

Rozványi Dávid

Éjszaka egy halott asszony ágyában

∞ regény ∞

Tartalom

1. Péntek délután
2. Meinel Gyula kávé
3. A születésnap nélküli kislány (harmincas évek első fele)
4. Szent István éjjele
5. Filmhíradók (1938)
6. Esküvői fotó (1938-41)
7. Tábori lap (1942)
8. Fakereszt (1942)
9. Szentistvánok (1942)
10. Kopásnyomok (1943)
11. A kópia (1944 augusztus)
12. Képeslap Aradról (a dél-erdélyi hadműveletek, 1944 szeptember)
13. Üvegcserép (1944 október-november)
14. Szaloncukorpapír (1944. december)
15. Üresség (1945-47)
16. Egy doboz bonbon (1947-48)
17. Újra otthon (1948-50)
18. Prospektus
19. Katonafotó
20. Hétköznapiözvegy
21. Misszále (1956 október)
22. Hontalanság (1957)
23. Karácsonyi sütemény (1963)
24. Egy elszáradt rózsza (hatvanas évek)
25. Templomi képeslap
26. Egy harisnya (1968-69)
27. Iskolai meghívó (1979)
28. Egy szem dió (1986)
29. Énekek (1988)
30. Fotel (1989 december)
31. Száradt rózsaszál
32. A lakat
33. Péntek délutáni telefon
34. Gyerekszoba
35. Haláltánc
36. Határfa
37. Péntek délután

*„Minden folyó a tengerbe ömlik, s a tenger mégsem telik meg;
a folyók egyre folytatják útjukat céljuk felé.”*

Prédikátor könyve, 1. fejezet

1. Péntek délután

Csendben odaléptem Andihoz és kávét töltöttem a csészéjébe. Csendes kis szertartás volt; öt percre félreraktuk a munkát és beszélgettünk, elmondtuk a napi apró-cseprő ügyeket, aztán kipihten visszafordulunk a robothoz, még egy utolsó lendülettel.

Befejezte a számítógépen a mondatot, megköszönte egy kedves pillantás kíséretében, két édesítőszert rakott bele, kis tejszínt öntött hozzá és felém fordult:

- Mit terveztek a hétvégére?
- A Kedvesemmel leugrunk Istenadtára. – Egy pillanatra elkomorult az arca és elhallgatott.
- Abba a házba?
- Igen.
- Bátrak vagytok. Szerinted már felkészült rá?
- Nem tudom. De már annyi év eltelt... Ebben bízom.
- Ugye tudod, hogy ezen sohasem lehet túl lenni?
- Tudom. De ő akarta ezt a hétvégét. Lehet, hogy fél, de nagyon hiányzik neki a szülőfaluja. Az apósoméék el akarják adni a házat, még utoljára megnézzük.
- Szorítok nektek.
- Köszönöm. Jó hétvégét.
- Nektek is.

Szerencsém volt: aznap délután még egy anyagot el kellett készítenem. Máskor bosszant, ha a péntek délutánomat is az irodában kell töltenem, most hálás voltam a sorsnak, hogy később kell indulnunk. Mintha fogorvoshoz készültem volna: előbb-utóbb el kell intézni, de minél később, annál jobb. Az órámrá néztem: fél négy volt, már alig voltak a cégnél, üres volt a szobánk. Erőt gyűjtöttem és felhívtam az apósomat. Miközben kicsöngött a telefon, magam előtt láttam anyósoméék előszobáját, a kis asztalkát a régi telefontal. Szinte hallottam apósom lépteit, ahogy kijön a szobából.

- Szervusz! A vejed vagyok.
- Szia! Akkor jöttök?
- Igen, csak kicsit késünk, bejött még egy munka.
- Rendben. Gyertek először hozzánk, majd utána menjetek át a nagyiék házába.
- Mindent előkészítettél?
- Igen, kitakarítottunk, összekészítettem a fát a tűzhöz, van víz, villany, minden.
- Köszönöm. De a másik dologra gondoltam.
- Azt is megcsináltam. Ti a nagyszobában alszotok, minden olyat, ami rossz emlékeket idézne fel, átraktam a kisebbbe. Be se tudtok oda lépni, olyan zsúfolt – próbált meg mosolyogni a telefonon keresztül.
- És a fészert? – kérdeztem meg hosszú hallgatás után.
- Ne aggódj. Egy új lakatot raktam rá, a kulcs pedig nálam. Még akkor se jutnátok be oda, ha akarnátok. Talán jobb lett volna kidobni. De nem volt erőnk hozzá.
- Megértem. Én is szívem szerint azt tenném. De nekem sincs hozzá erőm.
- Ahogy nekünk se. Akkor várunk titeket.
- Este érkezünk. Úgy hét körül érünk hozzátok, ha nem történik semmi.
- Várunk.

A kocsiban ránk ült a csend, önkéntelenül is lassabban mentem, mint a megengedett és megpróbáltam semmire sem gondolni. A feleségem ott ült mellettem az anyósülésen, üres szemekkel nézte a tájat. Nem bírtam tovább, fojtogatott a csend, bekapcsoltam a rádiót, hogy híreket vagy legalább valami zenét hallgassak, de Luca határozott mozdulattal letekerte:

- Most ne. Nincs hozzá hangulatom.
- Csak a híreket akartam...
- Ha nem tetszik, hogy utálom a zajládát, el is válhatunk.

Rá se néztem, úgy bólintottam és gázt adtam. Egy pillanatra arra gondoltam, hogy ha most egy hirtelen mozdulattal félrerántanám a kormányt, akkor mindennek vége lenne, véget érne az a nyűglődés, amit életnek hívunk... De nem. Azt hiszem, túl sok megmaradt bennem abból a kisdíákból, akit minden héten hittanra küldtek, aki szorgosan megtanulta, hogy az öngyilkosság az utolsó bűn, amire nincs bocsánat, mert nincs lehetőség bocsánatot kérni. Túl egyszerű megoldás lenne, hogy felkenődjünk egy fára.

Anyósom bőséges vacsorával várt, mintha minden szeretetét ezzel akarná kimutatni – de a szokásos üdvözlő és sablonos mondatokon kívül ő sem mondott semmit. Hiába húztuk az időt, kilenc körül felálltunk, megköszöntük a fogadtatást és elindultunk a nagyiék házába.

Nem nagy ház, három szoba, konyha, fürdőszoba, és kert... A fű lenyírva, kiszellőztetve, a villanyóra felkapcsolva, valahogy mégis az elmúlás érződött rajta, hogy amióta a nagyszülők meghaltak, rajtunk kívül még senki sem szállt meg benne.

Bepakoltunk, Luca lepakolt az egyik ágyra és rámutatott a másikra:

– Te majd ott alszol, a nagyi ágyában, ha nem zavar, hogy egy halott asszony ágyában kell töltened az éjszakát.

A nyelvemen volt a válasz, hogy már megszoktam... A sok élettelen, essünk túl rajta szexet, az ébressz fel a végé... De tudtam, hogy őt is bántja, hogy az óta egyszer sem voltunk együtt úgy, mint régen, inkább hallgattam. A szerelem, a szenvedély már régen eltűnt az életünkből, ha együtt voltunk, akkor az is csak „házastársi” kötelesség volt, semmi egyéb. A szerelem, a szenvedély már régen kikopott. A szeretet nem. De ez a „szerelem” sem az a csendes, boldog szeretet volt, ami évtizedeken keresztül összetart két embert; sokkal inkább valami felelősség a másikért, hogy igen, nincs jövőnk, csak múltunk, de ha ezt az összetört lelket elhagyom, akkor senki sem marad neki. Igen, ez a szeretet kötött össze minket. Hogy éreztem, hogy szüksége van rám, szüksége van a szeretetemre, jobban, mint bárki másnak a világon. Hogy bízik bennem. És ez a csendes bizalom többet ért, mint a szenvedély fellobbanása, a titkos találkák izgalma, amit más nő tudott volna nyújtani nekem. Legalábbis ezzel győzködtem magam.

– Befűtöttem, egy fél óra és kész a víz – próbáltam meg beszélgetést kezdeményezni, majd beleőrültem a halottasházhoz illő csendbe.

Jó volt kicsit a tűzrakással foglalkoznom, tudják, régi ház volt, ha meleg vizet akartunk, fával kellett begyűjtanunk a bojlerben. Szegény Luca közben maga alá húzott lábakkal ült, kifejezetten arccal a fotelban. A hangomra felriadt.

– Mi lenne, ha elmennénk egyet sétálni? Úgy, mint régen. Amikor még udvaroltál.

Megdobbant a szívem. „Mint régen...” Amikor még szerelmesek voltunk egymásba, amikor még hittünk egy boldog életben. Amit már régen elveszítettünk.

Fülledt nyári éjszaka volt, az utcákon szinte egy lélek sem, az országúton csak néha-néha suhant el egy-egy autó. Rám törtek az emlékek: az első ölelések, az első csókok, a téli fagyban kisebesedett a szánk, mégis, talán sohasem voltunk olyan boldogok, mint akkor. Egy bokor mellett összeszűkült a járda, véletlenül egymáshoz ért a kezünk, úgy éreztem magam, mint egy suta szerelmes kamasz, aki csak véletlenül mer a nagy Ő kezéhez érni... És ebben a pillanatban egy kis csoda történt: a Kedvesem nem húzódott el, nem rezzent össze, mint máskor, hanem egymásba fonódtak az ujjaink. Hideg volt a keze, mint egy halotté, mégis boldog voltam. Évek óta nem jártunk kéz a kézben, mindig azt mondogatta, hogy ennyi év házasság után ez nevetséges lenne, most mégis. Különös nyáréjszaka volt... A folyóparton, ahol régen annyi boldog pillanatot éltünk meg, nem tudtam ellenállni a kísértésnek, magamhoz húztam és megcsókoltam. Nem feszültek meg az izmai; hagyta magát, de semmi több. Mint egy rongybaba. Rá kellett döbennem, hogy az előző percek boldogsága csak illúzió volt. Soha nem jön vissza az a régi tűz.

Csak az illatok voltak a régié. A folyóé, a kedvesem hajáé...

– Köszönöm, hogy vagy, hogy nem hagytál el... Tudom, hogy nem ilyen életről álmodtál. Nekem már csak te maradtál az életben.

– Szeretlek. Tudod.

– Talán más nő boldogabbá tudna tenni... Megérteném, ha mással próbálnál meg boldog lenni.

– Te vagy az életem. Nem tudnék mással élni. Emlékszel, mit mondtam, amikor megkértem a kezéd?

– Mintha megkérte volna... Megcsókoltál és közölted velem, hogy én leszek a feleséged. Emlékszem. Mondd még egyszer...

– Hogy lehet, hogy nem te vagy a legokosabb, legkedvesebb, a legszebb vagy legszenvedélyesebb nő a világon. De te vagy az egyetlen, akivel le lehet élni egy életet. Akit hatvanévesen, kövéren is jó lesz először látni magam mellett ébredéskor.

– Azt hiszem... – nevetett fel évek óta először –, akkor kellett volna észbe kapnom és szó nélkül faképnél hagyni téged... Én kövér?

– De nem tetted.

– Nem.

– Megbántad?

– Nem. Lehattunk volna akár boldogok is – mondta, de közben elnézett mellettem.

– Lehetnénk.

– Már nem – kibújt az ölelésemből és hazaindult, meg sem várva, hogy követem-e.

Hazaértünk, lezuhanyoztunk, megágyaztunk a dohos ágyneművel, lefeküdtünk – és közben egyetlen szót sem szólt hozzám, egyetlen egyszer sem érintett meg. Még véletlenül sem...

Halottnak éreztem a világot, a házat, az ágyat, az egész életemet. Isteni ajándék volt, hogy amint lefeküdtem, álomba zuhantam.

Sváb parasztház a Szentendrei skanzenben

2. Meinl Gyula kávé

Éjfél körül felriadtam. Gyűlölöm az éjszakai ébredéseket. A gondolatok, amiket napközben eltemetünk, ilyenkor kísértének, s a fáradt lélek képtelen elűzni őket. Munkahely, család, lelkek, akiket egyszer közelembbe sodort a sors. Ha egyedül lettem volna, talán lámpát gyújtok és olvasok, de a feleségem olyan békésen aludt, hogy nem mertem megkockáztatni, hogy felébresszem. A táskám szerencsére ott volt az ágyam mellett, óvatosan belenyúltam és kivettem belőle az altatót.

A lélek éjjelenként mindig fáradt és védtelen, újra megkísértett a gondolat, hogy mi lenne, ha nem csak egyet-kettőt vennék be... És akkor az örök álomba tudnék menekülni az élet elől. Más normális embernek ilyenkor előjönnek a nagy szavak, a híres emberek idézetei, a hitelvek, hogy miért nem szabad megölnünk magunkat, hogy akkor csak a temetőárokban kapunk helyet, nekem csak egy nevetséges indok jutott eszembe: víz nélkül nem bírnék annyit lenyelni. Ha pedig felkelek, hogy kimenjek a konyhába, a Kedvesemet biztos felébreszteném. Pedig végre békésen alszik. Az öngyilkosság, mint bűn már nem számít, de álmát megzavarni igen. Még volt annyi nyálam, hogy egy tablettát lenyeljek, s hamarosan, minden kósza gondolatom ellenére úgy aludtam, mint akit lebunkóztak.

De nem sokáig.

Kis idővel később arra ébredtem, hogy valaki megsimogatja az arcomat és megigazítja a takarómat. Kábult félálomban arra gondoltam, hogy a Kedvesem volt az, erre akartam gondolni. Hogy nem véletlenül fogtuk meg egymás kezét, hogy visszatért az a valami közénk, amit már régen elveszettnek hittünk.

Kinyitottam a szemem és Felé néztem – de láttam, hogy alszik. Magamhoz térített a kérdés: ki vagy mi lehetett ez? Mintha valami mozgás lett volna a másik szobában, a kicsiben, ahová az apósom mindent átpakolt... Halkan felkeltem, megpróbáltam valami fegyvernek használható tárgyat keresni, a filmekben ilyenkor mindig előkerül egy székláb vagy hasonló, de sajnos a drága nagyszülők elfelejtettek az önvédelmi eszközökről gondoskodni, így csak megacélozott lelkemmel tudtam felszerelkedni. Kinyitottam az ajtót; a szobában természetesen nem volt senki, csak az emlékek. A redőny rácsaim átszűrődött az utcalámpa fénye.

Egyedül voltam a tárgyakkal, amikről az apósom azt gondolta, hogy veszélyesek lehetnek. Látszólag semmi fontos, csak sok kacat. Egy élet nyomai. Ahogy megfordultam, hogy visszamenjek, véletlenül levertem valamit, szerencsére mielőtt földet ért volna, el tudtam kapni. Egy réges-régi fémdoboz volt. Rajta a felirat, kicsit kopottas, nehéz volt kibetűznöm a szórt fényben: „Meinl Gyula – pörkölt-kávékeverék – elismert legjobb minőségű!”

Ahogy a kezemben tartottam és néztem, mintha süllyedni kezdtem volna, s egy másik, régmúlt világba szálltam volna...

3. A születésnap nélküli kislány (harmincas évek első fele)

Minden folyó másképpen formálja medrét, minden folyó más és más sorsokat görget maga előtt. Istenadta kis sváb falu volt, beszorítva a folyó és az úttalan hegyek közé, még a történelem is elkerülte. Közelgett Trianon, a Császár és Király, a Kaiser und König helyett király nélküli királyság lett az ország, de az élet csak folyt tovább a maga csendes medrében. Lakói hajnalban korán keltek, felmentek kis hegyi parcelláikra, mert termőföldből keveset adott nekik a Teremtő, bajlódtak dolgos növényeikkel, amit aztán hajón szállítottak a városba. Aztán reggel ki-ki ment a dolgára: a gyerekek az iskolába, a felnőttek a munkába, s késő este tértek csak nyugovóra. A férfiak esténként elmentek a kocsmába, vagy ha éppen úriasabban éltek, a kávéházba, hogy megbeszéljék a világ dolgait, de a végén mindig csak abban maradtak, hogy Istenadta áldott föld, ami fölül kitérnek még a viharok is. S ha néha el is öntötte a falut az ár, az sem volt tragédia: pár napra felhúzódtak a hegyoldalba, majd visszatértek, újrameszelték házaikat s gyertyát gyújtottak Nepomuki Szent Jánosnak, akinek biztos, ami biztos alapon, a víztől messze állítottak szobrot.

Solymári lányok Visegrádon, sváb népviseletben

Vasárnaponként mindannyian felvették ünneplő ruhájukat, templomba mentek, s amikor a szentmise után kiléptek a kapun, ismét csak arra gondoltak, van miért hálát adniuk.

Ebbe a világba született Kata, a kislány, akinek nem volt születésnapja. A születési anyakönyvben ez a dátum szerepelt: 1920. június 4.

Akkor sírt fel, amikor az egész ország gyászolt, a harangokat félrehúzták, az emberek néma csendben gyülekeztek az utcákon és tereken. A párizsi kis Trianon kastélyban Drasche-Lázár Alfréd és Benárd Ágoston aláírták az okmányokat, diplomáciai szokások szerint a példányokat kicserélték egymás között – és Katát édesanyja karjaiba adták. Mindenki gyászolt, de ő csak nézte azt a csöppnyi életet, amit a kezében tartott.

Mintha a természet vagy Isten ezt akarta volna üzeni: ti emberek buták vagytok, minden erőttökkel egymás ellen hadakoztok, arra törekedtek, hogy azt a pár évtizedet, ami nektek rendeltetett, minél több keserőséggel töltsétek meg, de mindig születnek gyerekek, és amíg gyerekek születnek, addig lesz remény és lesz okotok örömezni.

Apja a falu egyik leggazdagabb embere, hatalmas házuk volt a főutcán, nem csak a szomszéd faluból irigykedtek rájuk (felettük magyarok, alattuk tótok¹ laktak, mind a ketten szegényebb népek), hanem még a falubeliek is. Mégis a kislánynak, amint már betöltötte a kort, hajnalban kellett kelnie a többiekkel, utána iskola. Ha néha panaszkodott, apja helyrerakta: „A föld és a ház évszázadok óta a miénk, de emberséget, mesterséget magadnak kell tanulnod.” Abban a világban nem volt szokás az apa szavát megkérdőjelezni, tehát tanult és dolgozott. Kati tehát elhárította, hogy a föld mellett varrásból fog megélni.

¹ szlovákok

Vitézi bál

– a vitézi rend és a hozzá kapcsolódó rendezvények a régi keretek között segítették elő a társadalmi mobilitást

Kicsit félt, hogy édesanyja hogyan fogadja az elhatározását, de szerencséje volt: egyik este a szomszédasszony átjött panaszkodni.

– Szörnyű...

– Mi történt? – érdeklődött édesanyja.

– Tudja, a férjemet a 17-es hősietei miatt vitézzé avatták... – Persze, hogy tudták, hiszen a férj minden ünnepségen, minden vasárnap kitűzte magára a rend jelvényét, de szemmel láthatóan a feleség úgy érezte, ezt nem lehet elégszer elmondani. – És most megkaptuk a meghívót a vitézi bálra, a Főméltóságú² úrhoz. Tudja, hogy sohasem pazarolunk, takarékosan élünk, de mondtam az uramnak, hogy erre az alkalomra neki is és akkor magamnak is varratunk ruhát! Csak olyan nehéz jó varrónőt találni itt falun, be kell mennünk a városba...

Kata édesanyjára nézett, és mind a ketten ugyanarra gondoltak: ez olyan panasz volt, ami inkább dicsekvés, de érthető: azelőtt elképzelhetetlen lett volna, hogy egy paraszt az ország első emberével közös bálon vegyen részt, nem csoda, ha szegény asszony majd esztét veszt az örömtől. Vitéz a férje, egész életükben derék emberek voltak, megérdemlik, hogy egyszer az életben úrnak érezzék magukat. Amikor kettesben maradtak, Kata elérkezettnek látta az időt, hogy a tervébe édesanyját is beavassa:

– Ha varrónő lennék, most én varrhatnám meg ezt a ruhát... És többet keresnék vele, mint egy havi robottal a földön.

Anyja kicsit elgondolkozott:

– Hát akkor tanul ki a mesterséget. – És ezzel megoldódott Kata pályaválasztása. Amikor apjának is elmesélték, hiába tették hozzá, hogy ők így gondolják, de döntsön ő, nem volt más dolga, csak bólintania kellett arra, amit az asszonyok már előre eldöntöttek.

Kati szerette ezt az életet, szerette a munkát, ahogy látta, hogy minden megtermi a maga gyümölcsét, örült annak, hogy már szebb ruhákat tud magának készíteni, mint a többi falubéli lány, szerette a búcsúkat, amikor félénken szemezhetett a legényekkel (ha szót nem is válthattak). Örült annak, még ha így nem is fogalmazta meg magának, hogy egy olyan világban élhet, ahol megvan a maga biztos helye.

² Horthy Miklós, a Magyar Királyság kormányzója (államfője) a két világháború között

Szerette az évszakokat: a Húsvétal és Pünkösddel áldott tavaszt, a Szent Anna misét a kálvária-hegyen, Szent Rókus napján a kukoricabúcsút (bár kislányként mindig elkerülte a Rókus kápolnát, mert az öregek azt mesélték, hogy pestisben elhunyt csecsemők csontjait földelték el körülötte), Szent István napját, amikor az egész falu ünneplőbe öltözött s a szónokok ékes sváb nyelven dicsérték az áldott király emlékét és művét. Szerette a rózsafüzér-mormolás októbert, novembert, mikor a temető életre kelt, de legjobban a telet, amikor a világ a hótakaró alatt elcsendesedett.

A férfiak ilyenkor elővették a baltát, a fűrész, a szánokat és persze a pálinkát is, s nekiindultak a hegyeknek, hogy este teli szánnal és üres üveggel térjenek haza. Anyja ilyenkor elengedte esténként a barátnőihez, s nem kellett az órát nézniük, mikor érnek haza.

Bolond az emlékezet, éveket felejt, de pillanatokra emlékszik. Kata is gyermekkorából csak egyetlen dolgot mesélt el a dédunokájának... Amikor egy fagyos estén a barátnőjével sétált a faluban és látta, hogy a többi gyerek milyen boldogan siklik a templomdomb oldalán, s messze volt a házuk, hogy hazamenjenek a saját szánkójukért (no meg attól is félt, hogy ha meglátja anyja, akkor házimunkára fogja), barátnőjével huncutul egymásra, majd a szatócsbolt cégérére néztek. A Meinl Gyula kávé reklámozó, hatalmas fémkorong lógott a bolt előtt. Az üzlet már zárva volt, hát bakot tartottak egymásnak, leakasztották és máris volt szánkójuk... Talán még sohasem kacagtak ennyit, még soha nem repültek úgy, mint eddig, s mindezt megédesítette a tudat, hogy most először az életben tiltott dolgot művelnek. Furcsa, izgató érzés volt, olyan, amit sohasem felejt el az ember.

Minden jónak vége szakad egyszer, már lassan mindegyik gyerek hazaszállingózott, kettesben maradtak. Megpróbálták visszaakasztani a cégért, de rá kellett jönniük, hogy ez már sokkal nehezebb. Rájuk tört a félelem: mi lesz, ha a szüleik megtudják. Nagyon fáztak már, a ruháik átnedvedtek, remegett a kezük, félelmükben már sírtak, a könnycseppek az arcukra fagytak, de a cégér még mindig nem akart fennmaradni. Legszívesebben mindent otthagytak volna, nekivágtak volna az úttalan hegyeknek, lelki szemeikkel már látták, hogy ott fagynak meg összebújva egy vízmosásban, vagy a farkasok rágják le a csontjaikat...

Aztán hirtelen a cégér súlytalanná vált és magától a helyére került. Ijedten fordultak hátra: a boltos, az öreg Deutsch bácsi állt mögöttük. Ha eddig remegtek, most megdermedtek. Százszor jártak már a boltjában, bár a szüleik inkább a szövetkezeti boltba küldték őket, de itt jobb iparcikkek voltak, finomabb volt a cukorka, valahogy sokkal elegánsabb volt ez a bolt, mint a másik. Istenadtna sohasem voltak összetűzések a népek, a magyarok és a svábok között, persze a férfiak másik asztalhoz ültek a kocsmában, a lányok csúfolták egymást, de a zsidó, az más volt. Egyszerre volt otthon a faluban és egyszerre volt idegen. A kislányoknak soha nem meséltek rémmeséket róluk, sokkal felvilágosultabb népek éltek a faluban, de elég volt látni, hogy másképpen öltözködnek, másképpen imádkoznak... Hiába kártyázott a zsidó boltos a plébános úrral a kávéházban: idegen volt. És most ott állt mögöttük.

– Kislányok, kislányok... Muszáj, volt a legszebb cégéremet kölcsönvennetek? – De közben mosolygott, s a zsebéből egy-egy cukorkát vett elő. – Legközelebb azért inkább a saját szánkókat használjátok!

A cukorka finom volt, olyan könnyeszárító. S legközelebb már Hannával, a boltos lányával szánkóztak hármasan – de a házukba soha nem hívták meg egymást. Később, valahányszor találkoztak a boltossal, az mindig mosolygott rájuk és csak „*Meinl Mädchen*”³-nek szólította őket.

A kávésdobozt visszaraktam a polcra és újra a szobában voltam. A szemem lassan hozzászokott a sötéthez. A polcon egy szentképet láttam, olyat, amilyent régen a búcsúkon vagy más nagy és szent alkalmakkor a papok osztogattak a híveknek. Talán négy szín, kis aranyozás a koronán és a glórián, Szent István arca Isten-ősrég. És újra egy másik világban voltam...

³ Iefordíthatatlan szójáték: a kislányaim (Mein Mädchen) helyett Meinl kislányok.

4. Szent István éjjele

A falut, és a falu szívet, a templomot, minden irányból szentek és kápolnák védték. Északról Szent Rókus vigyázta, délről Szent Sebestyén állta útját a rontásnak, keletről, a vizek árjától Nepomuki Szent János (akit nem csak mint védőszentet becsültek sokra, hanem azért is, mert cseh volt, mégis szent lett) s nyugatról a kálvária, fent a hegytetőn. Nagybőjtben kalaplevéve járták Krisztus szenvedésének útját, Szent Anna napján ünnepi misét tartottak, télen a bátrabb gyerekek szánkóztak le a domboldalon, de Szent István éjszakáján a legényeké és a lányoké volt a domb.

Már jó előre előkészítettek egy akácát, a törzsét felszeletelték, máglyát raktak, a domboldalon lefelé ugratót építettek. Amint lebukott a nap, a legények és a férfiak meggyújtották a tüzet, belerakták a fakerekeket, megvárták, míg izzani kezdenek, egy vassal kivették, a rámpára helyezték, meglódították... A ráma vége felfele kanyarodott, mint egy síugrósánc, s az izzó fakorong az égnek repült. Természetesen előtte gondosan kimérték, merrefele szállhatnak s fellocsolták körbe a földet. Néhány órára mindannyian gyerekekké váltak, egész éjszaka reptették a tüzet a csillagok felé, s nem cserélték volna el a látványt semmilyen városi tűzijátékra.

Ez a Szent István is úgy indult mint a többi: reggel ünnepi szentmise, majd csatlakozott hozzájuk az a pár nem katolikus is, aki a faluban élt, ünnepi szónoklat a zászló előtt, szavak a dicső múlt-ról, a kemény harcról, amit a reménytelen jövőért végezni kell... De Kata már alig várta az estét. Kamaszlány volt, tavaly még gyerek, aki csak a tüzet figyelte, de most már benne élt a pletykákban: ki kire mosolyog, kinek kiért dobog a szíve. Márpedig a tűzroptetésnél a férfiak mindig egy nevet kiáltottak: ha legények voltak, akkor azt, akiért dobog a szívük, ha már házások, néhány térfás szó kíséretében az anyósukét. Ha valaki kellőképpen figyelt, hónapokra elegendő pletyka-anyagot gyűjtött.

Barátnőjével a férfiaktól illendő távolságban, de még hallótávolságon belül megálltak, figyeltek, s hol hangos sustorgással, hogy lányos nevetéssel nyugtázták az elhangzott neveket. Amikor már lassan elfogytak a férfiak, a korongok és a nevek is, Feri, a szomszédból benyúlt a tűzbe, kivett egy fát, a szemébe nézett és úgy kiáltotta: „Katinak!” A lány úgy érezte megáll a szívverése. S figyelte a tűzkorong útját fel az égbe, egyik sem szállt olyan magasra, talán sohasem esett le, csak repült a végtelen égbe... Feri anélkül, hogy még egyszer ránézett volna, vagy akár egyetlen szót szólt volna, visszalépett a többiek közé.

Aznap este amikor hazafelé mentek, kihúzta magát, más szemmel nézte a világot, s a barátnője is irigykedő pillantásokat vetett felé. Neki már volt udvarlója, felnőtt nő volt! Hirtelen minden, amiben eddig élt, amivel eddig foglalkozott, gyerekesnek tűnt.

A hírek gyorsabban szálltak azon az éjjelen, mint a tűzkorongok. Mire hazaért, apja és anyja mindent tudott. És hiába volt már „nő” a Kálvária dombon, az utcákon hazafelé, otthon szülei előtt csak egy kislány volt, aki nem tudja, hogy nem tett-e rossz fát a tűzre... De apja mosolygott.

– Hallom, van már udvarlód...

– Igen.

– Ismerem őket. Nem tehetős család, de dolgozók, becsületesek. Ha úgy döntötök, hogy összekötitek a sorsotokat, áldásom rátok. De esküvőig semmi huncutság se legyen...

– Nem lesz.

– Esténként, ha nincs munka, találkozhattok. Egy órára.

– Köszönöm – pirult el a lány.

– No, most menj lefeküdni, holnap korán kelünk, vége az ünnepnek, be kell pótolni a mai napot is. Jó éjt!

– Jó éjszakát! – Majd pillanatnyi habozás után hozzátette: – Édesapám.

Ennek a szónak ezen az estén már más hangzása volt, mint előző nap. Eddig hiába tudta, hogy egy nap ő is feleség, anya lesz, lelke mélyén úgy érezte, hogy apja lesz örökké az egyetlen férfi az életében. Mégis, most már ott volt más is, igaz, szinte alig váltottak szót, tudta, hogy olyan ember, akivel le tudja élni az életét. Abból az egy pillantásból.

Hiába kellett másnap korán kelniük, hiába volt már erősen öreg az este, a húgainak vagy tucat-szor el kellett mesélnie, hogy mi is történt ott, a tűzijátéknál. És a következő nap nagyon könnyen ment a munka, már délután végzett, megmosakodott és úgy várta a fiút. Ahogy ezután minden este.

5. Filmhíradók (1938)

Visszaestem a mába, de nem bírtam abbahagyni a kutakodást. A következő tárgy egy videoszalag volt: Emberek a havason. Emlékszem, egyszer meglátogattuk őket, a nagyapával beszélgettünk, szóba kerültek a régi filmek. Mesélte, hogy régen, amikor még csak udvarolt, sokat jártak moziba, alig néhány címére emlékeztek, inkább csak a hangulatra, de amikor megemlítettem, hogy fiatalkoromban ezt adta a TV az egyik Karácsonyon, felcsillant a szemük, hogy igen, az nagyon szép film volt.

Akkortájt, a kilencvenes évek elején nem nagyon adták ezeket, ezért bementem egy videotékába és ezt a filmet vettem meg karácsonyi ajándékkul. Az ünnepek alatt pár napot kint töltöttünk, kivittük a videónkat is és rendeztünk egy mozizós estét. Emlékszem, alig tudtunk a filmre figyelni, folyamatosan kommentálták a látottakat, sőt a nagyinak eszébe jutott egy Erdélyről szóló vers, amit az iskolában tanult, még akkor is, több mint fél évszázaddal később hibátlanul el tudta mondani.

Abban az időben két kávéház is volt a faluban, a nagyobbikban, ahová inkább az „úri” közönség járt (ahogy akkoriban hirdették magukat az „elit” filmszínházak: fűtött nézőtérrel), hetente vetítéseket rendeztek. Korábban, néha-néha a barátnőjével elmehettek egy-egy filmet megnézni, persze előtte apja megkérdezte a tulajdonost, hogy vajon az ifjú lányok szemérmét nem sérti-e az a mozgókép, anyja pénzt adott hangos sóhajjal, hogy mindenféle hiábavalóságra megy el... De most már egy szót sem szólt és nem csak azért, mert az udvarlója vette a jegyet, a drágábbikat, ülőhelyre. Majd, talán egy hónap múlva már bérletet váltott, s ez, bár nem mondta ki, Katának nagyon jól esett. Mert ez volt az első kézzelfogható jele annak, hogy van közös jövőjük, nemcsak egy-egy alkalommal találkozgatnak.

Már mások voltak ezek a mozizások, mint korábban a barátnőjével, s nemcsak azért, mert most már nem kellett végigállniuk a filmeket.

Régebben mindig a filmre voltak kíváncsiak, a filmhíradó csak a szükséges rossz volt. Bezzeg a filmek... Pedig mindegyik ugyanarról szólt: a szegény lány hogyan talál egy gazdag férjet, sok nevetés és néhány sláger közben. A férfiak mindig jóképűek voltak, lenyalt hajjal, a telefonok mindig fehérek, a lányok frizurája és sminkje mindig tökéletes. Régebben mindig fellázadt benne valami: ő is dolgozik, ő is küzd, neki miért nincsenek olyan ruhái, miért nem jön el érte is a herceg fehér lovon?

Most már csak nevetett egykori, pár hónappal fiatalabb, gyermekkori önmagán. Hisz az csak egy buta álom volt, a valóság itt ül mellette – és ez a valóság sokkal szebb, mint amiről régen álmódott.

Ferivel a filmekről nem lehetett beszélgetni, a legszebb szerelmes történethez is csak annyit tudott hozzáfűzni, hogy „no, ezek sem dolgoztak soha életükben”.

Ellenben a mozi után mindig ottmaradtak, s figyelte, hogy a férfiak hogyan vitatják meg a filmhíradóban látottakat. Mert ott egyre gyakrabban tűnt fel egy alacsony bajszos alak, akit vezérnek és kancellárnak szólítottak, s bár igaz, kicsit érthetetlenül beszélt, de valami delejes erő áradt belőle. Katát egyszerre vonzotta és taszította, de azzal nyugtatgatta magát, hogy távol van, más világ, mint az övék.

A kávéház tulajdonosa viszont lelkesedett érte: – Végre valaki talpra állítja Németországot és móresre tanítja Európát!

– És ez jó nekünk? – kérdezte valaki bátortalanul az egyik asztaltól.

– Igen, mert németek vagyunk. És újra büszkék lehetünk arra, hogy mi is részesei vagyunk az egy népnek! „Ein Volk, ein Reich, ein Führer!”⁴ – tette hozzá a tulaj, ellentmondást nem tűrő hangon.

– De mi Magyarországon élünk, magyarok vagyunk.

– Mit kaptunk mi a magyarságtól? Amióta felbomlott a Habsburg birodalom, egy nyomor országban élünk. Ráadásul, állandóan siránkoznak, hogy Trianon így meg úgy, hogyan nyomják el a magyarokat az elszakított részekben, de közben ők is ugyanazt teszik velünk, lehetetlenné teszik, hogy németül tanuljunk az iskolában, be akarnak olvasztani minket...

⁴ Egy nép, egy Birodalom, egy Vezér!

– Ez azért nem teljesen így van. Az unokaöcsém a Szudéta-vidéken él, ott tényleg elnyomják őket. Mi lehetünk katonatisztek, tisztségviselők... A nyelvet meg megtanulják a gyerekek otthon.

– Persze, hogy lehetünk katonák meg irodisták, nélkülünk összeomlana az ország. Ha az őseink nem építették volna fel, itt minden mocsár meg pusztá lenne.

– És mit tudna tenni ez a Hitler? A Dunáig mindent a Reich-hez⁵ csatolna? – a kávéház tulajdonosa csak egy pillantással válaszolt, amitől megfagyott a levegő egy pillanatra. Az asztalnál ülő alak engesztelően hozzátette: – Azért azt el kell ismerni, hogy ott jól mennek a dolgok. Az unokaöcsém, akiről meséltem, sokszor megy át a határon és azt mondja, hogy pár éve még minden így ment – a kezével az asztal alá mutatott –, aztán jött Hitler és minden így ment – intette a kezével felfelé.

– Igen – csatlakozott be valaki még a társalgásba –, azt mondják, hogy mindenkinek van saját rádiója, lesz autója és épülnek az autópályák és a gyárak is.

– Ha a Kormányzónak lenne egy kis esze, szövetkezne vele. De ennek a szövetségnek ára lesz... – zárta le a beszélgetést a tulajdonos, nem túl sok sejtető mosollyal.

Igaza volt. A szövetségnek ára volt.

Katát felkavarták ezek a beszélgetések. Mert igaz, hogy németnek vallották magukat, németül beszéltek, hogy különbnek tartották magukat, mint a szomszéd tót vagy magyar falvak lakói, mégis a magyar ünnepeket ülték meg, a trianoni hiszekegyet őszinte szívvel mondták, ezek a hegyek, völgyek és folyó volt az otthonuk. Igaz, hogy a „Volksdeutsche”⁶ sokkal jobban hangzott, több erő volt benne mint a „svábben”, de az a világ, amit a filmhíradók mutattak a Birodalomból, idegen volt neki. Bár megérintette az erő, ami ezekből a képsorokból áradt: az ütemesen lépő fekete és szürke egyenruhás alakok, a cövekként álló férfiak, a hatalmas birodalmi sasok, de valahol érezte, hogy ez az erő sokkal inkább megsemmisíti, semmint felemelné a világot, amit szeret.

Este a film után sohasem egyenesen mentek haza, kicsit mindig a folyóparton sétálgattak. Szép volt az őszi éjszaka, a Duna csendje, a faluból érkező zajok, még a részekek danolásása a kocsmában is. Amikor a közelbe értek, hallották, hogy egy magyar nótát énekelnek. Régi volt, giccses, népieskedő, de azokban az években ezek a kopott dalocskák új értelmet nyertek, mert arról a földről szóltak, amit elvettek, elszakítottak, megaláztak:

⁵ a Birodalomhoz

⁶ népi német

*Országúton hosszú a jegyyesor
Hosszú a jegyyesor hazáig*

*Csizmám talpa százszor is lekopik, hej,
Százszor is lekopik, hej, odáig.*

*Nincsen pénzem a vonatra,
Szeretőm sincs, aki haza hozatna,*

*Fáradt lábam estére hazatalál,
Nem messze van ide Kolozsvár.*

Azoknál a szavaknál, hogy „szeretőm sincs”, megszorította Feri kezét és büszkén kihúzta magát. Neki már van szeretője (még ha akkor mást is jelentett ez a szó, mint manapság), ő már felnőtt!

1938 őszén már az esküvőjükre készülődtek. Katalin úgy gondolta, maga varr ruhát magának, szépet, divatosat, olyat, amelyet a városban is hordanak a nők. Anyja egy kicsit ellenkezett, mert hogy néz ki, ha egy parasztlány páváskodik a templomban és mit mondanak majd az asszonyok, hogy a lányukon akarnak spórolni, sajnálják a pénzt a szabótól. De a lány kitartó volt és meggyőzte a szüleit: már más idők járnak, a fiatalok közül egyre kevesebben hordják a régi öltözetet, gyerekkorától varrni tanítják, ha megházasodnak, nem lesz annyi földjük, hogy megéljenek belőle, így majd neki is varrnia kell, s ha szép és divatos lesz a ruha, majd minden asszony vele akar dolgoztatni. Anyja lassan meghátrált, apja pedig eleve bölcsőbb volt annál, hogy állást foglaljon ezekben a kérdésekben.

Csodálatos volt ez az ősz. Feri állást kapott a bányában, olyan igazi, „nadrágos”, irodai munkát, ő maga varrta neki a ruhát az első napra, a mintát az egyik újságból vette. A bánya a faluban a jólét, a városiasság jelképe volt mindenki szemében: aki ott dolgozott, még ha bányász is volt, már több volt, mint egy paraszt. „Úr”.

És eljött az a csodálatos novemberi este, amikor a rádió Bécsből jelentette: visszatér a Felvidék! Katának Trianon nem jelentett közvetlen fájdalmat, nem élt egy napot sem a régi, nagy Magyarországon, nem voltak rokonaik az elszakított területeken, inkább csak az újságban olvasott az ottani helyzetről. Persze, az iskolában megtanulta, hogy neki is kötelessége, hogy fájjon, hogy naponta imádkozni kell a trianoni igazságtalanság feloldásáért. Fájt is neki, imádkozott is, de eddig a napig csak egy történelmi tény volt. Mégis, amikor a rádióban elhangzott a hír, megdobbant a szíve. Valami életre kelt, eddig olyan távoli volt, mint Krisztus második eljövetele.

A Felvidék visszatérése: az I. Bécsi Döntés 1938. november 2-án 11 927 négyzetkilométert, 869 ezer lakossal (melynek 86,5%-a volt magyar) csatolt vissza Magyarországhoz.

A képen Horthy Miklós kormányzó Kassán.

Könnyezett, amikor a filmhíradóban a visszacsatolás képeit látta. Egy kép beleégett az emlékezetébe: egy kislány, magyar pártában, aki úgy nézett ki, mintha a boltos lányának húga lenne, áttört a sorfalon, odarohant a bevonuló honvédek egyikéhez és átölelte és virágcsokrot nyomott a kezébe. Furcsa módon, még a kávéház tulajdonos sem merte szóba hozni ezekben a napokban a nagynémet álmokat.

Azon az estén úgy érezte, hogy a világ nem lehetne szebb, jobb és igazabb: hamarosan megesküsznek, biztos a megélhetésük és végre hazája is beteljesíti régi álmait.

A Volksbund jelvénye

Pár héttel később, amikor Ferivel újra moziba mentek, a kávéházason egy apró jelvényt vettek észre: középen egy meghajlított szárú, arany horogkereszt, körülötte piros körben a felirat: „*Volksbund der Deutschen in Ungarn*”⁷.

A szövetségnek valóban ára volt.

⁷ Magyarországi Németek Népi Szövetsége

6. Esküvői fotó (1938-41)

A videót visszaraktam a polcra. A következő tárgy szinte kínálta magát: a nagyiék esküvői képe volt. Emlékszem, régen kint lógott a nappaliban, a kereszt alatt. Odavitem az ablakhoz és a beszőrűdő sárga lámpafényben percekig nézegettem a vőlegény öltönyét. Szerencsére nem találtam azt, amit kerestem. Egy pillanatra arra gondoltam, ahogy állnak a dolgok, talán pár év és a mi esküvői fotónk sem lesz kint sehol sem, legfeljebb egy íróasztalfiók mélyén. Az ilyen magányos, álomtalan éjszakákon reménytelennek tűnt, hogy Luca kimondatlan szeretetéttségén és összetörtségén kívül bármi is egybetartsa minket.

Mégis, ahogy néztem a képet, lassan újra süllyedni kezdtem a régmúltba...

A Volksbund megjelenése, ha nem is szakított szét családokat és barátságokat, mégis megosztotta Istenadta népét. Nem mintha bárki is úgy gondolta volna, hogy nem fontosak német gyöke-reik, de a hajlított horogkereszt és amit képviselt, sokakat elidegenített. Jellemző módon a régi Népművelődési Egyesületből sokan, köztük Feri, nem léptek át az új szervezetbe.

Régebben az egyesület jórészt a falu ügyeivel foglalkozott, ülései nyitottak voltak, Németország és a Birodalom, legfeljebb „bezzeg-példaként” szerepelt a beszélgetésben, nem követendő minta. A sör mellett egyszerre énekeltek magyar és német nótákat, de az utóbbiak sohasem voltak nemzetiszocialisták.

A Volksbund már egy új, szervezett, fegyelmezett világot képviselt és jelenített meg. Az utcán nem a falusi, hanem tájidegen német népviseletben masíroztak, mintha valami rossz paródiáját adták volna a sörpuccs előkészületeinek. Amikor üléseztek, a kávéház ajtaját becsukták, de az új indulók dübörgése kihallatszott. Majdnem mindig megjelent köztük egy német „turista”, aki gyakorlatilag levezette az üléseket és a szavát nem volt ildomos kétségbe vonni. S egy-egy ilyen látogatás után a faluban kézzől kézre adták a könyveket és brosúrákat, amiket magával hozott. Aki elolvasta, megtudta, hogy Németországban már a *Volk*, a nép az úr, mindenki jól él s a világnak róluk kellene példát venni. A Volksbundban egy új világot építenek, ahol nincs szegénység, minden németesen jól szervezett, amely inkább Berlinhez, mint Budapesthez húz. Bár viszonylag kevesen voltak, a svábok harmada lépett csak be és ennél még kevesebb volt az aktív tag, és ezek is gyökértelenek, nem a nagy családokhoz tartozók, hanem a falu szegényebb rétegeiből jöttek, mégis, mindenkivel éreztették, hogy hamarosan ők lesznek az urak.

Ha a volksbundista fiatalok a kocsmában énekelni kezdtek s a rádióban ismételt dalhoz értek, annak a vége már nem úgy hangzott, hogy „... visszaadta Horthy nékünk”, hanem hangos röhögések között így fejezték be: „... visszaadta Dolfi nékünk”. Ilyenkor a csendes többség arrébb húzódott. Megszólalni, tiltakozni kevesen mertek, talán csak Feri, Kati férje és még néhány fiatalember, akik hittek abban, hogy a világnak van rendje és igazsága – hamarosan meg is kapták, hogy ők a magyar urak és a zsidó pénzemberek talpnyalói. De majd új idők jönnek, ahol végre... – A mondatot sohasem fejezték be, csak sokatmondóan körbenéztek.

Közben pedig csendesen, mint a Duna, folyt az idő. A vitákból nem lett verekedés, s a konjunktúrának köszönhetően egyre jobban éltek az emberek. Úgy tűnt, az idősebbeknek, akik azt hajtogatták, túl fogjuk élni Hitlert és a háborút is, ahogy túléltek a császárt és az első nagy háborút, lesz igazuk.

Kata az egészből alig érzett valamit. Összeházasodtak, volt egy saját szobájuk, a falon kereszt és az esküvői fotójuk, a férje jól keresett, vele egyre többen varrattak s azzal együtt, ami a kertben megtermett, minden hónapban félre tudtak tenni, nem is keveset. Még szüleik házában éltek, de már önállóan. A sok megrendelés miatt szinte semmi szabadideje sem volt, de a lopott percekben magának is varrt divatos ruhákat, olyanokat, amiket a városbéli nők hordtak, olyanokat, amilyeneket kislánykorában a filmekben látott. Ahogy végiment az utcán, egyre több férfi fordult utána, nemcsak azért, mert szépen visszafogyott a szülés után, hanem már egy másik, sokak által csodált világot testesített meg könnyű nyári ruhájában. És ugyanezért fordultak utána az asszonyok is, csak az ő szemükben irigység volt, mert ugyanaz a ruha a szemükben a gazdagság és jólét jelképe volt, amiből ők sohasem részesültek.

A filmhíradókban a Maginot-vonal bevételét, a Dünkirchen-i⁸ beszorítást, a párizsi diadalívet megkerülő német katonákat mutatták – és közben megszületett a kisfiuk, akit apja után Ferinek kereszteltek. A háború nem volt több mint pár vágás a filmhíradókban, nem több mint a gyarmati háborúk képei egy évtizeddel korábban.

A második bécsi döntés utáni Magyarország

Megszületett a második bécsi döntés – és a Német Birodalom és a Magyar Királyság megkötötte a népcsoport egyezményt. Visszatért Észak-Erdély – és egyre több fiatal csábított ki Németországba a Volksbund, hogy aztán néhány hónap múlva, vagy Isten tudja mikor, SS egyenruhában térjenek vissza. A szülők panaszt tettek a hatóságoknál, azok továbbították tiltakozásukat a németeknek és tanácstalanul széttárták a karjukat, már nem tehetnek semmit sem, hiszen a fiaik már nem magyar állampolgárok.

Egy szép nyári napon, úgy egy éves lehetett Ferkó, amikor megtette első lépéseit. Addig négykézláb járta a világot, de aznap, amikor apja este hazatért a munkából, rámosolygott, lassan felemelkedett, egy pillanatig megállt, s mielőtt visszadőlne volna, mintha egy bizonytalan lépést tett volna apja felé. A büszke szülők persze megbeszélték egymással, hogy már szinte rohan a gyerek. Kata felkapta, hogy a szüleinek is eldicsekedhessen, milyen nagy már az unokájuk. Egy fél perc sem volt az út, elképzelte, hogy anyja hogy csapja össze a kezét, hogy apja előveszi a pálinkát és koccint a férjével... Kopogás nélkül lépett be az ajtón, hogy elújságolja a nagy hírt, de azonnal megdermedt.

A család néma csöndben ült és a rádiót hallgatta: Kassát bombatámadás érte.

A háború elérte őket is. 1941. június 26. volt. Örökre beléjük égett a dátum.

⁸ Dunkerque német neve; 1940-ben itt kerítették be a brit-francia csapatokat. Ekkor Nagy-Britannia lakossága összefogott, és minden elképzelhető vízi járművet elindított a megmentésükre a Dinamó hadművelet keretében. Május 25. és június 4. között mintegy 350 000 katonát és menekültet vittek át a La Manche túloldalára, állandó bombázás, tüzérségi tűz közben. Mind a német, mint az angol propaganda győzelemként állította be az eseményeket.

7. Tábori lap (1942)

A fénykép mögött egy halványzöld tábori levelezőlap, olyan, amiről Karádi Katalin is énekelhetett. Egy pillanatra elbizonytalanodtam; szabad-e elolvasnom? A levél az levél, a titok az titok, még ha egy halott férfi és asszony titkáról is van szó. Mi lehet benne? Mit írhat az ember a halál árnyékában, amit a tábori cenzúra is átenged? Azt hazudja, hogy jól van, hogy nincs veszélyben, miközben mind ő, mind akinek írta, tudja, hogy az egészről egy szó sem igaz? Hogy bármikor meghalhat, a partizánok elvágják a torkát, egy eltévedt golyó szétroncsolja a koponyáját? Hogy a halál mocskos és undorító, nem olyan hősi, mint a hazafias énekekben és filmekben? Hogy a hazáért valóban meg kell halni, ha úgy hozza a sors, de a háborúért lelkesedni bűn?

Eszembe jutottak a korabeli katonadalok, amiket a rádió állandóan ismételtetett. A német zenék mind lelkesítőek voltak, gondolkodás nélkül úgy állították be a harcot, mint az emberi lét csúcsát, amiért mindenki lelkesedik. A magyarok viszont mindig szomorkásak voltak, hazavágyók... Talán a két nép eltérő karaktere okozta a különbséget? Nem hiszem, sokkal inkább az, hogy a totalitárius rendszerek nem engedik meg a gondolkodást, a kételkedést a célokban, ha a cenzúrán keresztül csúszik egy olyan dal, mint a Lili Marleen, a gyilkoló gépeknek beállított harcosok is otthonra gondolva éneklük közösen: „*Wie einst, Lili Marleen!*”

Banális hazugság és a banálisnak tűnő igazság van ezekben a levelekben: „*szeretlek*”. Kimondva, kimondatlanul minden levélnek ez a lényege. Ahogyan hat évtizeddel később, 2001. szeptember 11-én is, a halálra ítélt amerikaiak is ezt üzenték utolsó SMS-ükkel. Mi újat tudna nekem mondani ez a levél? Visszaraktam, olvasatlanul...

Igen, a háború elérte Istenadtát is. Ez már más volt, mint a diadalmas, virágfüzéres bevonulások a Felvidékre és Erdélybe, más, mint a gyors hadműveletek Kárpátalján vagy a Délvidéken: ez a Háború volt, aminek már senki sem látta az értelmét. A filmhíradók a diadalmas előrevonulás képeit mutatták, a hálás helyi lakosságot, mégis mindenki tudta: a halottak útján járnak. Aki búcsúzott, mintha örökre tette volna.

A kézbesítő, akit korábban mindenki az utcán várt, a falu talán leggyűlöltebb embere lett. Régen behívták egy-egy szóra, egy-egy pohár pálinkára, hátha jó hírt hoz... Most kerülték a tekintetét, mintha titokban abban reménykedtek volna, ha nem találkozik a szemük, akkor talán nem jön feléjük, nem adja át a vészhozó levelet. Ha feltűnt a postás, senki sem arra a halványzöldszínű tábori levelezőlapra gondolt a szokásos banális közhelyekkel, hanem a hivatalos értesítésre: *...eltűnt...hősi halált halt...* Akiknek férjük, fiuk otthon volt még, egyre kevesebben, a behívótól rettegetek.

Ferinek szerencséje volt, az ő korosztálya később került sorra. Esténként az iratait rendezte, hogy ha egyszer el kell menni, és talán, sőt valószínűleg sohasem tér vissza, Katára ne hagyjon nyitott ügyet. Majd hetente ment egy-egy barátjával búcsúpoharat inni a kocsmába. Az asszony nem szólt semmit, csak minden nap egy órával tovább fennmaradt és meleg ruhát vart a férjének: tudta, muszkaföldön nagyon hidegek a telek.

A „Magyarországi Népi-német Ifjúság” (DJU) szervezet egy csoportja Törökbálinton.
1941-es felvétel

Egy nap nem várt látogató érkezett hozzájuk: a kávéház tulajdonosa. Elegáns öltönyén szokás szerint ott fénylett a Volksbund kerek jelvénye.

Régen jó ismerősök voltak, mielőtt még a barna köd megszállta volna az agyát, és mégiscsak egy faluban éltek, hát helyetlenné kényszerítették.

– Tudom, maguk azt hiszik, hogy ellenségek vagyunk – kezdte a látogató.

– Mi nem – válaszolta a férje –, de amiben hiszünk, az ellentétes.

– Nem azért jöttem, hogy meggyőzzem magukat. Erről már lemondtam. Hamarosan egy új világ kezdődik. A Birodalom győztesen robog előre Oroszországban, nemsokára Sztálin megbukik és Európa megszabadul a nemzetállamok béklyóitól. Nem lesznek határok, hanem csak népi államok, melyek egy nemzetek feletti Birodalomban egyesülnek. Mindaz, amit a mai világunkban gyűlölünk, akkor megszűnik. Nem lesz szegénység, kizsákmányolás, feudális maradványok, urizálás, ez a fojtogató neobarokk giccs... De addig győznünk kell.

– Ez az apróság még valóban hátravan a nemzetiszocialista idillig... – válaszolta gúnyosan Ferenc.

– Nehogy azt higgye, hogy nem tudom. Sok tiszta vérnek kell még folynia addig. S nem vigasztal, hogy a szolganépek közben jobban fogynak, mint mi.

– Nem sírna, ha a zsidók mind elfogynának, ugye?

– Remélem, nem hiszi el a nyugatiak propagandáját?

– Akik a keleti frontról hazajönnek, sok mindent mesélnek... Sok minden történik ott, ami nem kerül be a filmhíradóba.

– Nem vagyunk gyerekek, a háborúban mindig történnek csúnya dolgok. Csak az számít, hogy a végén egy jobb világ szülessen. A vérből. Ez az ára. Mérlegelni kell. Minden háború ilyen. Cenzúra nélkül nem lehet egyetlen háborút sem megnyerni.

– Nem akarok udvariatlan házigazda lenni, de ha csak azért jött, hogy ezt elmondja, azt hiszem végeztünk. Ebben sohasem fogunk egyetérteni.

– Mondtam már, hogy nem azért jöttem, hogy meggyőzzem magukat. Ha eljön a végső győzelem, majd úgyis belátják, hogy igazam volt. De addig is... Kár lenne magáért. Rendes ember, kár lenne, ha ott veszne a fronton.

– Háború van. Kell a katona.

– De nem mindegy, hogy hol. Magyarországnak nincs igazi hadserege. Nincsenek fegyvereink, ellátmányunk, kiképzett tisztikar... Ugy ugrott bele a háborúba, hogy ezzel egy generációt halálra ítél. Ráadásul nézze meg, kiket küldenek a keleti frontra: a nemzetiségeket, az öregeket... Akikért szerintük nem kár.

– Ez a hazánk, akkor is harcolni kell. – Kata fülét megütötte a szó: „haza”. Feri még sohasem nevezte Magyarországot a hazájának. Istenadtát igen, de az országot sohasem. Pedig tudta, hogy szereti, de ezt a szót mindig kerülte.

– Németország is a hazánk, németek vagyunk. És a német hadsereg a legjobb a világon, a legjobb fegyvereink vannak, a legjobb tisztikarunk... Én csak azt mondom: ha már harcolni kell, a Waffen SS⁹-t kell választani, ott könnyebb túlélni a háborút. A háború után pedig azok lesznek az urak, akik német egyenruhát viseltek.

– És német állampolgárok lesznek.

– Az új Európában már másodlagos kérdés lesz az állampolgárság... Magukat mindig kedveltem, elárulok valamit, amit a Volksbundban sem mondtam még. Láttam a térképeket az új Európáról. Még nem végleges, de könnyen lehet, hogy Istenadta a Birodalom része lesz. És akkor felesleges mondanom, mit jelent majd, ha valakinek az igazolványán a birodalmi sas díszel.

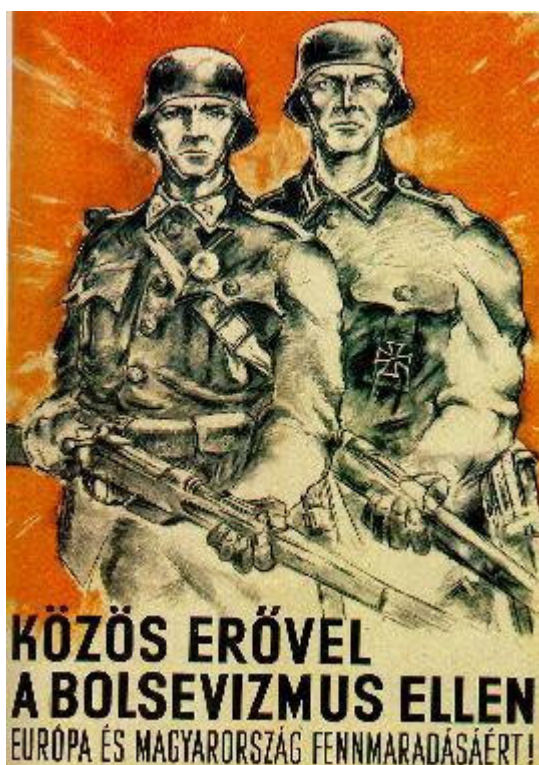
– És akkor mi lesz Magyarországgal?

– Ennek az országnak is az lenne a jobb, ha mi irányítanánk. A háború hamar véget ér. Utána eltakarítják ezt a feudális-zsidó uralmat és valami új jön. Vagy mi, vagy a nyilasok. És mi lennénk a jobbak, nem az a zsidóverő, bikacsökös bagázs, a hungarista ősföldjükkal meg mindennel. Ezt mindenki belátja.

⁹ az SS (Schutzstaffel) katonai szárnya, Németországon kívül is toborozták a tagjait

No, ennyit akartam mondani. Gondolkodjanak. Nem maga lenne az első, már vagy harmincan jelentkeztek az SS-be a faluból. – Az asztalra rakott egy horogkeresztes fejlécű formanyomtatványt és kezét nyújtott a férfi felé. Az egy pillanatig gondolkodott, hogy elfogadja-e, de végül ő is kezét nyújtott. Végül is falubeliek, nem szabad, hogy a politika megossza Istenadtát.

Kata már lefeküdt, de látta, hogy a férje tollal a kezében ül az asztalnál, mozdulatlanul. Reggel felvette a jobbik ruháját, s mielőtt még a bánya irodába ment volna, tett egy kitérőt a kávéház felé és visszaadta a papírt.

Egy héten belül megjött a behívója a Magyar Királyi Honvédségbe.

Este a férfiakkal elment a kocsmába. Az öregek egy sör mellett mesélhettek a nagy háborúról¹⁰, a fiatalabbak együttérzőn néztek rá, köztük egy szabadságos katona is volt, aki, a többiekkel ellentétben, meg sem szólalt. Nem húzták sokáig az estét: szertartásosan megitták a sört. Régebben elképzelhetetlen lett volna, hogy a férfiak ne énekeljenek a kocsmában, most suttogni is alig mertek. Mert nem volt már dal, ami ne szított volna viszályt: ha németül szólt, azért, ha magyarul, azért. Jobb volt a megalkuvó csend.

Fiatal volt még az este, amikor hazaért. Mint az öregek, Katával kiültek a ház elé a padra és csendben nézték a falu mindennapi életét. Az apróságokat, amik felett máskor oly könnyen elsiklanak, most mégis annyira fontosnak tűntek.

Ahogy az öreg tehenész hangosan kiáltozva tereli be az állatokat a faluba a lapályról.

Ahogy a busz végigzörög a kövezett főutcán.

Ahogy a falu bolondja, fehér kesztyűben és csúcsos sapkában, magát katonatisztnek képzelve végigmasírozik a járdán.

Ahogy a szomszédasszonyok hangosan perlekedtek, ki tudja, mi miatt.

Ahogy az ismerősök és a rokonok rájuk köszöntek. A béke hangjai.

Órák teltek így el néma csendben. Amikor már indulniuk kellett a házba, Feri megszólalt:

– Vigyázz magatokra. Tudod, hogy nagyon nehéz lesz egyedül helyt állnod a világban.

– Tudom. De helyt fogok állni. De ígérd meg, hogy semmi hősködés, hogy te is vigyázol magadra. Nekem vaskereszt nélkül is tetszel.

¹⁰ korabeli szóhasználatlal így nevezték az I. Világháborút

A férfi megvárakoztatta a válasszal:

- Ígérem. De nem leszek gyáva. Azt ne kérd tőlem.
- Nem kérem. Csak azt, hogy gyere vissza. Várni foglak.
- Visszajövök. Bármilyen is történik, vissza fogok jönni. Szeretlek.

Az asszony meglepődött. Tudta, hogy a férje szereti, mégsem tudott egyetlen egy alkalmat sem felidézni, amikor ezt így kimondta volna. Válaszul alig hallhatóan suttogta: „Én is.”

Reggel a hajnali busszal indult be a lactanyába. A kisfiú még aludt. Csendben az ágyához lépett, megigazította rajta a takarót és szótlanul nézte. Kata az ajtóban állt és nézte ezt a csendes férfiszertartást. Arra gondolt, hogy talán sohasem lesz még egy ilyen tiszta és boldog pillanat az életükben. Ha nem a halál leselkedett volna arra a férfira, akit legjobban szeret, elnevette volna magát, mert arra gondolt, hogy ez olyan giccses pillanat, amit egy hangosfilmen is bemutatathatnának a moziban.

8. Fakereszt (1942)

Egy fakereszt, tenyérbe illő... Kék háttéren egy naiv Krisztus. Látszik rajta, hogy festőjének a keze nem szokta az ecsetet.

Kata furcsa kettősségben élt a következő hónapokban. Istenadtán a teljes békesség, az asszonyok új ruhákat varrattak maguknak, a boltban ugyanazt lehetett kapni, mint eddig, ugyanúgy pletykáltak, mint eddig, csak a moziból tűntek el az angolszász filmek (bár a tulaj, ismert politikai irányultsága miatt, eddig sem nagyon tűzött műsorra ilyen alkotásokat) és egy nemzedéknyi férfi tűnt el. Az otthon maradottak megpróbálták úgy tenni, mintha semmi sem történt volna. Az apák és a nagyapák nemzedéke szó nélkül átvette fiaik és unokáik munkáját, mintha ezzel vezekelnének azért, hogy ők nem mentek el a háborúba.

A kávéházat átrendezték, mert már nem fértek el a nézők, annyian akarták nézni a filmhíradót. Hiába tudták, hogy a rosszat nem mutatják, a katonai cenzorok nem engednék, de hátha egy kockán feltűnik valaki, akiről azt hihetik, hogy a férjük, fiuk... És akkor megnyugodhatnak, hogy jól vannak, jól néznek ki, jó ellátást kapnak.

Az asszonyok, akik soha egy kedves szót sem szóltak a férjükhöz, most esténként szerelmes leveleket írtak, fiatal lányok, akik a fiúkkal négy szemközt még szót sem váltottak, ismeretlen katonákban tartották a lelket soraikkal.

Amikor hazaértek, az asszonyok felvették új és divatos ruháikat, csirkét vágtak és megpróbálták kárpótolni férjeiket a távol töltött hónapokért és talán az előző, megszokás-évekért, amit házasságnak neveznek. Hogy aztán pár nap múlva kikísérjék őket a hajnali buszhoz és folytatódjék furcsa özvegységük.

A korai háborús évek furcsa csendjét Kata jól viselte. Volt munkája, amiből eltartsa magát és a kis Feri, tudta, hogy szüleire is számíthat és biztos volt benne, nem csak hitte, hogy férje haza fog érní. Épségben, és minden olyan lesz, mint régen. Sőt, még annál is szebb és jobb, mert a megpróbáltatások megerősítik őket és, bár korábban soha nem mondta ki még magában sem ezt a szót: a szerelmüket.

És amikor végtelennek tűnő idő után lassan begördült a megállóba a délutáni busz és leszállt róla Feri, úgy érezte, hogy Isten különösképpen is szereti őket. Kicsit lefogyott, kicsit beesett az arca, de az orosz front mégsem szanatórium, a fő, hogy ép és egészséges. Alig várta, hogy végre kettesben legyenek, de persze először végig kellett látogatni a szüleiket, egész este ott ültek a barátok, rokonok. Kata csak rohángált a konyha és a szoba között. Legszívesebben ordított volna, hogy menjenek el, kettesben akar lenni a férjével, de a szokás, a legerősebb törvény, máshol jelölte ki akkor a feleségek helyét.

Már éjfél is elmúlt, amikor végre kettesben lehettek. A férfi levette a zubbonyát. Már nem szabados katona volt, a Magyar Királyi Honvédség tagja, csak egy megfáradt ember, aki egy kis békére és nyugalomra vágyik. Kata annyi mindent szeretett volna mondani, mégis csak némán nézte.

- Mesélj, kérlek. Mindent.
- Sok minden történt. Azt hiszem, más ember lettem.
- Kezdd az elején! Mindent tudni akarok.

– Érdekes utazás volt. Furcsa volt látni a vonatablakból a váltakozó országokat. Slovenskoban¹¹ fájt arra gondolni, hogy ez valaha még magyar föld volt, a Főkörmányzóságban¹² az elkeseredett embereket, akik szemmel láthatóan nem élvezik a Birodalom áldásait. Engedelmeskednek a németeknek, de hidd el, ott még sok harc lesz, mire a nácik teljesen megtörik őket. Az átszállás közben volt egy kis időnk, megpróbáltunk felvilágosítást kérni tőlük. Furcsamód, ha egy Wehrmacht vagy SS egyenruhát viselő személy fordult egy lengyelhez, nem tudtak egy szót se németül, de ha mi, hirtelen mindenki értette, mit akarunk. Szinte kérés nélkül kínáltak minket étellel, itallal. Mintha nem vették volna tudomásul, hogy mi most éppen az elnyomóikkal vagyunk szövetségesek.

Aztán a végtelen vonatozás az egykori szovjet területeken. Mindenütt csak síkság. A vonat szinte száguldott, mégis úgy éreztük magunkat, mintha egy helyben állnánk. Olyan nagy az a föld, hogy úgy éreztük, nincs az a hadsereg, ami meg tudná szállni, ellenőrizni tudná.

– Annyi minden szörnyűséget hallani... Nem féltetek, hogy a partizánok felrobbantják a síneket? Tudod, az ember félelmében annyi mindenre gondol...

– Nem, a német parancsnokság közölte a helyi lakosokkal, ha valami baj lenne, akkor lelövik a civileket. Ez használt, saját maguk őrszolgálatot szerveztek, folyamatosan ott álltak párszáz méterenként, nehogy a partizánok valami gazemberséget csináljanak. Végül aztán a vonatozásnak is vége lett, közölték, hogy most már saját erőből kell tovább haladnunk.

¹¹ Szlovákia

¹² a Német Birodalomhoz csatolt lengyel területek

Persze ez a saját erő mászt jelentett a németeknek és nekünk is. Őket teherautók várták a pályaudvaron, minket lovas szekerek, amire felrakhattuk a málhát és aztán gyalogolhattunk. Mi tizenkét órát menetelhattunk a porban, a melegben, ők meg a teherautón két-három óra alatt célba értek.

A napi pihenőállomásokon aztán percek alatt felállították a sátraikat, pihentek, cigarettáztak, mi meg feketén a piszoktól éjjel megérkeztünk, bajlódhattunk az öreg tábori felszerelésünkkel. Aztán tűzrakás, megvárni, amíg elkészül a vacsora... A németek meg közben vigyorogva mutatták nekünk az önmelegítő konzerveket: kis lyukat ütöttek az oldalán, vizet töltöttek bele és pár percen belül, anélkül, hogy hozzá nyúltak volna, már kész is volt minden¹³. Ha a parancsnokunk nem fogott volna olyan szigorúan minket, szerintem még én is mosdás nélkül dőltem volna le aludni.

Kétségbeesítő volt látni, hogy bár hivatalosan szövetségesek vagyunk, mennyivel rosszabb szinte minden felszerelésünk, mint az övék. És tudod, akkor folyamatosan arra gondoltam, hogy nem lett volna-e jobb, ha mégis jelentkezem az SS-be. Akkor én ülnék a teherautón, akkor nekem is önmelegítő konzervem lenne...

– Én tudod, hogy mindig melletted állok. Talán még el lehet intézni...

– Nem. Tudod, történt valami, ami valamit nagyon megváltoztatott bennem. Rájöttem arra, hogy magyar vagyok.

– Azok voltunk eddig is, nem?

– Denevérek voltunk. Svábok. Félig magyarok, félig németek. Kicsit mindkettő, de igazából egyik sem. Vigyázzba álltunk Szent István ünnepén, de büszkén néztük a filmhíradóban a német-oroszai tudósításokat.

– Mi történt?

– Egyik nap valami nevenincs kis faluban pihentünk egy kicsit, amikor megállt mellettünk egy német teherautó. Mintha kaszinó lett volna: kártyáztak, beszélgettek. Amikor megláttak minket, egyikük ránk mutatott, valamit mondott és erre a többiek hangosan felröhögtek. Egyikük fogta a csokit, amit éppen majszolt, ledobta elénk a földre és azt kiáltotta, hogy egyél magyar! Mintha kutyák vagy csimpánzok lennénk.

Én akkor arra gondoltam, hogy ha a szemükben csak egy kutya-magyar vagyok, nem is akarok az ő fajukhoz tartozni.

Tudnod kell, hogy mindannyian nagyon éhesek voltunk, szerintem voltak köztünk olyanok is, akik még életükben nem láttak csokit, de senki sem nyúlt hozzá. Ott maradt a porban, a falusi gyerekek nagy öröme. Ők nem láttak benne semmi mást, csak azt, hogy valami finomságot kapnak, nem értették, hogy mi miért komorultunk el.

Kata ezeknek a mondatoknak a súlyát csak később értette meg... Abban a pillanatban, mint feleség csak erre tudott gondolni:

– Kaptatok rendesen enni?

A helyzet fonákságát a férfi megértette és felnevetett:

– Persze! Abban a legtöbbször nem volt hiba. Útközben csak egyszer fordult elő, hogy a málhás szekerek nem érkeztek meg időben. A parancsnok úr elintézte nagy nehezen, hogy a német hadtápból kapjunk valami vacsorafélét. Persze a német tiszt fogta a fejét, hogy nem tud majd elszámolni az ellátmánnyal, de mi megígértük, hogy majd másnap ők lesznek a vendégeink, így nem lesz semmi hiba a papírokon.

Meg kell mondanom, hogy a Wehrmacht¹⁴ ellátmány minden volt, csak ehető nem. Olyan ízetlen volt, hogy mi még a disznóknak sem adnánk olyat. Én nagy nehezen lenyomtam a torkomon, de volt, aki kiokádta az egészet.

Másnap a németek voltak a mi vendégeink. Az elején fintorogtak, de a végén mindegyik repetát kért.

– És milyen volt a falu, ahová mentetek?

¹³ a német katonák önmelegítő konzerveket használtak: az ételt dupla falú konzervbe rakták, a kettő közé oltatlan meszet helyeztek. Felhasználáskor felül kilyukasztották, a mészre vizet öntöttek és az étel tűzgyújtás nélkül megmelegedett.

¹⁴ a hivatalos német hadsereg

– Csendes. A német egység bevette magát a kolhozházba, valami kúria lehetett azelőtt, Szögesdrót, őrbódék, mintha a Führer maga szállna meg ott. Hiába volt minden technika a kezükben, féltek, de minket kiküldtek a faluba, hogy a parasztnál szálljunk meg.

– És nem féltetek?

– Az elején nem. Az elején csak azt láttuk, hogy ez a szovjet paradicsom a mi poklunknak felel meg... Többen közölték, hogy ők nem hajlandók olyan viskókban aludni, inkább az udvaron verik fel a sátrat, de a parancsnok úr rájuk szólt, hogy hagyják abba a finnyáskodást, nem lehet így megalázni a helyi lakosságot. Persze, az ő szeme is kikerekedett, amikor megtudta, hogy az egész faluban egyetlen budi sincs, így az első éjszakánk latrinaással telt...

De a falusiak kedvesek voltak, szívesen megosztották velünk a szegénységüket. Erről jut eszembe, majdnem elfelejtettem... – A zsákjából egy újságpapírba csomagolt kis tárgyat vett elő.

– Ne haragudj, hogy csak így csomagoltam be... – A papírban egy kis fakereszt volt, valami falusi naiv művész készíthette.

– Tudod – nevetett a férfi –, a fél falu abból élt meg, hogy a magyar katonáknak szuvenírt készítsen, amit becserélnek egy kis kenyérre vagy más ennivalóra. A házigazdám, egy öreg bácsi, keresztet fest.

– Nagyon szép. Minden este ez előtt fogunk érted imádkozni – mondta Kata és felrakta a házi oltárra.

– Mondd – folytatta –, harcolnotok is kell? Minden nap attól rettegek, hogy kivezényelnek...

– Nem, igazi háború ott nincsen. Persze rendszeresen küldenek partizánvadászatra, de szerencsétleneknek olyan rosszak a fegyvereik, hogy nem tesznek bennünk komoly kárt. Átfésüljük az erdőt, a legtöbbször velünk jön egy átállt muszka¹⁵ is, aki ismeri a környéket, elfogunk mindenkit és átadjuk a németeknek, vagy a helyieknek. Aztán vagy felakasztják őket, vagy, ha túl sokat vittünk be, megverik és elengedik őket. Mármint a németek. Az oroszok agyonverik minden kérézősködés nélkül a partizánokat.

– Sokan vannak?

– Isten tudja. talán néhány tucat, legalábbis többet egyszerre még sohasem gyűjtöttünk be. Mindenesetre feltűnő, hogy a faluban csak gyerekek és öregek vannak. Azt mondják, hogy a többieket elvitték Moszkvába, tudod, nekik a falu határán kívül minden Moszkva, de gyanítom, hogy az erdőbe mentek.

– Nagyon gyűlölnék titeket az ottaniak?

– Meg lehet szokni. Egyedül még a latrinára sem megyünk, de azt hiszem, ha nem félnének a partizánoktól, akkor egész jól meglennének velünk. Amikor megérkeztünk, az első dolgunk volt, hogy egy keresztet állítsunk a falu közepén. Aztán újra megnyitottuk a templomot. Igaz, a német

¹⁵ orosz

parancsnokság ragaszkodott hozzá, hogy fellógassuk a horogkeresztes lobogót is, mégis, látnod kellett volna az arcokat! Kezükben szorongatták a sapkáikat és könnyeztek. Mégis, mert minden családból valaki vagy katona, vagy a partizánoknál van, ha parancsot kapnának, gondolkodás nélkül átvágnák álmunkban a torkunkat... De ne aggódj. Egy nap majd véget ér ez is és hazajövök. Majd esténként erről mesélek az unokáknak. Hogy fogunk mulatni ezen! – Rámosolygott az asszonyra, de annak minden erejére szüksége volt, hogy viszonzni tudja...

Ehhez a fejezethez a képek nagyapám, Rozványi György hagyatékából származnak – bár ő a légierőnél szolgált, de fennmaradt fényképei a kor és az események hiteles tanúi.

9. Szentistvánok (1942)

Háborús idők voltak, keserűek az ünnepek. Szentistván vigíliáján a legények már nem készültek korongreptetésre, már nem mentek kirándulni a Duna-partra a családok. Csak ennyi maradt: reggel felvették ünneplő ruhájukat, a templomba mentek. Szentmise után átsétáltak a hősi emlékműhöz, meghallgatták a polgármester szónoklatát, elénekelték a himnusz, virágokat helyeztek a talpazatra és csendben hazamentek. Néha felsírt egy-egy özvegy vagy anya, hogy egy évvel ezelőtt még a Jóska, a Péter is itt volt, most meg kint nyugszik valahol muszkaföldön...

A plébánia és a falu már ősidők óta vetélkedett egymással, hogy a Templom tér vajon melyikőjüké; a plébános hivatkozott boldog emlékezetű Benedek pápa búcsúengedélyére, amiben egyértelműen leíratott: „a templom és annak udvara”, a polgármester pedig a templomépítő régi grófok magvaszakadását hozta elő, amivel minden főkegyúri jog a falura szállt... De ezek a vészterhes idők elsodorták a régi viszályokat. Amikor a falu népe elszéledt, a főtisztelendő úr beinvitálta a polgármestert és Kata édesapját egy pohár borra a plébániahivatalba, ezzel csak egészen finoman jelezve, hogy itt azért ő a házigazda... Koccintottak a szebb jövőre, amiben egyre kevésbé hittek. Kata az udvaron játszott a kis Ferivel és akaratlanul is minden szót hallott.

– Polgármester Úr, az egyházközségi tanácsnokokkal beszéltem múlt héten... Azt javasolják, hogy az emlékműre vessük fel ennek a háborúnak is a hősi halottait – kezdte a tisztelendő úr.

– Nem tehetjük... Már magam is sokszor gondoltam erre, de még nincs vége. Túl sok a halál, félek, kicsi lesz ez a pár márványlap, hogy minden halott neve ráférjen. És a falunak erre nincs pénze. Maga is tudja, hogy egyre kevesebb a férfi, egyre kevesebb adó folyik be és egyre több az özvegy és az árva, akikről gondoskodnunk kell.

– Talán lenne mesterember, aki ingyen is megcsinálná. Istenért. Hogy a fia, öccse épségben hazatérjen...

– Még nem tudjuk azt sem, kik a halottak, kik az eltűntek – szabadkozott a polgármester.

– Tudjuk, hogy az eltűntek is halottak. Tudjuk, hogy kisebbség csoda lenne, ha valaki visszatérne közülük – válaszolta a pap, hivatásához nem illő pesszimizmussal.

– Ha rávésetnének az ő neveiket is: az özvegyeik a tíz körmükkel kaparnák le a neveket, hátha ezzel vissza tudják hozni őket. Nem képes senki sem belátni, hogy nincs remény...

– Azt hiszem értem, mire gondol. Segélyeket gyűjtöttünk, hogy az özvegyeknek szétoszthassuk, de tudja, hány olyan asszony volt, akinek alig van betevő falatjuk, mégis elkergették a ministránsokat, hogy nem, őket nem illeti meg az özvegyeknek járó adomány, hiszen az ő uruk vissza fog térni, majd gondoskodik róluk... – gondolkozott el a plébános.

– Főtisztelendő Uram, majd felvessük a neveket, ha egyszer vége van és mindenki hazatér.

– Ha akkor még lesz falu és Magyarország.

– Lesz. Bármilyen is lesz, a falu megmarad. Voltak már háborúk, pestisjárványok, de a falu mindig újraépült, újranepeült. Majd elmúlik ez is – mondta a falu első embere, s nem lehetett tudni, a többieket vagy magát győzködi.

– Ámen. Csak bennem van a félelem... Pár héttel ezelőtt a püspökségen voltunk. Megengedték, hogy Szentatyától érkezett tájékoztatást elolvassuk. Még ők sem tudják, hogy a barna vagy a vörös szocializmus-e a rosszabb. Mintha ez a két szörnyeteg hiába állna egymással élet-halál harcban, folyamatosan tanulnák egymástól az embertelenséget... Néha, de ezt kérem, senkinek se mondják el, éjjel a templomba megyek imádkozni, kérem az Urat, hogy adjon egy jelet, hogy még van remény, hogy nem halálra szánt minket.

– És kapott jelet, a tisztelendő úr? – kapcsolódott be a beszélgetésbe Kata édesapja.

– Nem. Mindig csak a némaság, a lélek sötét éjszakája.

Kata hallotta a szörnyű szavakat, de tudta, hogy ezek csak másokra vonatkozhatnak. Nem rájuk. Nekik nem eshet bajuk. Csak azért is. Mert hiába volt kihalt a falu Szentistvánkor, ő csak azért is fogta a kislányát és elmentek kirándulni a Duna-partra. Hogyan is történhetne bármilyen rossz is egy ilyen szép napon? Nemcsak arról van szó, hogy az emberek saját rosszkedvükkel hívják ki maguk ellen a sorsot? Történhet bármilyen rossz, ha együtt tudunk örülni a világgal, amit Isten nekünk adott?

Egész nap kint voltak a parton, távol mindentől és mindenkitől. Nem akart senki ismerőssel sem találkozni.

Egész nap csak énekelt, mesélt és játszott a kis Ferivel. Néha csak ültek a parton, a sziklánál, ahol a patak belefolyik a Dunába, ültek, nézték a lustán hömpölygő vizet, s maga mellé képzelte férjét is. És ott is volt.

Már sötétedni kezdett, mire hazaértek. Otthon anyja halálra váltan fogadta: a kormányzó-helyettes, Horthy István, a főméltóságú úr, a keleti fronton hősi halált halt.

*Vitéz nagybányai Horthy István (1904-1942),
a Magyar Királyság kormányzó-helyettese (1942)
a II. Világháborúban a legmagasabb rangú közjogi méltóság,
aki harci bevetésen vesztette életét*

Kata az édesanyja vállára borult és zokogni kezdtek. Később, ha erre az estére gondolt, nem tudta megokolni, miért.

Mint svábok, Horthyban a régi világ megtestesítőjét, a jóságos Ferenc József szárnysegédjét, annak a bizonyos *Homo Monarchicus*¹⁶-nak megtestesítőjét látták. Aki képviseli az évezredek

¹⁶ a monarchia embere (latin)

rendet, a soknemzetiségű magyar birodalmat, aki minden néphez a saját nyelvén tud szólni: a svábokhoz németül, a tótokhoz szlovákul, de aki ellentétben a Habsburgokkal, szíve legmélyebb zugáig jó magyar. Hogy nem katolikus? Mein Gott, senki sem tökéletes, de amíg tiszteli, hogy az ország többsége és rendje az, addig nincs baj.

Mesélték, hogy minden évben részt vett a Szent Jobb körmeneten, de a Bazilikába sohasem lépett be, mindig a tűző napon várta meg, hogy véget érjen a szentmise. Hiába volt az ország első embere, reformátusként nem vehetett részt katolikus szertartáson. Kata arra gondolt, hogy ő vajon mikor tudta meg és hogyan fogadta a hírt? Az öreg katona, aki már annyi halált látott, annyi embert küldött a halálba, mit érzett, amikor a szemébe mondták: fia és támasza már nem él.

És... Kata szívébe mart a kérdés: és ő hogyan fogadná, ha Feri halálhírét hoznák neki? Megrázta a fejét, nem ez nem fordulhat elő. Mindenki meghalhat, de ő nem.

Az öreg kormányzóról a gondolatait a fiára terelte. A fiatal kormányzó-helyettes már más volt, más nemzedék. Nem mintha elhitték volna, amit a nyilas propaganda suttogott róla, hogy minden éjszaka táncosnőkkel dorbézol, hogy whiskyben fürödik minden este... Mégis, idegen volt, nem más nemzedék, már más világ. Senki sem tudott róla rosszat mondani, fess katonatiszt nézett rájuk az újságokból és a filmhíradók képeiről. De aki jót akart mondani róla, ilyen kifejezéseket használtak: egy igazi *gentleman, sportsman*¹⁷... Csupa angol szó, idegen a magyar fülnek, legfeljebb az anglofil¹⁸ uraknak és üzletembereknek ismerős, azoknak, akiket az írók balkáni angoloknak hívtak. Amerika és Britannia is olyan világ volt, amit csodáltak, de messzi és idegen – és nekik ezt jelentette a kormányzó-helyettes.

Most mégis siratták. Együtt éreztek az öreg Kormányzóval, aki néhány éven belül második gyermekét veszíti el. Tudták, hogy ezzel elveszett a remény, hogy egy fiatal életerős kéz ragadja meg a kormányrudat, ha a vész beköszöntene... De Kata másért sírt. Összetört a biztonságérzete, gondolatai zaklatottá váltak.

Mert, ha az állam második embere¹⁹ meghalhat, akkor egy olyan egyszerű bakákkal, mint a férje, ugyan mi lesz majd?

Néma csendben nézték a filmhíradó képeit. Egy fess, jól ismert fiatalember, háborús képek, a RE-2000 Héja repülőgépek képei... Majd vágás: magyar katonák a Götter dammerung²⁰ zenéjére a vállukon viszik a koporsót. Amikor az egy koszorún megjelent Adolf Hitler neve, valaki megpróbált tapsolni, de visszhangtalan maradt kísérlete. A gyászoló családban feltűnt egy hasonló korú fiatalember, ifjabb Károlyi Gyula gróf. Alig lehetett felismerni, mégis a kávéház tulajdonosa kajánul hozzátette: ezek sohasem adják fel... Mindenki tudta, mire gondol, hallották már a pletykákat, hogy Horthy István sógora, legjobb barátja, talán utódja is... S mivel katolikus, talán még király is lehet belőle...

Katában még éjszaka is visszhangoztak a szpíker szavai: „*Legyen a fiú halála nagy útmutatás, égi jel minden magyarok számára itthon és messzi idegen harctereken egyaránt. A fiú áldozatával és példájára mi is vállalunk minden áldozatot: apát, fiút, testvért. És büszkék leszünk, ha méltóak lehetünk a nagy család áldozatos szelleméhez.*” És ezerszer és ezerszer, forgolódva álmában csak egyetlen szót ismételt: NEM. Nem adja se a férjét, se a fiát.

Másnap este elment a templomba vecsernyére. Eddig feleslegesnek érezte, hiszen tudta, hogy Feri vissza fog térni, de ettől a Szentistvántól kezdve már csak a remény maradt: hogy ha senki más nem, de Ő vissza fog jönni. S minden este mécses gyújtott a férjétől kapott kis fakesztr előtt, s se apja, se anyja nem szólt rá, miért pazarolja háborús időkben a drága viaszt.

A vidéken kevés jó varrónő volt, Katát sokszor távoli falvakba is hívták, a folyó mentén már híres volt az az istenadtai asszony, aki olcsón csodákat tud alkotni, még abból a kevés anyagból is, amit a jegyrendszerben kapni lehetett. Néhány nap múltán, szeptember másodikán, egy távoli rokonuk hívta, hogy a lányuk távházasságára készítsen neki egy ruhát. Lehet, hogy a vőlegényével, mint férjével már sohasem fog találkozni, de legalább ne lányként kelljen élnie tovább. Ha egyedül is marad, özvegyként gondoljon rá a falu, ne vénlányként, aki nem tudott embert szerezni magának. Ha meg meghal, mert háborúban minden lehet, a fejfájára úgy írják a nevét: „özvegy” és „-né”. És akkor senki sem fog sajnálkozva emlékezni rá.

¹⁷ úriember, sportember (angol)

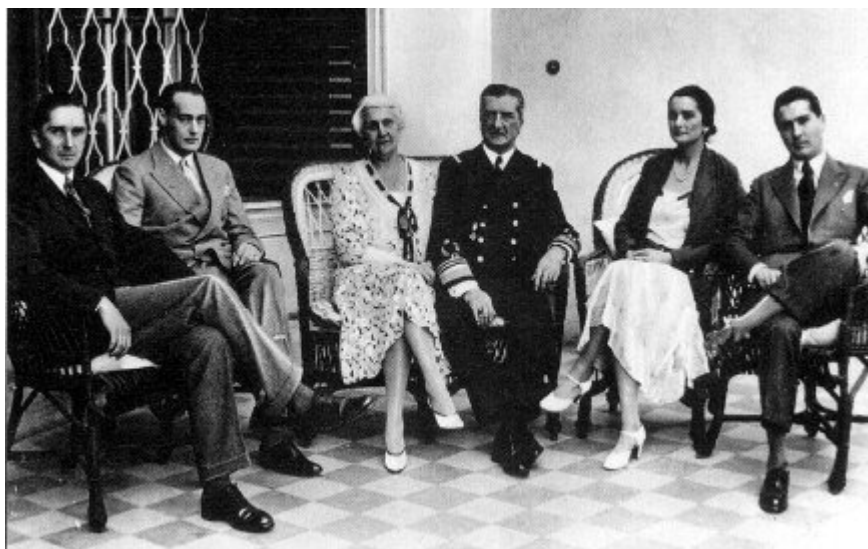
¹⁸ angolbarát

¹⁹ Horthy István kormányzó-helyettes volt

²⁰ Istenek alkonya (Richard Wagner operája)

Felszállt a buszra, maga mellé ültette a kis Ferit, hadd lásson világot. Az ablak mellé ültette, csodálatos volt a nyárvégi táj. Minden békés, minden zöld, minden színes. Elképzelhetetlen, hogy valahol háború folyik. Nem gondolt semmire, csak nézett ki az ablakon. Az éber álomból a kis Feri izgatott kiáltása zökkentette ki:

– Mama, né! – és izgatottan mutatott a Duna felé. Egy kis repülőgép húzott el, pár méterrel a víz fölött. Kata arra gondolt, hogy ezek a pilóták mindig kísértik a sorsot.

*A Horthy-család (balról jobbra):
István (meghalt bevetés közben, 1942-ben), Ifjabb gróf Károlyi Gyula (lezuhant 1942-ben),
Horthy Miklósné, Horthy Miklós (meghaltak száműzetésben), Horthy Paulette (1940-ben
tüdőbajban halt meg), ifj. Horthy Miklós (1944-ben Mauthausenbe deportálták)*

Este, amikor hazaérkeztek, lerakta aludni Ferit, nagyon kifáradt az utazásban és felment imádkozni, de a templom felbolydult méhkashoz hasonlított. Az öregasszonyok izgatottan tárgyalták a legújabb híreket.

– A Károlyi Gyula gróf belezuhant a Dunába!

– István király bosszút állt azokon, akik a koronája után nyúlnak!

– Először a Horthy István, aki kálvinistaként akart király lenni, most meg Szent István másik ünnepén meghal a másik is, aki király akart lenni! Ez isteni útmutatás!

Katának le kellett ülnie ennyi ostobaság hallatán. Persze, ő is hallotta a pletykákat, hogy Károlyi, aki az öreg Horthy veje és szegény István jó barátja volt, talán kormányzó-helyettes, vagy még annál is több lehet, de megszedült a falusi öregasszonyok rosszindulatú pletykáit hallván. A magyar férfiak messze földön véreznek el, itthon a nyilasok szeretnének valami ősgyepűt létrehozni, a volksbundisták az ország nagy részét, ha nem az egészet, a Birodalomhoz csatolnák, sorozatban mindenki meghal, aki képes lenne egyben tartani az országot, minden remény egy magányos öregúrban van... És akkor vannak emberek, akik képesek vallási szűklátókörűségből örülni annak, hogy valaki meghal? Lehet, hogy tényleg nem érdekelnék meg, hogy éljünk? Ha ennyire megosztott egy ország a történelem viharában, van még valami reménye? És visszagondolt a plébános úr véletlenül hallott szavaira, amivel annyira szeretett volna vitába szállni, de nem tudott...

10. Kopásnyomok (1943)

Néztem a keresztet, amit a kezemben tartottam. A festék a szélén megkopott, az élei simák voltak, mintha valaki sokszor fogta volna a kezébe, mintha valaki ezt ölelgette volna ahelyett, akit igazán szeretett, akitől minden nap reménykedve várt levelet. De a levelek egyre ritkábban érkeztek.

A hadi helyzet egyre jobban romlott, a tábori posta egyre gyakrabban akadt el a végtelen muszka mezőkön. Néha Kata arra gondolt, hogy nem lehet igaz, hogy ennyire nem tud írni neki a férje, inkább nem akarja szomorítani, ijesztgetni az ottani valósággal. Talán csak nem akar rájuk gondolni, mert fáj elképzelni, hogy milyen lehet otthon az élet. Már nem más neki Istenadta, mint egy távoli emlék, egy szép mese, ami sohasem lesz már valóság. A valóság: túlélni a napot, túlélni az éjszakát, megpróbálni aludni, túlélni az ellenséges tüzet, befogni a fület a sztálin-orgona sívításában... Talán már lemondott arról, hogy az egész élet túlélje, legfeljebb órákban, napokban tudja mérni a reményt.

Ilyenkor Kata gyűlölte a férjét a hallgatásáért, de ha mégis nagy néha levél jött tőle, mindent elfelejtett, még akkor is, ha fájóan semmitmondó szavak sorakoztak a levélben.

Semmitmondó szavak, mint a filmhíradók tudósításai. Mindenki tudta, mit jelentenek a szavak valójában: beszivárgó bolsevisták, ellenséges tűzben...

„Honvédeink a legmostohább időjárási viszonyok közepette vívják elhárító harcukat az orosz hómezőkön.”

„Honvédeink sűrű becsapódások közepette törnek a benyomult szovjet erők oldalába.”

„A szovjet tömegtámadások során minden helységért ádáz küzdelem folyik. Romba dőlt falvak határában csapataink hősi helytállással tartóztatják fel a támadó bolsevistákat.”

... Mindenki tudta, hogy a szép szavak csak elfedik a valóságot, de a veszteségek tényleges mértékét senki sem sejtette. A filmhíradók szerkesztői mindig az összeállítás végére rakták a haditudósításokat; s ha nagy néha még ez is elmaradt, a nézők sejtették, hogy valami olyasmi történt, amiről egy szót, egy képet sem engedett át a cenzor. Jány Gusztáv indulása előtt keserűen az aktakájára csapott, hogy ebben fogja hazahozni a II. Magyar Hadsereget – nem sokban tévedett.

*Vitéz Jány Gusztáv (1883-1947), a II. magyar hadsereg parancsnoka
Parancsnoki képességeit sokan vitatják, de erkölcsi tartását, amivel hazatért nyugatról,
hogy bíróság elé álljon és kivégezzék, még ellenségei is elismerik*

„Imádságos lélekkel, soha nem szűnő hálával gondolunk hősi halottainkra. De imádságunk nem lenne teljes, és hálánk üres szó maradna csupán, ha gondolataink rögtön nem szállnának azok felé az árvák felé, akiket ezek a hősök, ezek a talpig férfiak hátrahagytak.”

Kata befogta a fülét és kirohant a vetítőteremből.

1943. május 3. volt. Hatalmas díszszemle a Keleti pályaudvar előtt. Mindent megtettek, hogy ne egy vert, hanem egy dicsőséges hadsereg képét mutassák. Lobogtak a zászlók, a férfiak új egyenruhában feszítettek s senki sem kérdezte, hogy a hiányzó százezer... Kata is ott volt a tömegben és szemével a férjét kereste. Tudta, hogy a doni áttörésben Feri is megsebesült, hősie helytállásáért kitüntetést és több hetes szabadságot kapott. Hazatért, sebesülten és szótlanul. Amikor véget értek a hivatalos ünnepek, Kata repült hozzá, nem törődve a kötésekkel, átölelte... Otthon van és él, nem súlyos a sebesülése, és nem számít, hogy nemsokára haza kell mennie. Adott nekik pár hetet a sors, ezalatt úgy kell élniük, hogy egyszerre gondoljon az „örökre” és a „soha többet” szavakra. Mert már nem volt benne a bizonyosság, hogy minden jó véget ér, amikor Feri ölelte, arra gondolt, hogy talán még egyszer nem tarja így a karjában, hogy lehet, hogy ezt a pár napnak az emlékét kell megőriznie örökké...

A férje megpróbált segíteni a ház körül, konok akarattal, mintha be akarná bizonyítani, hogy még így is ugyanolyan férfi, de inkább csak a baj volt vele. Esténként hiába hívták a barátok, nem ment a kocsmába, legfeljebb a moziba, de egykedvűen nézte a tudósításokat és a filmeket, látszott rajta, hogy inkább kötelességből akar felesége kedvére tenni. Csak akkor mosolyodott el, ha a kisfiával játszott. Ilyenkor Kata csendben néha belesett az ajtón és némán figyelte a két embert, akiket legjobban szeretett a világon.

Bár nem beszélt a frontról, hogy miket élt át, de kis Ferinek tankokat, repülőket, ágyúkat faragott fából, papírból katonákat vágott ki, s lassan-lassan mintha mindent elmesélt volna a gyerekek nyelvén, amit a fagyos pokolban át kellett élnie. Amikor a kisfiú elaludt, megkérte a feleségét, hogy fűtsön be, mert, ahogy mondta, nem akar többet fázni. Csak nézte a tüzet és hallgatott. Kata mégis boldog volt: minden szótlansága, mogorvasága ellenére élvezte, hogy gondoskodhat róla, hogy bizonyíthatja a szeretetét. Boldog volt, hogy átölelhette, még akkor is, ha sohasem ölelte vissza. Éjszaka az ágyban néha hozzábújt, a férfi legtöbbször ingerülten ellökte magától. Az asszony ilyenkor hangtalanul sírt magában, de reggel már újra mosolygott rá. Viszonyzatlanul.

Rendszeresen jelentkeznie kellett a parancsnokságon. Az orvos megvizsgálta, hogy alkalmas-e a szolgálatra. Egy nap, mintha gyász hírt kellett volna közölnie, szomorúan ingatta a fejét és közölte, hogy felépült, újra visszatérhet a frontra. A férfi egykedvűen vette tudomásul. Vacsora után kinyitott egy üveg bort, töltött magának és az asszonynak is és végre mesélni kezdett...

Arról, hogy kilométerenként, jó, ha egy ütegük volt. Hogy a puskáik a hidegben használhatatlannokká váltak, ha meg mégis megpróbálták löni, le kellett venniük a kesztyűjüket és rögtön csontig lefagytak az ujjai. Hogy alig volt tüzelőjük, de a motorok körül állandóan fűteniük kellett, hogy szét ne fagyjanak. Hogy milyen érzés volt, amikor a muszka megindult ellenük. Mint szellemek

jöttek a fehér téli kezeslábasaikban. Neki szerencséje volt, egy géppuskaállásban állt éppen, amikor megindultak. Folyamatosan lötték őket, már hegyekben álltak előttük a hullák, amikor fel kellett adniuk. Nem a lőszer fogyott el, a géppuska a hideg ellenére úgy átforrósodott, hogy használhatatlanná vált. Mintha egy rossz némafilm szereplői lettek volna. Felkaptak mindent, ami használhatónak tűnt és visszavonultak a közeli faluba. A százados káromkodott, pisztollyal fenyegetőzött, a félholtak kezébe is fegyvert adott és megesküdt, hogy mindenkit személyesen lő le, aki menekülni próbál. Hogy mindenki azt hitte, hogy ez lesz életük utolsó napja. Gépiesen löttek mindenre, ami mozgott. Isten tudja, hogy nem a saját bajtársaikat ölték-e meg. Hogy még most is visszhangzik a fülében a sok „Istenem” és „Bozse moj”. Hogy a paraszt bácsi, akinek a házában voltak, kérte őket, hogy dobják el a fegyvert, égessék el az egyenruhát, öltözzenek fel muzsiknak²¹, majd ők elrejtik őket... Közben újabb és újabb hullámban jöttek a vörösök... Megőrültek a golyósvitástól, a sok gurrá²², gurrágtól.

A vörösök végül feladták. Tovább vonultak, valószínűleg úgy gondolták, most fontosabb az üldözés, a katlanokat²³ majd később számolják fel. A százados út nagy nehezen érintkezésbe lépett a parancsnoksággal, sikerült egy még saját kézen lévő találkozási pontot kijelölni. Talán harmincan maradtak. Gyorsan megpróbálták szánokat rekvirálni, hogy a sebesülteket magukkal vihessék. Bár elkeserítő volt a helyzet, de a falu vezetőjével hangosan felnevettek, amikor megkérdezték, hogy birodalmi márkával vagy utalvánnyal fizessenek-e, vagy elég az elismervény is...

Hajnali egy lehetett, amikor végre nekiindultak, vagy tíz muzsik társaságában, akik féltek, hogy mint kollaboránsokat elsőként őket akasztják fel, ha visszatér a szovjet. Szerencséjük volt az úton, a földi erők messze voltak, de vagy háromszor sorozták meg őket a raták. Az úton több embert vesztek a hideg, mint az ellenséges golyók miatt.

Dél előtt érték el a találkozási pontot, két órás késéssel. A százados óvatos volt, felderítőket küldött előre. Nem volt okatlan az óvatosság: a pont már ellenséges kézen volt. Feri életében először gondolt az öngyilkosságra, látta, ami még nem fordult elő, amióta ismeri, hogy a százados úr is tanácstalan. Talán az volt a szerencséjük, hogy az egyik bajtársa nem csak gondolt az öngyilkosságra, hanem a puskája csövét is a fejéhez tartotta. Amikor a parancsnok ezt meglátta, azonnal magához tért. Felpofozta és mindennek lehordta. Hogy nem gondol se a hazájára, se a családjára. Hogy ha nem ölték meg meg az oroszok, akkor bűn lenne helyettük elpusztítani magunkat. Ráncba szedte a csapatot és a saját erők feltételezett pozíciója felé indultak, kikerülve az ellenséget. Szerencséjük volt. Nem sokkal arrébb egy német gépesített alakulattal találkoztak, akiket pont az ő felmentésükre küldtek. Megmenekültek, még ha ez a menedék viszonylagos, pár órás biztonságot is nyújtott csak. Végre nem voltak egyedül.

A következő napokban is egyfolytában visszakoztak. Néha egy-egy ponton megpróbáltak ellenállást kifejteni, de mindannyian tudták, hogy reménytelen. Most ütött vissza, hogy a náci nem engedélyezték a mélységi védelem kiépítését. Nem volt ember, nem volt fegyver, nem volt muníció, se üzemanyag vagy tüzelő. Ha a német parancsnokság nem csoportosított volna át erősítést, mindannyian ott veszték volna. Mert a németek tudtak harcolni, igaz, néha a magyarokkal is. Gondolkodás nélkül kidobták őket a fűtött házakból a hidegbe, a sebesülteket is, mintha nem is emberek, hanem állatok lennének. De amikor jött az orosz, fedezték a visszavonulásukat...

– És tudod, mi volt a legszörnyűbb az egészben? – fejezte be a mesélést Feri. – Hogy már nem a győzelemért, a hazámért, vagy értetek harcoltam. Nem is a bajtársaimért. Hanem csak arra az egyre vártam, hogy még egyszer melegben legyek, hogy egyszer az életben ki tudjam magam aludni... Már nem rád és a kisfiamra gondoltam, csak erre az egyre: egyszer még az életben érezzem a meleget és a biztonságot. Ezt az egyet nem tudom magamnak megbocsátani. Hogy elárultalak titeket...

Másnap reggel felszállt a hajnali buszra és visszament a háborúba.

Kata minden este a kezében szorongatta a fakeresztet és úgy imádkozta álomba magát. Hogy egyszer még visszakapja a férjét. Élve. És ne csak az árnyékát, mint most.

²¹ orosz parasztnak

²² orosz csatakiáltás

²³ katonai értelemben: körülvelt ellenséges terület

11. A kópia (1944 augusztus)

A polcon egy festményről készült színét vesztett fekete-fehér fotó. Alig lehetett kivenni, hogy mit ábrázol: valami víz, fák, egy szikla... Bárhol készülhetett volna, a képen nem látszott semmi egyedi.

1944 augusztusa volt. A szövetségesek már partra szálltak Normandiában, Hitler túlélte a Stauffenberg-merényletet²⁴. A haditudósításokban egyre közelebbi városneveket említettek, s a hangzatos szavak mögül mindenki kihallotta a visszavonulást:

„Honvédeink hősi helytállással szállnak szembe a bolsevista tömegrohammal. A nehéz harcokban...”

„A Kárpátok bércei közé, jól védhető állásokba vonuló hadsereg mögött német műszaki csapatok levegőbe röpitik a hadifontosságú berendezéseket és vasútvonalakat.”

Kósza hírek terjedtek a varsói felkelésről, hogy a lengyelek, magukra hagyatva a szövetségeiktől, felkeltek a nácik ellen, s minden támogatás nélkül folytatták reménytelen élet-halál harcukat. Talán már nem is a szabadságért, csak azért, hogy egyszer megérezzék, hogy milyen az, ha kezükbe veszik a sorsukat.

Varsói felkelők

Mindez olyan távoli volt, ahogy ott fürdött a kisfiúval a folyóparton. Forró augusztusi délután volt, a fiatalok és a gyerekek megszállták a homokos partot, ott, ahol a patak beleömlött a folyóba. Kata egy pillanatra sem engedte el a kisfiút maga mellől. Bár a kis Feri nagyon okos és óvatos volt, de pár méterre már ott leselkedett életre éhesen az örvény.

Huszonnégy éves volt, túl egy szülésen, minden férfira rengeteg nő jutott, mégis büszke volt arra, hogy a saját maga varrta fürdőruhában mennyien megnézik. Még az a furcsa idegen is, aki egy napozóágyban, egy festőállvánnyal szemben, szalmakalappal a fején sziesztázott. Csak akkor mozdult meg, amikor a kisfiú rohantában elsodorta a festőállványt. Kata szégyenkezve kért elnézést:

– Bocsásson meg kérem, tudja, milyen szelesek a gyerekek...

– Kisztihand²⁵, a gyerekek már csak ilyenek.

²⁴ Claus Schenk von Stauffenberg ezredes 1944. július 20-án sikertelen merényletet kísérelt meg Hitler ellen.

– Remélem, nem tette tönkre a festményét... – nézett Kata a vászonra, de legnagyobb csodálkozására az teljesen üres volt.

– Nem, őszintén szólva, csak az ihletet gyűjtöm. Tudja, magamba szívom a békét és a nyugalmat. Istenadta egy csodálatos hely, egy barátom mondta, hogy érdemes eljönnöm ide és nagyon igaza volt. A kislány miatt ne bánkódjék, biztos hiányzik neki az apja. A háborúban van?

– Igen. Most minden tisztességes férfi ott van. – Egy pillanatra megfagyott köztük a levegő, de a férfi minden mentegetőzés nélkül válaszolt:

– Bár nem látszik rajtam, de katona vagyok. Orvos. A hősiességemért rendkívüli szabadságot adtak. Amikor jött a roham, azt mondták, mindenki fogjon valami fegyvert a kezébe és harcoljon. A híradósoktól kezdve az ápolókig mindenki. A kezembe nyomtak egy Panzerfaust²⁶-ot és azt mondták, ha biztos vagyok benne, hogy eltalálom, ami szembe jön, lőjek. Lőttem, a vaszkaszt a levegőbe repült, kitüntettek és hazaengedtek. Ennyi a történetem.

– Biztos örült a családja – nézett Kata a férfi jegygyűrűjére.

– Már nem. A szüleim és a feleségem meghaltak egy bombázásban – mondta érzések nélkül a férfi, mintha csak a vízállásjelentést ismertetné.

– Sajnálom... Részvétem. – Kata hirtelen kicsit elszégyellte magát, hogy ők még élnek és senki sem halt még meg a szűkebb családból.

– Köszönöm. Tudja, az egészről én tehetek. Én mondtam, hogy költözzünk a munkásnegyedbe, olcsó a ház és közelebb vagyok a betegekhez. Tudja, szerettem a munkásembereket gyógyítani. Ők hálásak. Persze, ebből nem gazdagodtam meg, de legalább jó volt a lelkiismeretem. Aztán tavasszal a szövetségesek elkezdtek bombázásokat. Nem értem. Vagy nagyon is, de azt meg nem akarom elhinni.

– Ezt hogy érti?

– Egyszerű. Egy gyárat pár hét alatt újra lehet építeni, vagy a föld alá telepíteni, de a szakmunkás érték, évekre kerül pótolni. Logikus, hogy ha már szőnyegbombázás, akkor inkább a munkásnegyedet pusztítják el.

²⁵ kézcsoók

²⁶ páncélok

– Tényleg ilyen gonoszok lennének? Azt hittem ez csak propaganda... – Kata megpróbálta elharapni a mondat végét, nem nézett ki provokatórnek a férfi, de ilyen időkben, ki tudja...

Csepel bombázása 1944. július 27-én

– Nem tudom. Annyi mindent láttam az elmúlt években, hogy már nem hiszek abban, hogy az emberi gonoszságnak határa lenne. Szerencsém volt. A támadás előtti este jött meg a távirat, hogy mindenkim meghalt. Talán ezért is voltam olyan örült a harcban. Meg akartam halni. Szerencsém volt, mert mire hazaértem, már mindenkit eltemettek. Tudja, annyi halottat láttam az elmúlt években... A családom legalább nem így maradt meg az emlékeimben, hanem vidáman, élőként, ahogy utoljára láttam őket. A feleségemen csinos nyári ruha volt, kávéfőzőt, igazit, nem pótot, nevetve zárta le a kávésdoboz tetejét, hogy majd csak akkor bontja ki újra, amikor vissza-jöttem, addig maradjon csak így lezárva... Bocsásson meg, hogy ilyenekkel terhelem. Biztos Önnek is megvan a maga baja. Nincs szüksége az enyémre.

Kata hirtelen nagyon közel érezte magához a férfit, mintha a férje állt volna előtte.

– Tudok valamit segíteni? Ha gondolja... – de nem tudta befejezni a mondatot.

– Azt hiszem, igen. Lerajzolhatnám önöket?

Kata egy pillanatra megdöbbsent. Egy korty vízre, esetleg egy kávéra, egy ebédre gondolt, de az arc az más. Az a lélek tükre. Az csak az övé és a férjéé. Más, ha látja is, de nem öröközheti meg. Másrészt viszont... Itt van ez a szerencsétlen, aki mindenét elvesztette és csak ennyit kér.

– Így? Félmeztelenül? – nézett le a fürdőruhájára.

– Majd rajzolkodok ruhát is. Festő vagyok, nem fényképész – mosolyodott el a festő, s Kata arra gondolt, hogy a faluban senki sem tud így mosolyogni, hogy ennek a mosolynak kevés nő tud ellenállni. A festő félreértette a hallgatást, így hozzátette:

– Természetesen a képet magának adom utána.

– Akkor mire jó az egész?

– Mert itt van a Duna-part, a napfény, a béke, boldog emberek. Harmónia. Néhány hónap és mindez semmivé foszlik. Nézzon túl a szigetre! Hamarosan nem fákat fognak látni, hanem torkolattüzeket és a fürdőzők helyén rohamcsónakok úsznak. Ezért jöttem ide. Hogy ezt a látszat-békét és boldogságot megörökítssem. Mert talán egyszer még újra vissza fog térni valami... Ha töredékesen is, homályosan, ha tükör által is. És talán az én képem lesz a tükör.

– Miért látszatboldogság?

– A temetők megtelnek, nem messze tőlünk háború folyik, bombázók húznak el felettünk, a zsidókat deportálták... Háború van. Minden, amit látunk, amit érzünk, csak a pillanatban létezik. Álom. – Az utolsó szóval lezárta a beszélgetést és munkához látott.

Ügyes festő volt, pár perc alatt elkészült a rajzzal. Kata döbbenetesen nézte.

– Ezek mi lennének? Nagyon szép ez a kép. Honnan találta ki, hogy van egy ilyen ruhám?

– Illik Önhöz. Tudja a feleségemen is ilyen volt...

A képen az asszony kicsit más frizurát viselt, kicsit kerekesebb volt az arca, mint Katának, de nem mert rákérdezni. Érezte, hogy ő csak ürügy volt a festőnek, a feleségét akarta tudattalanul megörökíteni.

– Ha a férjem hazajön, majd odaadom neki. Biztos nagyon fog örülni. Köszönöm, hogy ilyen kicsiben rajzolta, összehajtván magánál tudja tartani.

– Örölnék neki, ha így tenne, de akkor elmosódnak a vonalak. Önre bízom, mit tesz vele.

Egy felhő éppen eltakarta a napot. A férfi arca megváltozott.

– Egy pillanat! – felállította a festőállványt, vad dühvel színeket kevert ki, s pár perc alatt a vászonra varázsolta a partot. Emberek nélkül. Az asszony csodálkozva nézte: furcsamód még nem látott akvarellt az életben. Sokkal finomabb színei voltak, mint az olajfestménynek, mint a színes illusztrált magazinok képeinek... Nem tudott betelni a csodával, hogy valaki képes a semmiből pillanatok alatt ilyen teremtani.

– Ez csodálatos... Hogyan?

– Ez a titka az akvarellnek: lélekben órákig keressük a képet, amit szeretnénk megörökíteni, aztán gyorsan rögzíteni kell. A vízfesték olyan, mint egy nő: a legkisebb hibát is észreveszi, megbosszulja magát, örök nyomot hagy, de ha ügyesek vagyunk és eggyé válunk a festékkel, valami csodálatos dolog születik belőle. Mint amikor két rész, amit valamikor, a világ teremtése előtt elválasztottak egymástól, újra egymásra talál.

Kata valami olyasmit érzett a férfi iránt, amit talán még sohasem. Valamit, amit eddig csak a filmekben látott, amiről csak olvasott. Ez lenne a szerelem? Ebben a pillanatban, ha a férfi kérte volna tőle, átöleli, megcsókolja, olyan tőzzel, mint még soha az életben. Akarta, hogy a férfi vele is úgy váljon eggyé, mint az előbb az ecsettel és a festékkel. Nem érdekelte, hogy a fél falu látja őket, igaza van, csak a pillanat számít, minden más álom...

Egy percig álltak egymással szemben. Látta a másik szemében, hogy vár valamit, egy gesztust, egy csókot az arcára, egy apró mozdulatot és akkor ő is... De nem. A pillanat elmúlt. Lesütötték a szemeiket, mint akik titkos bűnt követtek el. A festő csomagolni kezdett.

– Ha gondolja, ha tetszik a kép...

– Igen, nagyon.

– Holnap indulok a frontra.

– Kívánjak szerencsét?

– Nem, meghalni megyek. Elhatároztam, hogy meghalok, de előtte még annyit ölk, amennyit csak tudok.

– Bosszú?

– Nem. Inkább ostoba remény. Hogy fel tudjuk tartóztatni őket. Hogy talán legalább egy olyan nőt meg tudok menteni, mint ön. Vagy talán pont az ön férje helyett halok meg. Tudom – nevetett fel szárazon –, ez olyan, mint egy szónoklat, amiket utálunk hallgatni.

– Én elhiszem. És köszönöm.

– De ha megadja a címét, akkor a barátomat megkérem, hogy fotózza le a festményt és küldje el önnek a másolatot. Jó lesz így?

– Igen. Akkor Isten áldja.

– Magát is.

Egy pillanatig még kacérkodott a gondolattal, hogy legalább egy puszit adjon a férfinak, de mintha fal emelkedett volna a lelkében. A festő elment és soha többet nem látta.

De a kép néhány hét múlva megérkezett. Két nappal azután, hogy egy hivatalos táviratban tájékoztatták arról, hogy a férje harc közben eltűnt.

12. Képeslap Aradról (a dél-erdélyi hadműveletek, 1944 szeptember)

Egy képeslap, olyan, mint amelyet feltalálása óta számolatlanul küldenek. Rajta a város nevezetességei, pár üresnek tűnő szó és a dátum: 1944. szeptember 15. Kata büszke és boldog volt – nem tudta, hogy majd egy évtizedig ez lesz az egyetlen hír a férjétől.

Ahogy mesélték, Mihály román király augusztus 23-án díszebédet adott Antonescu marsall és a német tisztikar részére. A „taknyos király”, ahogy Hitler nevezte bizalmas beszélgetéseiben, meglehetősen udvariatlan módon csak egy letartóztatási parancsot szolgáltat fel... Egy héten belül kiadta őket a szovjetnek és megnyitotta a határokat a szövetségesek előtt.

Eddig a napig a magyarok furcsa és irreális biztonságérzetben ringatták magukat. Mindenki úgy érezte, hogy Magyarország ezt a háborút könnyen „megúsza”. Hiszen a Kárpátok áttörhetetlen védőfalat képeznek, amin a vörösök nem tudnak áttörni, vagy ki kell egyezniük Hitlerrel, vagy a nyugati szövetségesek érik el előbb a magyar határt. A férfiak majd visszatérnek a háborúból és a szövetségesek csak nem fogják elkövetni ugyanazt az örültséget, mint 1920-ban és megközelítőleg a természetes etnikai határokat veszik alapul a békekötésnél. És egy nap alatt mindezek a remények semmivé foszlottak.

Mégis, mintha ettől a csapástól a magyar politikai elit magához tért volna, mintha még egyszer utoljára megpróbálta volna saját kezébe venni a sorsát. Augusztus 29-én hivatalba lépett Lakatos Géza vezérezredes, az I. Magyar Hadsereg parancsnokának kormánya. A Kormányzó abban reménykedett, hogy képes lesz végrehajtani a háborúból való kiugrást, de emberismerete ez egyszer cserbenhagyta. Lakatos katonaember volt, becsületével nem fért össze, amit a nácik a zsidókkal terveztek, de az sem, hogy háborús szövetségeseit elárulja, hátba támadja.

Lakatos Géza (1890-1967), a Magyar Királyság miniszterelnöke (1944)

A várban egy pánccélszekrényből elővették a régi haditerveket, amiket a második Bécsi Döntés után a vezérkarban Dél-Erdély visszaszerzésére készítettek. A német katonatisztek és diplomaták barátilag elismerték, hogy valóban nagy hiba volt, amikor a román igényeket ilyen túlzó mértékben vették figyelembe... De majd a háború után természetesen az utolsó fegyvertárs, Magyarország érvényesítheti jogos igényeit.

Közben teltek a napok, amíg a II. és III. hadsereget mozgósították, a szovjet erők akadálytalanul haladtak előre.

És szeptember első napjaiban, még egyszer utoljára kiadták a parancsot: előre az elcsatolt részek visszatértéért!

Szeptember 12-én a honvédek megindultak Arad, Torda, Világos irányába. És megtörtént a csoda: a magyar haderő, mely már három éve vérzett a keleti fronton, képes volt a háromszoros román túlerő ellenére visszafoglalni a vértanúk városát.

Újra, még egyszer, magyar zászló leng Arad felett...

Feri a korábbi visszacsatolásokat csak a filmhíradókban látta, a katonaság eddig neki csak idegen területek megszállását, ellenséges, vagy jobb esetben, semleges civilekkel való érintkezést, partizánvadászatot, vagy többszörös túlerővel szembeni kétségbeesett helytállást jelentett – itt viszont, 13-án este olyan örömet látott, olyan boldogságot érzett, amit egyenruhában még sohasem. Mint a filmekben, virágosz hullott rájuk, minden ablakban magyar zászló (ugyan, hol találtak ennyi lobogót, kérdezgették magukat). Abban a pillanatban úgy érezte, hogy igen, ez az a haza, amiért érdemes akár meghalnia is. Abban a pillanatban elhitte, hogy az egész országból kiverhetik a román, feltartóztathatják a muszkát... Még a racionális elmék is a pillanat hatása alá kerültek, akik jól tudták, hogy mindez csak látszat, minden siker csak napokra, hetekre szólhat...

Aznap este kis pihenőt tartottak a városban. A polgárok mindenféle jóval kínálgatták őket, kibukott belőlük a fájdalom. Hogy mit éreztek, amikor bevonultak a románok, amikor aláírták a

trianoni békét és ezzel Magyarország lemondott róluk... A Bécsi Döntés előtt hogyan reménykedtek, hogyan imádkoztak, hogy azt a határt úgy húzzák meg, hogy végre ők is hazatérhessenek. Milyen bénító gyász volt, amikor kiderült, hogy maradniuk kell román fennhatóság alatt. Hogy a fiatalok csapatostul hagyták el a várost, hogy a magyar részekén élhessenek. Hogy augusztus 23-án úgy érezték, hogy itt a vég, nem elég, hogy a románok maradnak, de még nyakukba kapják a kommunizmust is... Aztán mégsem ez történt, hanem a magyar honvédek jelentek meg és újra magyar lobogó és a magyar Szent Korona alatt élhetnek. „Magyar” – úgy ejtették ki ezt a szót, mintha egy féltve őrzött titkot jelentene, amiről eddig senki sem tudhatott, csak a szív mélyén őriztek. Az egyik városi, akinek szatócsboltja volt, kérte, hogy segítsenek levérni a román cégért, alatta még ott volt a régi magyar... Hálából pálinkával és régi, monarchiabeli képeslapokkal ajándékozta meg őket. Azt mesélte, hogy amikor bevonultak az oláhok, félrerakta őket azzal, hogy lesz még magyar világ, amikor újra elő lehet venni. Negyed évszázadot várt, de végre eljött ez a nap! Feri gyorsan megírta a feleségének és megkérte, hogy adja majd fel...

Nem sokáig tartott az ünnepség, szinte azonnal indulniuk kellett... Világos mintha teljesen más világ lett volna: a lakosok a magyar erők elől elmenekültek. Kísérteties volt az üres város, mintha a sors figyelmeztetni akarta volna őket az elkövetkező napokra...

Otthon, Istenadán, Katáék folyamatosan a rádió előtt ültek, megpróbálták dekódolni a cenzúrázott jelentéseket. Apja csak annyit mondott; talán itt az ideje, hogy a zászlót kicsit újra feljebb húzzuk. A faluban az összes magyar zászló félárbocon volt, mint Trianon óta mindig, kivéve a visszacsatolás boldogságban úszó heteit... Most újra visszatért a régi haza egy darabja, hát újra fel kellene húzni az árboc csúcsára a piros-fehér-zöldet. Az apja azt mondta, most ünnepelni kellene, holnap megbeszéli majd a falusiakkal, de nem volt öröm a hangjában. És a zászlók megrekedtek a félúton.

Arad egy hétig sem volt magyar város... 19-én újra és immár végleg elveszett. Közben a román és szovjet erők felvonultak, a Pankota és Világos közötti mezőkön került sor a legnagyobb összecsapásra. A T-34-esek, mint gyerekjátékokat sodorták el a Toldi és Turán harckocsikat. A terület a román hadsereg korábbi lötere is volt, minden egyes bokrot, minden egyes fát ezerszer bemértek, úgy lőtték a magyarokat, mintha a vurstliban lettek volna. A magyar gyalogság úgy kísérelte meg a támadást, hogy a páncéltörő fegyverek és a beígért német légi támogatás is hiányzott.

A vérfürdőben a rend felbomlott, eszeveszett menekülésbe kezdtek a katonák. A magyar sereg fele ott veszett a csatamezőn – köztük Feri is.

Mivel nem volt élő szemtanú arra, hogy meghalt volna, az illetékesek megállapították, hogy „*ütközet közben eltűnt*”, s erről a tényről a családját, jelen esetben Katát, távirati úton értesítették.

A távirat nem sokkal azután érkezett meg, mint az aradi képeslap, amit egy jótét lélek, nem tudni, hogy ki, postára adott. Katát belülről sírás fojtogatta, de egyetlen könnycseppet sem ejtett. Tudta, hogy Isten megbüntette a házasságtöréséért, a pillanatnyi elgyengülésért, amit a festő mellett átélt; bár semmit sem tett, de lélekben mégiscsak megcsalta a férjét. Kihúzta a komódfiókot, amiben az igazán értékes holmikat tartotta, elővette a rajzot, ami őt és a kis Ferit ábrázolta, begyűrte a kályhába és meggyújtotta. Némán nézte az elhamvadó képet... S úgy gondolta, ha meghozta ezt az áldozatot, akkor Istennek is válaszolnia kell, nem lehet néma, vissza kell adnia a férjét. De Isten nem válaszolt.

És nem sokkal később megérkezett a festmény fotókópiája. És akkor döbbent rá, hogy a múltat, ami megtörtént, nem lehet megváltoztatni. Hiába égetne el mindent, hiába dobna ki a szemébe, az örökké megmarad és marni fogja belülről.

13. Üvegcserép (1944 október-november)

Egy üvegcserép... Azt hiszem, egy borosüveg nyakából származhatott. Elmosolyodtam magamban a régi közhelyen: sírva vigad a magyar. Mert akkor bontunk bort, amikor gyászolunk vagy ünneplünk. A baj vagy az öröm idején. Márpedig '44 őszén Istenadtának mind a kettőből kijutott: az elsőt hozta a történelem, a másodikat is, hiszen normál körülmények között mi öröm van abban, ha két régi ismerős egymásba botlik? De ha mindez a háborúban történik, a halál árnyékában, amikor még a következő pillanat sem biztos, két egykori ellenfél is örülni tud egymásnak...

Istenadta északabbra volt, mint a Budapest védelmét szolgáló Attila-vonal felső vége, de mint Duna-parti település a természetes védelmi vonalon feküdt. Az ősz folyamán megjelentek a németek és a magyar tüzérek, hogy kiépítsék a lövegállásokat. A német tisztek úgy viselkedtek, mintha az orrukon kellene egyensúlyban tartaniuk a nagy Wehrmacht teljes dicsőségét és olyan felsőbbbséges Hochdeutsch-csal beszéltek, hogy még a legöregebb volksbundisták sem értették meg, hogy mit akarnak. A rangidős tiszt folyamatosan káromkodott egy napon keresztül, fél óráig ordított a telefonba, mire másnap reggel megérkezett a tolmács. Furcsa szerzet volt: a légierő egyenruháját viselte, s bárcsak karpaszományos tiszt volt, úgy viselkedett és így vele is mindenki úgy viselkedett, mintha a tisztikar prominens képviselője lenne. Kataékhoz szállásolták be, s Kata varrónő szeme azonnal észrevette, hogy az egyenruhája kifogástalan, mégsem úgy viseli, mint egy ludovikás tiszt, inkább úgy, mintha csak történelmi véletlen lenne, hogy neki épp uniformist kellett felvennie, az angol szövegéből készült öltöny az igazi öltözeke. Mintha mindig annak az arcát vette volna fel, akivel éppen beszélt. Ha Kata apjával elegyedett szóba, mintha az egész életét falun töltötte volna. Ha a magyar katonákkal, mintha együtt harcoltak volna a Don-kanyarban. Ha a német tisztekhez készült belépni, megigazította a katonakabátját, a tányérsapkáját és mintha maga is egy kis főhőrré változott volna. Kata alig bírta visszatartani a nevetését, amikor a falusiak és a németek között sváb-németet tolmácsol.

Estéknként beült Kata nagyapjának régi foteljába, olyan természetességgel, mintha a világ teremlése óta rá várt volna és mesélt. Sohasem saját magáról, azt sem tudta, hogy van-e családja, gyerekei, hogy civilben mivel foglalkozott, mindig csak a politikáról, a hadi helyzetről. Divatos slágereket dúdolt. Az egyik nagyon megmaradt Katában, később is sokat énekelte, bár tudta, hogy a szöveg nem illik egy keresztény asszony szájába.

*Csak egy nap a világ,
Csak egyetlenegy csók az életünk.
Ki tudja, mi vár ránk,
Ki tudja, holnap mire ébredünk?*

Mégis, akármennyire is rokonszenves volt a tolmács, Kata nem tudott megbízni benne. Akinek ennyi arca van, arról sohasem tudni, melyik az igazi, leginkább egy úri csirkefogóként tudott csak rá gondolni, olyan alakként, akitől, mint parasztlány eleve irtózott. Mindig a templomban hallott szó jutott az eszébe: perfid.

Nem is árulta el neki a rá bízott titkot. Minden este egy kendőt vett fel, hogy teljesen olyan legyen, mint a többi falusi, vele egyidős asszony, aki ember nélkül él egy embertelenedő világban. Magához vette az asznapi csomagot és útnak indult, fel a hegyoldalba, a pincékhez. A boltshoz és családjához. Néha elmosolyodott azon, hogy hiába hívták őket Deutsch²⁷-nak, mégis a németek bejövetele óta bujkálnak.

Szokás szerint a titkos jellel kopogott, mire belülről kireteszelték az ajtót. Az öreg zsidó gyertyát gyújtott a tiszteletére: egész addig sötétben ültek, drága kincs volt a viasz, nem volt szabad pazarolni. Kata lerakta az ételt és beszélni kezdtek, mindenféléről, hogy kivel mi történt a faluban, mintha nem is lenne körülöttük háború, mintha csak vásárlás közben állnának meg egy kis pletykálkodásra... Így próbálták meg fenntartani az illúziót, hogy egy normális világban élnek. Az öreg Deutsch bácsi ilyenkor mindig „Meinl Mädchen” szólította, mint kislánykorában. Kata ilyenkor behunyta a szemét és arra gondolt, vajon mennyi valósult meg gyermekkori álmából...

Ez az este azonban másképpen alakult; nem telt el néhány perc, és újra kopogtattak az ajtón, kicsit ügyetlenül, de azért felismerhetően a titkos jellel.

²⁷ németül: német

A boltosék elbújtak, Kata halálra váltan ajtót nyitott. Az ajtóban a tolmács állt.

– Hol vannak a Deutschék?

– Nem tudom, miről beszél... – próbált meg pirulva hazudni az asszony.

– Ne vicceljen. Magának tökéletes az alakja, biztos nem eszik ennyit vacsorára – mutatott az asztalra a férfi.

– Csak... – próbált meg valami hihető hazugságot kitalálni.

– Ne fáradjon. Tudom, most azt akarta mondani, hogy a szeretőjével találkozik. De ön nem olyan nő. Már annak a gondolatába is belevörösödik, hogy az ebédnél ön mellé üljek. Az ilyen nő eleve képtelen lenne arra, hogy megcsalja a férjét. Tehát: hol vannak a boltosék? Gondolom, a pince végében... Kálef!²⁸ – kiáltott egyet a nem várt vendég.

Válaszul halk sustorgás hallatszott a sötétből majd a hordók mögül az egész család, szép sorban előkúszott.

– Ellenőr úr! Micsoda meglepetés! – derült fel az öreg arca.

– Örülök a szerencsének! Bár kissé megváltoztak a körülmények, amióta utoljára találkoztunk. A múltkori hely kicsit otthonosabb volt... De azért ünnepeljük meg a találkozást. – És a zubbonya zsebéből elővett egy üveg bort.

– Az ellenőr úr is másképpen nézett ki...

– Erre gondol? – nézett a tolmács az egyenruhájára. – A színe nem az igazi, a szabása is kicsit kényelmetlen egy olyan vérszerinti kereskedőnek, mint én, de hát háború van. Már leszolgáltam az időmet, de behívtak, hogy tolmácsoljak, mert a sok porosz übertiszt nem érti az itteni nyelvjárást. Amikor utoljára találkoztunk, gondolta volna, hogy önkéntesnek jelentkezem a keleti frontra?

– Bevallom nem. De arra sem gondoltam volna, hogy így kisemmiznek minket. Munkaszolgálat, deportálás. És most már az utcára sem merünk menni. Pár éve még a falu és az ország megbecsült polgárai voltunk, most meg már élnünk is csak titokban szabad. Valamikor egy újságban megjelent egy karikatúra, egy orrkatalógus. Kezdődött a pisze orral, majd a vége felé ott volt a sasorr, a római, utoljára már csak egy megjegyzés volt: mi még elhisszük önnek, de jobb, ha magánál tartja a keresztlevelét. Akkor még nevtünk. Ki gondolta volna, hogy egyszer már a keresztlevelével sem lesz elegendő? Nekem is van, mindenkinek a családban, a plébános úr titokban kiállította nekünk, azt mondta, vannak idők, amikor a hazugság az erény és az igazmondás a bűn. De ma már kit érdekel a keresztlevelével? Rám néznek, látják az orromat, a számat, a szememet és nem kérdeznek semmit sem. Tehetek róla, hogy az Örökkévaló ilyennek, zsidónak teremtett? – A boltos kicsit elgondolkozott és folytatta: – Aztán volt az a borzalmas film, a Jud Süß. Látta?

A hírhedt náci propagandafilm, a Jud Süß (1940)

²⁸ kutya (jiddis)

A tolmács egy pillanatig gondolkodott.

– Igen. Láttam. Erkölcsi szempontból nulla, azonban briliáns a kivitele. Amikor láttam, azon gondolkoztam, hogy vajon valóban el is hiszik, amit mutatnak? Ahogy körbenézek a világban, félek, igen.

– Abban volt egy mondat. Az igaz volt. Belém égett: „A hercegnek megbocsátanak, a zsidót felakasztják.”

Mondja, maga mit gondol? Végül is csak jobban látja, mint mi falusi szatócsok... meddig fog még tartani ez az örület?

– Hát... – vakarta meg a fejét a tolmács – nem sokáig. De ahhoz éppen elég, hogy ami még megmaradt ebből az országból, azt tönkretegyék. Még az ő kezükben van a fegyver.

– Majd csak ideérnek a ruszkek...

– És akkor jobb lesz? Én kint voltam Ukrajnában, a Don-kanyarban, láttam a szovjet paradicsomot, hát az maga a pokol. De talán magukat nem fogják bántani. A zsidókat nem utálják jobban, mint mások. És ami a legrokonszenvesebb bennük: slendriánok. Láttam az ő haláltáborait: ott voltak túlélők. Milliók meghaltak, de ott voltak túlélők. Talán önök is túléltek.

– És ha a németek bevetik a csodafegyvereket? A rádióból folyamatosan ez ömlött, amíg még hallgathattuk – kérdezősködött tovább az öregember.

– Ettől nem kell tartani.

– Mégiscsak Göbbels propagandafogása?

– Nem, még annyi sem. Hihetetlen erőforrásokat elpazarolnak a Wunderwaffen²⁹-ekre, de nincs semmi látszata. Tudja, miért volt krumpli-hiány a Birodalomban? Mert az összesből alkoholt csináltak, hogy a rakétaiknak legyen üzemanyaga.

– És mikorra érnek ide az oroszok?

– Isten tudja. Talán pár hónap, talán egy fél év. A németek nagyon készülnek megtartani Magyarországot, legalábbis a Duna vonalát, mert tudják, hogy már csak Dunántúlról kaphatnak olajat és csak azon keresztül tudják fedezni a balkáni csapataik visszavonását. Legfeljebb egy fél évig tudják magukat tartani. Addig próbálják meg kihúzni. De az Isten áldja meg magukat, ügyesebben csinálják, mint eddig! Ha én megtaláltam a búvóhelyet, más is megtalálja. Kár lenne magukért.

– Ezt mi is szó szerint így gondoljuk... Kár lenne értünk. Talán az Örökkévaló megsegít. Nem engedheti.

– Én már nem hiszek ebben. Isten mindent megenged. Mi emberek már olyan profin tudjuk pokollá tenni egymás életét, hogy ezen Isten sem tud változtatni. De ide figyeljenek! Még pár hétig itt lesznek a németek, aztán csak pár tűzért hagynak itt, hogy lőjék a túlpártot, ha ideér a szovjet. Akkor próbáljanak meg átszökni hozzájuk. Ladikkal, a jégen, vagy akárhogy. Ha kell, a jeges vízben próbáljanak meg átúszni, még az is jobb, mint ami a Birodalomban várna önökre. Talán lesz maguk között, akiket elengednek az oroszok. Nem lehet tudni. Attól függ, hogy magukra a fasiszták üldözöttjeként, vagy kapitalista zsidóként néznek. Az orosz ilyen: ha odamész hozzá, nem tudod, hogy vodkával kínál meg, vagy lelő, mint egy kutyát. Ki kell húzni. Túl kell élni.

– És az ellenőr úr?

– Én?

– Mit fog csinálni?

– Hát, van egy meghívásom a Birodalomba, mint prominentet ki akarnak vinni, úgy látszik, túl értékes vagyok ahhoz, hogy bedobjanak a húsdarálóba, inkább úgy tűnik, hogy majd velem akarják felépíteni az új Magyarország kiskereskedelmét, de azt hiszem, inkább köszönettel visszatartom az invitálást. Itt várom meg, aminek meg kell történnie. Ha már nem kellek a németeknek, mint tolmács, visszamegyek Budapestre és addig dolgozom, amíg meg nem jönnek a ruszkek. Akkor meg úgysí vége lesz. Én leszek a burzsuj, horthysta katonatiszt. Mit tegyek? Ez a hazám. Meghalni a Duna partján is lehet.

De most ne ezzel törődjünk! Hát hiába hoztam ezt az üveg bort? Nem a legjobb évjárat, de legalább békebeli. Önnek is tölthetnek? – fordult Katához, aki félénken bólintott.

– Mire igyunk? – kérdezte a tisztas.

²⁹ csodafegyver

- Arra, hogy béke legyen – mondta a boltos.
- Hogy mindannyian túléljük – tette hozzá a felesége.
- A férjemre... hogy visszakapjam – kérte Kata.

A tolmács kicsit gondolkodott, mintha a gyertyafénynél a bor színét tanulmányozná, majd halkan megszólalt:

- A megbocsátásra. Hogy végre megszakadjon az a gyűlöletlánc, ami már vagy fél évszázada pusztít és mar minket. Hogy maguk meg tudjanak bocsátani nekünk – fordult a boltoshoz.
- Megbocsátani? Ezeknek? Akik meg akarnak ölni minket? A nyilasoknak, a náciknak? – méltatlankodott a szatócsné.
- Legyen igazság, de ne bosszú. Állítsák bíróság elé a nyilasokat, a nácikat, a parancsot túl-lihegő csendőröket... de tudom, hogy itt nem fog megállni az „igazság”. Hanem, jönnek a svábok, a politikusok, mindenki, aki az új hatalom útjába áll. Mert ne áltassuk magunkat; ahová a vörösök egyszer beteszik a lábukat, előbb-utóbb minden vörös lesz.
- Koccintsunk! De remélem, csak a reménytelenség szól magából. Én hiszek abban, hogy túléljük és minden jó lesz. A sok embertelenség után mindenki rá fog jönni arra, hogy csak igazabb és emberibb világot kell építeni. Ahol nem lesz félelem.
- Legyen úgy! Bocsánat: Ámen – koccintott a tolmács.

Óvatosan kortyolgatva a szavakat és a bort még sokáig beszélgettek aznap este. Elővigyázatosságból a tolmács többet nem látogatta meg őket, de minden nap Kata kezébe csúsztatott valami finomságot vagy cigarettát, amit jegyre már régóta nem lehetett kapni, de ő, ki tudja honnan, mindig tudott szerezni.

Néhány hét múlva, amikor kiépítették a védelmi állásokat, a tolmács összecsomagolt és udvariasan kezét csókolt a hölgyeknek és elkészönt. Nem sokkal később megkezdődött a nyilas őrület, a pokolban egy újabb körrel beljebb kerültek.

És egy este, amikor Kata felment a hegyoldalba, már csak a kifosztott borospincét találta... Minden felforgatva, minden összetörve. Önkéntelenül is takarítani kezdett és nem gondolt arra, hogy mi történhetett, hova vitték őket... Söprés közben a kezébe akadt egy üvegcsserép: a boros-üveg maradéka, amit a tolmács hozott... Nem tudta, miért, de elrakta.

14. Szaloncukorpapír (1944. december)

A levél és a kép mellett egy kisimított szaloncukorpapír. Giccses kép: régi Karácsonyok emléke, gyertyafény, család, béke, szeretet, csend...

A kiugrási kísérlet szinte észrevétlenül zajlott le a faluban. A német tisztok ebédre hívták a magyarokat, mintha kicsiben megpróbálták volna Mihály király ebédjét lemásolni, elzárták őket az embereiktől, hogy ne tudjanak nekik parancsokat adni, amikor elhangzik a proklamáció. A saját katonáikat viszont készségségbe helyezték, nehogy bárkinek eszébe is jusson bármi... Rövid volt a remény ideje, pár óra csak, akkor is csak csendben, az otthon biztos falai között. Aztán a rádióban megszólalt a nyilas bemondó, a németek barátságosan elengedték a magyarokat és másnap megpróbáltak úgy tenni, mintha semmi sem történt volna. Csak új esküket kellett letenni, új emberekre, új zászlót kifüggeszteni, a régi megszólítások helyett újakat használni. A háború maradt, sőt egyre jobban közeledett.

Eljött Szent Miklós napja, az első Kata életében, amikor hivatalosan nem a Kormányzó Úr nevénapjáról emlékeztek meg. Már nem volt hivatalos ünnepség, már az új nemzetvezető járta az országot, mégis otthon, zárt ajtók mögött titokban búsultak össze a poharak, s még azok is, akik korábban csak lázadoztak a király nélküli királyság ellen, akik panaszkodtak az öreg tengerészre és szidták, most az egészségére és a visszatértére koccintottak, miközben lelkük mélyén érezték, hogy az a világ már haláltáncát járja.

Kata lefektette a kis Ferit és varrni kezdett. A kislány nehezen aludt el, izgatottan várta, mit hoz neki a Mikulás. Háborús idők voltak, Kata sem tudott mást adni, mint egy kis házi szaloncukrot, kis előzetest a karácsony estiből. Sokat nevetett kislánykorában az édesanyján, miért simítja ki mindig a csokipapírt és rakja el végtelen számú dobozainak egyikébe; most mégis jól jöttek ezek. Este, az ima után kirakták az ablakba a cipőcskéket, s most hogy elaludt a kis legény, már éppen készült belecsempészni a cukorkákat, amikor megszólalt a hang. A hang, amit eddig számtalanszor hallott a gyakorlatokon.

Megkezdtek Istenadta bombázását. Később csak szaggatott emlékérzéseket tudott felidézni. Ahogy a takaróval együtt felkapja a kislányt. Ahogy magukra terítette a kabátot. Félig belebújt a cipőjébe, idegességében a másik sehogy sem jött a lábára, így félig papucsban, félig cipőben rohant végig az utcán, fel a hegyoldalba, az óvóhelyeknek kinevezett borospincébe. A LÉGŐ³⁰-gyakorlatokon már számtalanszor bejárták az utat, mindenkinek tudnia kellett, hova megy, mit kell magával vinnie. Még soha nem volt ennyire messze. Nem hallott semmi hangot, csak a saját zihálását. Furcsa fények festették be az elsötétített utcákat.

Végre célhoz ért és beesett az ajtón. A többiek látták, hogy gyerekekkel van, kényelmes helyet szorítottak neki, a lehetőségekhez mérten.

– Anyu, mit csinálunk itt?

– Csitt, el kellett szöknünk otthonról, mert különben nem jön a Mikulás és nem kapsz ajándékot. Azoknak a kislányoknak, akiket otthon talál, nem hoz semmit sem.

Ebben a pillanatban robbanás hallatszott, a pince megremegett és mindenki elhallgatott. Buta az ember: nem először rengett a föld a faluban, a bányában rendszeresen robbantottak, mégis, most mintha az apokalipszis lovasai vágtaztak volna felettük. Mindenki dermedt csöndben ült, csak a kis Feri nevetett fel:

– Jön már, hallom is a Mikulás bácsi lépteit! – Kata elfelejtett mindent, a bombázást, az eltűnt, talán halott férjét és ő is tiszta szívből nevetett. Mikor végre kiszabadultak, örömmel látták, a falu szinte érintetlen volt: a bombák többsége a bányára hullt, úgy látszik, jól működött a felderítés, jól mérték be az ottani ütegeket. Még az ablakok sem törtek be. És ott volt a cipőcskében a szaloncukor.

Még soha nem volt olyan fekete az Advent, mint 44-ben. Egyre több időt töltöttek az óvóhelyen, egyre többen jártak rorátéra³¹, még a férfiak is, egyre több házat találtak el véletlenül a túlpárti tüzerek. Mert a túlparton egyre jobban felfejlődtek a támadó erők, hiába harsogta a nyilas propaganda, hogy soha nem törnek át, hogy soha nem foglalják el... Mert ha már az állam lassan szét esett, a propaganda tökéletesen működött, a kávéházban rendíthetetlenül vetítették a Hungarista Híradókat.

³⁰ légoltalmi

³¹ hajnali mise Adventben

Az új filmhíradó elején már nem a visszatérő részeket mutatták, hanem határok nélkül a Kárpát-medencét, amire a nyilaskereszt fenyegető árnyéka vetült.

„A szálló röpcédula, az elhangzott szó mind-mind egyet mond: halálig teljesítsd kötelességedet magyar!”

„A bolsevisták által elpusztított egyik községet visszafoglaltuk. Harcunkat a végső győzelemig folytatjuk.”

„Nem vagyunk egyedül, nem vagyunk vezetés nélkül, mert ott halad előttünk az ország első munkása, Szálasi Ferenc.”

„Honvédeink változatlan küzdőszellemmel hárítják el az ellenség támadásait.”

Az utolsó filmhíradó utolsó képein mosolygó gyerekek tanulták a páncélrém kezelését.

„A magyar ifjúság lelkesen követte a honvédelmi miniszter felhívását és nagy számban jelentkezett a harci bevetésre. Ezért fogunk győzni!”

Kata ordítani szeretett volna: nem elég, hogy a férfiak megnyomorodtak, meghaltak, eltűntek, most még a gyerekeket is a húsdarálóba küldik? Láta a képeket, hogy milyen volt az az oroszoktól visszafoglalt falu: halál, pusztulás, romok – mégis azt kívánta, hogy bárcsak ők is lennének túl, hadd legyen vége! Hadd legyenek túl ezen és azon a borzalmon és hadd kezdjék el újra az életet. Ha nem is a normálist, de legalább valamilyet, ahogyan lehet.

Mindenki szótlanul nézte a pergő képet és tudták: vesztek.

Mindennel együtt és minden ellenére Kata elhatározta, hogy a Karácsonyuk „békebeli” lesz. Szerencsére a magyar és a német csapatok keveset rekviráltak a faluban, ha nem is voltak bőviben mindennek a jegyrendszer miatt, de igazán szűkölködniük sem kellett. Azt a néhány katonát, akiket a faluban szállásoltak el, szeretettel vendégül látták, de közben gödröket ástak, az állatoknak rejtett istállókat csináltak. Mert hiába hittek hivatalból a „végső győzelemben”, már túl közel voltak az oroszok, s annyit már tudtak, ahová egyszer beteszik a lábukat, ott még fű sem marad.

Kata napokkal előbb hozzákezdett a sütés-főzéshez, a nagyapó a fészerben már hetek óta játékokat farigcsált. 24-én délelőtt elcsendesült az ágyúzás, mintha a világ egy pillanatra békét kötött volna önmagával. A faluban mégsem tudtak ennek örülni; a rossz előérzet, mint ólmos köd ülte meg Istenadttát. Senki sem mert hinni abban, hogy a harcolók karácsonyi békét kötöttek volna.

Kata a kisfiúval felment délután a templomba, mintha egy normális Szentestét várnának. Egy kis betlehemes játék, áldás, pár jó szó... Iszonyatosan éhezte ezeket a szertartásokat. És közben arra gondolt, hogy mikor volt az utolsó olyan Karácsonyuk, talán még 41-ben, amikor mindannyian együtt voltak és háromfele vághatták az almát. Egy a férjének, egy neki és egy a kisfiúnak, aki inkább csak játszott vele, majszolta, meg nem ette. Hogy egész évben emlékezzenek arra, hogy összetartoznak és következő Karácsonykor újra együtt legyenek. Három éve nem volt közös Szentestéjük. De Kata tudta, hogy az almát most is háromfelé fogja vágni és jövőre is, de jövőre már Ő is otthon lesz. Nem lehet másképp. Most már nem tarthat soká, jönnek a bolsevikok, de ezen túl kell esni, mint egy kellemetlen betegségen és akkor minden olyan lesz... Néha már maga is unta, annyiszor mondta el, mint egy szent imát. „Jövőre hármasan...”: ahogy a zsidók mondogatják az ő Húsvétjukon: „Jövőre Jeruzsálemben”. De Kata nem akarta, hogy az ő várakozása is olyan hiábavaló legyen, mint az övék.

Amikor kilépett a templomkapun, az öregasszonyok izgatottan tárgyaltak. Ebéd után elindultak a bányához, hogy a honvédeknek egy kis finomságot vigyenek Szentestére. Épp elkezdtek falatozni, amikor megjött a hír: Szentandrásnál áttörték a védelmi vonalakat, az ettől északra eső állásokat azonnal ki kell üríteni. Mindent eldobtak, ott maradt a finom estebéd, az ágyú, amit alig tudtak felvontatni az ökrökkel, rohantak a kocsikhoz és elmenekültek, hogy még el tudják érni a saját főerőket. Még arra sem volt idő, hogy felrobbantsák az állásaikat, úgy menekültek. Jönnek az oroszok!

Mindenki tudta, hogy el fog érkezni ez a pillanat, most mégis megnehezedett a lélek. Lázás készülőds kezdődött a faluban; amit még nem rejtettek el, elrejtették, a fiatal lányokat biztos helyre menekítették. Az egyetlen örömük az volt, hogy a nyilaskeresztes zászlókat végre levehették és elégették, igaz a helyükre a régi magyar zászlót sem merték kitenni. Jó helyen várták már október óta a régi idők visszatértét.

Egy óra sem telt el, és Istenadta felkészült az új urak fogadására. Azoknak azonban nem akárodzott megérkezniük.

Az Advent csendje fenyegetően feketélt a falu felett.

Leszállt az este, Kata a nagyszülők tisztaszobájában meggyújtotta a gyertyákat, énekelni kezdtek:

*Stille Nacht, heilige Nacht!
Alles schläft, einsam wacht
Nur das traute hochheilige Paar
Holder Knabe im lockigen Haar
Schlaf in himmlischer Ruh
Schlaf in himmlischer Ruh*³²

³² Csendes éj, drága szent éj,
mindenek álma mély.
Nincs fönn más, csak a drága szent pár.
Várja, gyermeke alszik-e már.
Küldj le rá álmot, nagy ég!
Küldj le rá álmot, nagy ég!

S valahol a távolból csörömpölés, dübörgés hallatszott. Széttört a „csendes éj”. Sztálin vas-szekerei áthajtottak a falun. Megkezdődött az új, a „békés” élet.

Istenadtának nagy szerencséje volt: mivel nem harcban foglalták el, nem jöttek elő a film-híradóban látott képek. Néhány férfit elvittek, a fiatal nők az erdőben bujkáltak, az a néhány, akit mégis megtaláltak a vörösök, soha nem beszélt arról, mit éltek át, ami ehető és értékes volt, azt mind elzabrálták, de összességében „békésen” zajlott le a megszállás.

A hirtelen visszavonulás miatt néhány német és magyar katona a faluban rekedt: az egyen-ruhákat elégették, civil ruhába öltöztek és megpróbálták meghúzni magukat. Volt, aki később, az ostrom végeztével haza tudott menni, volt, akit elhajtottak málenkij robotra, még ez is jobb volt, mint a hadifogság... Egy német járőr volt, aki ragaszkodott ahhoz, hogy ő bizony nem tett semmit, csak a parancsot teljesítette, nincs miért bujkálnia, hát jelentkezett a szovjeteknél, hogy ugyan csinálják vele azt, amit ilyenkor szokás. A tiszt kicsit meglepődött, cigarettával kínálta, majd egy teherautóra rakta, vigyék el a szentandrászi parancsnokságra.

A teherautó valahol a falu alatt, a lapályon megállt, elengedték a foglyot, azt mondták neki, menjen, amerre akar, nem akarnak a papírmunkával bíbelődni, s amikor pár lépésre eltávolodott, lelőtték. Este, amikor részegen visszatértek, jelentették, hogy a fogoly szökni próbált. A parancs-nok nem kérdezett semmit, olcsó volt az emberélet, a saját is, hát még az ellenségé, s napirendre tért az ügy felett.

Amikor pár nap múlva a falusiak megtalálták a holttestet, ők sem kérdeztek semmit, csendben és titokban elföldelték.

Úgy tűnt, béke van, bár még sokáig folytak a harcok a hegyekben és a város közelében.

15. Üresség (1945-47)

Visszaraktam a szaloncukorpapírt. A redőny farácsai között kinéztem az utcára. Üres volt. Nem kellett semmilyen tárgy ahhoz, hogy a történet folytatását felidézzem. Egy saját emlék...

A kilencvenes évek közepén egy Phare³³ projekt keretében Berlinben voltam. Láttam az újjáépülő német fővárost. Egész nap, reggeltől késő estig tréningek, nyelvórák, megbeszélések, de hétvégén a házigazdánk megmutatták nekünk a várost. Elvittek a fal maradványaihoz (akkor még állt egy-két darabja), a főnök rámutatott egy épületre, hogy anno ez volt a Luftwaffe³⁴ központja és az apja is ott dolgozott, elmentünk Potsdamba is. Mint igazi turista mindent lefotóztam. Nekem csak egy darab történelem, egy épület, de amikor otthon, az istenadtai rokonságnak is mutogattam a képeket, az apósom elkomorult és csak ennyit mondott:

– Az istenek itt döntöttek rólunk...

Nem kérdeztem többet. Tudtam, mint egykori kitelepített, mire gondol. A nagy hármast ott döntötte el: németek csak Németországban élhetnek, illetve abban a valamiben, amit meghagynak belőle.

A „felszabadulás” első hetei, amíg a budai harcok tartottak, furcsa módon viszonylag békésen zajlottak. Bár néha hallották a hegyekből a német tüzérséget, lelkük mélyén biztosak voltak benne, hogy sok vizet már nem zavarnak. Nem Istenadta felé jönnek, a körülfalt budai erődöt próbálták meg felszabadítani, vagy ha mégis elérték volna a falat, pár nappal tovább úgysem maradnak. A nyilasok, a volksbundisták, az SS-tagok már régen az oroszok érkezése előtt elkötródtak, nem volt már senki sem, aki visszavárta volna a náci uralmat.

A harcok elcsitulásával lassan elkezdett berendezkedni az új hatalom. Hivatalosan még királyság volt az államforma, de mindenki érezte, hogy nagy változások készülődnek. Kata apja, aki a régi, címeres magyar zászlót elrejtette a nyilas hatalomátvételtől, nem vette elő, azt mondogatta, még nincs itt az ideje... Majd egyszer. Ha majd ez a „szép új világ” is elmúlik egyszer.

A falu népe, bár vérmérsékletéből adódóan konzervatív volt, nem sírta vissza egyértelműen az előző rendszert. Mert anno sokat mondogatták, hogy a nemzet alapja a keresztény gazda, mégis, a Horthy-korszak bokacsattogató, úri, parasztmegvető, neobarokk világa nem volt az övék. Bár a Kormányzó személye szinte szent volt számukra, soha nem mondtak volna semmi rosszat sem

³³ az Európai Unió közép-európai államokat segítő alapja a '90-es években

³⁴ német légierő

róla, ahogyan Magyarországról sem, kivéve néhány voksbundista falusit, a beszélgetésekben sokszor panaszkodtak a hivatalnokok gőgjére, az elviselhetetlen adókra, az urak rongyrazására. Néha álmodoztak egy új, igazabb világról, persze nem szocialistáról vagy kommunistáról, inkább egy olyanról, ahol a gazdagnak és szegénynek a szava egyaránt számít, ahol nem sértés az a szó, hogy „*paraszt*”. Valami olyasmiről, amiről a kisgazdák beszéltek. Nem forgatták naponta Németh László írásait, de az olvasókörben közreadták az érdekesebb cikkeket, a fiatalok megvitatták, amit a KALOT-ban és a KALÁSZ³⁵-ban hallottak. Az a bizonyos kert-Magyarország sokak álmaiban szerepelt. Istenadtán kevés volt a föld, évszázadok óta művelték kertjeiket, még ha nem is értették teljesen az író ezzel kapcsolatos gondolatait.

De a születő új világ nem ez volt, hanem még a réginél is sokkal rosszabb. Az országban még nem csitultak el a harcok, de már felállították a Nemzeti Bizottságot, majd nem sokkal később az Igazoló Bizottságot is. S mivel az igazi bűnösök messze jártak, a Bizottságok nem tehettek mást, listára rakták a szimpatizánsokat, akik németnek vallották magukat az utolsó népszámláláson, majd, amikor ezek elfogytak, azokat is, akik visszasírták a régi rendet, vagy csak nem lelkesedtek eléggé az újért.

Istenadta már sok mindent átélt az elmúlt harmad évszázadban: vörösterroret, fehérterroret, nyilasokat, nácikat, mégis új, bénító félelmet ismertek meg. Mert eddig a Lenin fiúk, a tisztí különítményesek, az árpádsávosok és a horogkeresztesek csak őrzöngtek, gyilkoltak, rettegést gerjesztettek, de csak időre. Mindenki tudta, hogy nekik csak pár hónap adatik, ha azt túlélük, akkor újra visszatér a régi, békés világ. Ha más nem, legalább az átlag, a szürke kisemberek békében élhettek, ha nem voltak kommunisták, zsidók, egyházi tisztségviselők vagy túl gazdagok. De ezek, az új urak már örökre akartak berendezkedni, s mintha tanultak volna az elődeik hibájából, mindent le akartak rombolni.

Valami ezekben az években végleg széttört: eddig bármilyen karszalagot is vett fel valaki közülük, a tudat, hogy az istenadtaik összetartoznak, hogy egy vérből valók, mindig megvolt. Ha vörös legények vagy a fehér tisztek jöttek, mindig volt valaki bennfentes, aki szólt, hogy most kiknek lenne jó elbújni a hegyekben, még a falu főnyilasa is félrenézett, ha látta, hogy kik somfordálnak az árnyékban.

Az új rend azonban módszeresen mindenkinek utánajárt, nem volt menekvés, az „én nem tettem semmi rosszat” védekezésre mindig ott volt a válasz: „*de tehettél volna*”, „*de a szíved mélyén egyetértettél velük*”. Furcsa módon, úgy tűnt, mintha a bizottságok nem törnék magukat azzal, hogy az igazi bűnösöknek utánajárjanak, sőt, nem egy korábbi voksbundista, kisnyilas is feltűnt közöttük. Mintha ugyanazokkal a módszerekkel, ugyanazok ellen folytatták volna a harcot, csak új jelképek alatt. Ugyanazokat üldözték, csak más indokkal.

Kata apját, akiről az egész falu tudta, hogy becsületes keresztény és magyar ember volt, először rendőri felügyelet alá helyezték, majd nem sokkal később internálták a szentandrászi táborba. A tábor bejárata felett a táblán ez állt: „*Mi romboltuk le, mi építjük fel Magyarországot*”. Kata, valahányszor élelmet vitt az apjának, a tábla alatt mindig úgy érezte, mintha pofon vágnák. Aztán az apját egy távolabbi táborba szállították, ahol már nem tudta meglátogatni.

Közben a letartóztatások, a razziák rendületlenül folytatódtak. Volt, hogy a vasárnapi szentmise után a templomkapuból vitték el a kijövéket. Ha valaki közterületen németül szólalt meg, pénzbürságra számíthatott. A svábok jószágait, amit az orosz még meghagyott, rekvirálták az újjáépítésre.

Katának talán ezek voltak a legnehezebb hónapok az életében. A férjéről még mindig nem kapott semmi hírt, apja munkatáborban, róla, ha volt hír, hát annyi, hogy az internáltak között járvány pusztít...

Már levette a maga varrta elegáns ruhákat, mégis, ha végiment az utcán, utána szóltak, hogy itt jön a cafka, aki úri ruhákban flancolt a háború alatt is, a nácik kitarottja, a zsidók kifosztója...

Ezt még el tudta viselni, de amikor a kis Feri jött haza sírva, hogy megverték és kicsúfolták a többiek, mert véletlenül svábul szólalt meg, legszívesebben káromolta volna az Istent, ahogyan Hiobnak³⁶ is tennie kellett volna.

Éjszakánként álmatlanul nézte a plafont és hallgatta a kisiú szuszogását, őrizte nyugtalan álmát. És közben maga mellé képzelte a férjét, apját, felidézte a boldog pillanatok és úgy érezte, hogy nincs remény, sohasem fogja már őket maga mellett tudni, azt a világot örökre elnyelte a Duna.

³⁵ katolikus legény és leányegylet

³⁶ a bibliai Jób, akit Isten csapásokkal sújtott

Gyakran kínozták a lelkiismeret, mert igaz, hogy iszonyatosan nehéz volt az élete, de megvolt a napi betevő falatja, tető volt a feje fölött, ágyba feküdhettek minden éjjel, míg ők, ki tudja, hogyan, szenvednek... Ha imádkozni akart, elfogytak a szavak, minden imájából csak két szó maradt: miért? meddig? És a sötétség néma volt, nem érkezett felelet.

De még az a „biztos” világ, amiben élt, az is lassan foszladozott. Az új rendszerben, mint a rákos sejtek, szaporodtak a bizottságok. A legújabb szörnyszülött a „Földigénylő Bizottság” volt. Istenadta nem voltak még a régi rendszerben sem földbirtokosok, ami kevés föld megmaradt a Duna és a hegyek között, azt mind maguknak mondhatták, maguknak művelték. Ha volt is szabad föld, nem sok, csak azoké, akik már régen nyugatra menekültek, róluk úgyis tudták, hogy nem jönnek már vissza, hát az ő földjeik, az ő házaik széteszthatók. A kezdet kezdetén volt valami csekély igazságosság a Bizottság működésében, nem nézték, hogy ki sváb, ki magyar, ha nincstelen volt, adtak mindenkinek. Ám hamarosan aktatáskás, öltönyös emberek jöttek a városból és ingatták a fejüket, hogy nincs ez így jól, hogy a becsületes magyar emberek helyett ezek a fasiszták kapják a jó magyar földet, különben is minek nekik föld, hamarosan úgyis elviszik az összeset – kacsinítottak. Egy batyuval jöttek, egy batyuval fognak elmenni... Abban az időben, ha egy nadrágos, aktatáskás ember mondott valamit, annak súlya volt, nem illett visszakérdezni. Hát a sváboktól elvették a kiosztott földeket, sőt, mivel az Alföldről és a Felvidékről egyre többen érkeztek, lassan hozzákezdtek a régi tulajdonosok kisemmizéséhez is.

Egy nap Katáéknál is megjelentek a Bizottság megbízottjai és közölték, hogy ennyi és ennyi szántót elvesznek tőlük. Kata beletörődően vette tudomásul, közben csak arra gondolt, hogy ezért a földért szenvedtek annyit az őseik, ezért dolgozták a halálba magukat... De nem számít, csak az apja és Feri jöjjön vissza. Van szakmájuk, meg fognak élni valahogy.

Aznap este jótékony kezek ezt írták a házuk falára:

*„Ugye mostan lóg az orrod,
meghoztuk a földreformot!”*

Reggel korán kelt, fogta a szivacsot és a keféket, lemosta, mielőtt még az anyja meglátná.

Néha úgy érezte, mintha valami kegyetlen hóhér lassan-lassan szorítaná a nyaka körül a hurkot. Megindult a svábok kitelepítése. Már csak a szobák mélyén merték megosztani a híreket. Kata először el sem akarta hinni, hogy tízezernyi német kisgyerek halt éhen Dániában, hogy Csehszlovákiában egy kisváros összes lakóját legyilkolták, csak azért, mert németek voltak, bosszúból Lidicéért... Hogy Kárpátaljáról az összes magyart deportálták, hogy a Délvidéken tízezerrel gyilkolták le őket. Azonban, ha arra gondolt, hogy két évvel még korábban, amiket rémhírek gondolt, valóságnak bizonyult, megdermedt a lelke.

A filmhíradó szemérmetlenül őszinte volt:

„A magyarság régi adósságát törleszti a hazai svábokkal szemben, amikor kitelepíti őket arról a földről, amely érdemtelenül volt otthonuk évszázadokon át. A magyarországi svábság az utolsó öt esztendő alatt különösképpen bebizonyította, hogy idegen a nemzet nagy érdekeitől. A náci uralom előőrseiként szerepeltek és Volksbundista alakulatokban szervezkedtek az ország elárulására...”

Kitelepített sváb kisfiú

Mint a Hungarista híradóban, csak a zsidó szó helyett svábot mondtak. Kata kezdte megérteni, hogy mi volt az a tehetetlen rémület, amit még a nyilas idők előtt látott a boltosék szemében. Azonban ez más, mosolyodott el keserűen. Ez már a demokratikus, nem a fasiszta deportálás.

Kata apja már hazatért az internálásból, megtörtén, lefogyva, de élve. Legalábbis a teste élt, a lelke mintha meghalt volna. Már nem csillogott a szemében vidámság, ő, aki éjjel-nappal dolgozott, már csak ímmel-ámmal végezte a munkáját. Minek? Úgyis elvesznek mindent.

Istenadtán viszonylag későn, a második hullámban kezdődött meg a kitelepítés. Lelkileg felkészültek rá, folyamatosan hallották a híreket, hogy a nem messzi falvakban mi történt, azt hitték mindenre felkészültek, mégis, mintha a halálos ítéletüket olvasták volna, amikor az iskolában kifüggesztették a kitelepítendő névsorát. Kataék szerepeltek rajta. 1947 nyara volt.

Pár héttel később egy újabb bizottság, ezúttal a mentesítésekkel foglalkozó, kezdte meg munkáját. Kata apjában feltámadt a harag, kikökönt egykedvűségéből. Kérelmet írtak, hivatkozva arra, hogy Feri még hadifogságban van. Amikor leadták, egy korábbi volksbundista vette át. Meg sem lepődtek, amikor megtudták, hogy Kata az új listán is rajta van. Az indoklás már mellékes volt: német nemzetiségűnek vallották magukat, férje önként jelentkezett a fasiszta Magyar Királyi Honvédségbe...

Közben Kataékhoz megérkeztek az új lakók, egy felvidéki magyar család. Lélekölő helyzet volt, megpróbált rájuk nem haragudni, hiszen őket is csak úgy sodorta a nagyhatalmi akarat, mint őket, mégis nehéz volt arra gondolnia, hogy ami nem fér be a fejébe 25 kilós csomagjukba és nem tudja a rokonoknál elrejteni, az mind az övék lesz. Az eddigi életük, amit ők és az őseik megteremtettek az évszázadok során. Mégis megpróbálta beleélni magát a helyükbe, hogy vajon ott a kitelepítésben nem ugyanilyen helyzetben lesznek-e. Vajon, ahová megérkeznek, nem ugyanolyan betolakodók lesznek-e, mint a Felvidékről elűzöttek? Egyszer megpróbált a család huszonéves lányával beszélgetni:

– Mintha valahonnan ismerős lenne nekem.

– Lehetséges. Sokan láttak engem a filmhíradóban. Még harmincnyolcban. Én voltam az a kislány, aki a virágokkal odaszaladt a honvédekhez. A közelben volt egy haditudósító, lefilmezte és belekerültem a hírekbe. Furcsa ennyi év után visszaemlékezni erre... – mondta a lány.

– Nagyon szívbemarkoló volt az öröm.

– Egy napig, egy hétig. Aztán rengetegen jöttek, kihasználta, hogy mi ott fent gazdagabbak voltunk, jobban éltünk, mint a csonka-magyarországiak. Sok rosszat el lehet mondani a cseh világról, üldöztek, megvetettek, kivágták az erdeinket, elvették a magyar urak földjét, de mi, a kisemberek jobban éltünk, ha nem nyitottuk ki a szánkat. Hamar megtanultuk, hogy meg kell fizetnünk azért, hogy végre magyarok lehessünk. Nem akarok panaszkodni, természetes volt, hogy a mi adóink ide és Erdélybe vándorolnak. De legalább emberek voltunk és nem néztek le, ha magyarul szólalunk meg. Még büszkéek is voltunk arra, hogy segíthetünk. Aztán ezt is elvették tőlünk.

– Mi történt?

– Nem látja, hogy mi zsidók vagyunk? Mi csak hittük azt, hogy magyarok. Hiába keresztelkedtünk ki, hiába dacoltunk a csehekkel, hogy igen, mi magyarok vagyunk, ránk sütötték, hogy bűdös, élősködő zsidók vagyunk, akik a magyarok vérére szívják. Az ember sok mindent elvisel. Ha a tótok vagy a csehek mondják ugyanezt, Istenem, egy megaláztatással több. De ha a magyarok, a koronás címer alatt, aminek a visszatértéért imádkoztunk, sütik ezt ránk... Akkor vége. Ha Slovenskoban deportálnak minket, akkor az más. De hogy a mieink? Nincs keservesebb, a saját véreink alázták meg minket. Akkor megesküdtem, hogy soha, hogy soha nem vallom többet magam magyarnak. Csak, hogy tudja: a nagyszüleink és a kisöcsém nem tértek vissza. Gyűlölm... – nem fejezte be a mondatot, de sírni kezdett.

– Nagyon sajnálom. Nekünk szerencsénk volt... – Kata valóban szerencsésnek érezte magát, hogy a férje visszatértében még reménykedhet. Ehhez képest az ő szenvedése, otthontalan magánya valóban súlytalan.

A lány megtörölte a szemeit és pár perc múlva folytatta:

– Aztán visszatértünk Németországból. Megpróbáltuk újrakezdeni. Már bárminek vallottuk volna magunkat, csak hagyjanak békén. Ha kell, még hottentottának is. De nem. Jöttek, a Beneš-dekrétumokat³⁷ lobogtatták és mert magyarok vagyunk, el kellett jönnünk. Voltak persze, akik azt mondták, hogy nem, ez a mi városunk. A nagybátyám is. Aztán egy reggel holtan találtuk. Valakik

³⁷ A Beneš-dekrétumok tágabb értelemben a második világháború utáni csehszlovák államiságot megalapozó, 143 elnöki rendelet. Gyakrabban csak azt a 13 jogszabályt nevezik így, amelyek a csehszlovák nemzetállam megteremtése érdekében az ország területén élő németek és magyarok kollektív bűnösségét rögzítették. Ezen rendelkezések még ma is érvényben vannak.

agyonverték. Így eljöttünk. A rendőrség persze nem találta a gyilkosokat, nem is kereste. Talán még jobb is, a magyarok nyakába varrták volna ezt is.

– Nagyon sajnálom. És most magukkal büntetnek minket. Valakik odafent nagyon jól kitalálták, hogyan kell egymásnak ugrasztani a népeket.

– Igen. És talán nem hiszi el, sajnálom. Kérem, ne haragudjon ránk. De valahol nekünk is élnünk kell. Ennünk kell, lakunk kell. A miénket elvették, hát marad a másé. Itt talán kicsit békében hagynak minket élni. Tudom, érzem, hogy maguk gyűlölnék minket, de legalább élhetünk.

– Nem haragszom. Már senkire sem. Csak kapjam vissza a férjemet. A többi mindegy. Apám gyerekkoromban mindig azt mondta, hogy azért hívják Istenadtának a falut, hogy mindig emlékezzünk arra, hogy el kell fogadnunk, amit Isten ad. Most ezt adja.

– Remélem, visszakapja a férjét. És kérem, ne haragudjon a szüleimre. Nekik maga csak egy német, aki ugyanazt a nyelvet beszéli, amit a nácik, akik kiirtották a szeretteiket.

– És maga nem haragszik rám?

– Már nem. Amikor ideköltöztünk, akkor gyűöltem magát, azt mondták, hogy maga egy fasiszta. Most már látom, hogy egy ugyanolyan ember, mint mi. Talán kevesebbet kellett szenvednie, mint nekünk, de majdnem ugyanaz a sors. Most már azt hiszem, csak akkor lesz béke a világon, ha nem centizzük ki, hogy ki mennyit szenvedett. Amíg bárki úgy érzi, hogy az ő fájdalma nagyobb, mint a többieké, azt fogja hinni, hogy joga van bosszút is állni. De nincs se igazság, se igazságos Isten. De már a megbocsátóban sem tudok hinni.

Néhány nap múlva a rendőrség körbezárta a falut: megkezdődött a kitelepítés.

16. Egy doboz bonbon (1947-48)

Már meséltem, hogy a kilencvenes években kint jártam Berlinben. Bár itthon szegények voltunk, Európa bőséggel gondoskodott rólunk; olyan szállodákban laktunk, amilyenben otthon még soha, olyan napidíjat kaptunk, ami arra a pár napra több volt, mint az otthoni rendes havi fizetésünk. És ellentétben a Horn-korszak Magyarországaival, embernek, partnernek tekintettek minket.

Ebédidőben és este sokat sétáltam a Kurfürstendammon, ajándékokat vadásztam. Hiába történt meg a rendszerváltás, hiába utáltuk az elmúlt negyven évet, valahol tetteinkben, gondolkodás-módunkban homo kadaricus-ok maradtunk, génjeinkbe mélyen beleívódtak a régi viselkedés-minták. Ha „nyugatra” megyünk, ajándékot kell vinni, nem is akármilyet, olyat, amit otthon nem lehet kapni, nem számít, ha drága, ha a napidíjból csak egy doboz kekszre futja, csak hadd érezzük egy kicsit, hogy annak a gazdag, mesés világnak a részei legyünk. Őrizzük a látszatot, az otthoniak hadd higgyenek sikeresnek és gazdagnak minket, annak a bizonyos másik világ sorosának.

A Nagyiéknak valami különösen szépet, még ha nem is túl hasznos ajándékot választottam: tudtam, hogy szereti a díszes dobozokat, gombokat, cérnákat, szalagokat tart bennük. Egy bonbont vettem, fémdobozban, rajta dombornyomással a város nevezetességei. Nagyon boldog volt, kibontotta, mindenki vehetett belőle szigorúan egy-egy darabot. Aztán kézbe vette a dobozt, nézegette az épületek rajzát és megjegyezte:

– Bezzeg, amikor mi jártunk arrafelé, még kenyér is alig volt...

És mesélni kezdett a kitelepítésről.

Most én fogtam ugyanúgy a dobozt, már megkopott a festése, a sarkain már rozsdásodni kezdett...

Egy nyári reggelen, néhány nappal Szent István ünnepe után (hol volt, már az a nyári éj, amikor megismerte Ferit!) az évek óta vajúdó rettenet valósággá lett: teherautóval géppisztolyos rendőrök érkeztek, lezárták a falut, összegyűjtötték a listán szereplő személyeket, és útnak indították a gyűjtőtáborba. Kata ott ült a platón, ölében a kislányával és még egyszer nézte a falut. A szülőhazáját. Az otthonát. Amit talán sohasem fog viszontlátni. Megpróbálta magába szívni a folyó illatát, a békét, a boldog pillanatok emlékét, de nehéz volt.

A többiek izgatottan tárgyalták, hogy ugyan hova viszik őket. Szibériába? Németországba? Ha igen, akkor a nyugati vagy a keleti megszállási zónába? Mi vár ott rájuk?

Az út szélén egy sovány, öltönyös férfi nézte a teherautók indulását. Kata felismerte, látta eleget a hírekben: Rajk László volt, a belügyminiszter. Elégedetten vigyorgott. Valaki mellette gyűlölettel azt sutogta felé: „Verjen meg az Isten, ahogy te minket...”. De csak halkán, nehogy valamelyik rendőr is meghallja. Csak Isten fülének szánta. A házak ablakából már az új lakók néztek feléjük.

Jó órányi utazás után érkeztek meg a gyűjtőtáborba. Ott újabb kellemetlen meglepetés várt rájuk: a másnap esti indulás helyett még három napot várhattak. Voltak, akik morogtak (ezek még egy kitelepítést se tudnak tisztességesen megszervezni), mások meg biztosak voltak benne, hogy vagy lelővik őket, vagy a szibériai táborokba szervezik a transzportot. Végül egy este mégiscsak bevagonírozták őket, s a vonat északnak indult, a folyó túlsó partján. Voltak, akik megpróbáltak kilesni a marhavagon résein, de Kata csak ült és az izzadtságzagban, az olajbűzben megpróbálta megérezni még egyszer a folyó illatát. Arra gondolt, hogy talán sohasem fogja újra szagolni. Behunyta a szemét és megpróbálta azt elképzelni, hogy újra a folyóparton sétál egy nyári estén Ferivel...

Neki ez az illat jelentette a hazát. Az otthonot.

Két és fél napig zötykölődtek a vonaton. Végül fertőtlenítés és egy újabb láger, de már a szovjet megszállási övezetben, ahol elosztották őket. Egy, talán valamikor bájos kis falut jelöltek ki kényszerlakhelyükül. Magyarországon nem ismert ínség fogadta őket. Mert igaz ugyan, hogy rengeteg ügyes szerszámuk volt a helyieknek, de az egész vidéken látszódott, hogy anno a nácik komolyan vették a „vaj helyett ágyú” programot. Már az Istenadtán elszállásolt német tisztek is mondogatták '44-ben, hogy még sohasem ettek olyan jókat, mint Magyarországon, s háború vége és a megszállások még csak növelték a szakadékot a két ország között.

Utólag már szégyellte, de akkor természetesnek tűnt, hogy éjszakánként lopni jártak a kis Ferivel a földekre. Nem sokat, csak pár krumplit. Mintha azon a földön, ott a távolban már nem lettek volna érvényesek azok a parancsolatok, amiket otthon, az öreg illatú plébánián, a katekézisen tanult... Idegenek voltak egy idegen földön, idegen törvények, a helyeik szemében idegenek, cigány-magyarok. Ingyenélők, kényszerccselédek. Nem volt törvény, csak egy: enni kell adnia a gyerekének és neki is ennie kell, hogy gondoskodni tudjon róla.

Néha összejöttek a többi kitelepítettel, mind magyarországi svábok voltak és a jövőről beszéltek. Nem volt köztük, aki maradni akart volna. A legtöbben a nyugati megszállási zónába akartak átjutni, a határokat lezárták, de a csempészek embert, aranyat, csempészárut jó pénzért mindig át tudtak vinni. Ha Katát kérdezték, ő mindig csak azt mondta, haza akar menni. A többiek csak nevettek rajta, minek visszamenni oda, ahol utálnak minket, ott már úgylis a kommunisták az urak, ha még sikerülne is visszajutnia, újra kitelepítenék, hiszen már nem magyar állampolgárok. Fasiszták. Ráadásul, ha nyugatra menne, ezzel segítene igazán a családján is, az otthonmardottakon, mert előbb-utóbb Németország törvényszerűen felemelkedik, ahogy az első nagy háború után is, és akkor talán őket is ki tudná hozatni oda, a jólétbe.

Hosszú idő volt, amíg össze tudott gyűjteni annyi pénzt, hogy csatlakozni tudjon a többi „őrült-höz”, akik visszavágytak a régi hazájukba. Ekkoriban, bár a hivatalos deportálások, át- és kitelepítések már véget értek, titokban, a föld alatt még mindig titkos népvándorlás folyt. Fasiszták, vagy fasisztának minősítettek menekültek, mindegy hová, csak el Európából. Zsidók titokban alijáztak a születő Izrael államba, a most születő saját földjükre, az Erecre³⁸. Aki már megtapasztalta, mint jelent a népi demokrácia, nyugatra vándorolt. És voltak olyanok, mint Kata is, akit nem érdekeltek a rendszerek és az államhatárok, csak egyszerűen szerettek volna hazajutni.

Az embercsempészek jól bejáratott útvonalakat alakítottak ki. Napi járőföldre pihenők, éjszaka vonultak, nappal aludtak, elhagyatott csűrökben, kukoricaföldeken. Keserves vonulás volt a kislellyel, a legrosszabb az állandó szomjúság volt. Mindig mardosta a lelkiismeret: vajon jól döntött? Vajon nem teszi egy életre szerencsétlenné, hogy haza és nem nyugatra indultak? Mi vár rá az új Magyarországon?

Végül hiába érkeztek haza Magyarországra, Istenadta még mindig tiltott volt nekik. Busszal egy óra alatt otthon lehetnek volna, de akkor azonnal le is tartóztatták volna őket és kitoloncolják Ausztriába, vagy talán még börtönbe is csukják. Szerencsére voltak rokonaik Keserűn, ott meghúzhatták magukat. A falusiak nem ismerték őket, legfeljebb sejtették, kik is, ha jött a razzia, nem adták fel őket. A rendőrök már nem a rend őrei, hanem az új hatalom öklei voltak. Apja néha meglátogatta őket, igaz, félnapos út volt neki, mert csak a városon keresztül mert jönni, nehogy valaki kitalálja, hova és miért utazgat.

Apja mintha újra életre kelt volna, volt értelme az életének. Most újra az az ember volt, aki a lányáért és az unokájáért a világgal is szembeszáll. Bár parasztemberként életelve volt, hogy hivatalnokhoz, ügyvédhez nem szabad fordulni, a baj úgylis megtalálja az embert, minek elébe menni, most mégis utánakérdezett, ki a legjobb. Felvette a templomi ruháját, a zsebkendőjébe csomagolta a jegygyűrűjüket és bement a városba. Először egy zálogházat keresett, a becsüs előtt kibontotta a zsebkendőjéből az aranyat. Az üldözött gyermekén és az unokáján kívül a legdrágább dolog volt a szemében a házassága, most ennek jelképét adta fel. A kapott pénzt elrakta, majd elment az ügyvédhez. Elegáns belvárosi iroda volt, úgy érezte magát, mintha egy országot lenne az ügyvéd úr zakóján, amit mindjárt lepöcköl. Hellyel kínálták, még soha nem ült ilyen öblös bőrfotelben. Az ügyvéd meghallgatta, jegyzetelt, visszakérdezett, behívatta a titkár-nőjét, diktálni kezdett. Csupa olyan szófordulat, amit nem értett az öregember, csak egyes szavak jutottak el a tudatáig:

„...tekintetbe véve, hogy a jelzett személy nem volt tagja a nyilaskeresztes pártnak... a Volksbundnak... nem fejtett ki nemzetiszocialista agitációt”

„...figyelembe véve, hogy 1947. október 28-án az Országgyűlés módosította a kitelepítési végzés jogalapjául szolgáló törvényt, így az utolsó népszámláláson a német nemzetiség vállalása nem esik a hűtlenség büntetőjogi kategóriájába”

„jelezett személy esetében ezek alapján kérjük a kitelepítésről szóló végzés hatályon kívül helyezését”

³⁸ Föld (ivrit)

Az ügyvéd a papírt három példányban az intarziás asztalra helyezte és rámutatott:

– Itt írja alá. Három példány. Kettőt adjon le, majd elmondom, hogy és hová. Aztán bízzunk a legjobbakban.

– És ha megkérném az ügyvéd urat, hogy esetleg... Természetesen megfizetem a fáradozását. Van pénzem. – Kezdte előcsomagolni a pénzt.

– Ne fáradjon a pénzzel. Higgye el, jobban jár, ha személyesen viszi be. Öntől talán még elfogadják, talán még el is olvassák.

– Az ügyvéd úr mégiscsak jobban ért ezekhez a dolgokhoz.

– Már nem. Valamikor igen. Még a nyilasok idejében is volt valami törvényszerűség, még akkor is, ha mutattam egy pecsétes papírt, átengedtek. Ma már csak papíron vannak törvények, semmit sem tartanak be, csak az számít, hogy az ügyintéző, akihez kerül az akta, éppen milyen kedvében van, vagy az, hogy milyen színű a párttagkönyve. És az mindig vörös.

– És úgy gondolja az ügyvéd úr, hogy talán nekem?

– Maga ránézésre olyan, mint akikre épül az új rendszer. Paraszt, szegény.

– Köszönöm a jó tanácsot. Mivel tartozom az ügyvéd úrnak?

– Hagyja csak. Isten tudja, hogy meddig lehetek még ügyvéd, meddig vagyok még szabadlábon. Akkor meg úgyis mindenemet elveszik. A rendszer már halálra ítélte a fajtámat. Ma még jótékonykodhatok. Nemsokára lehet, hogy én szorulok rá másokra. Tudja mit? Ha a lánya visszaköltözhét, majd eljön hozzám és ha még itt talál, megadhatja, amivel tartozik.

Elköszöntek egymástól és elment a jelzett hivatalba. Három napjába került, míg végre fogadták, de akkor leadott két példányt, megfizetve az illetéket, majd hazament Istenadtára.

Néhány héten belül egy címeres papír, bélyegzővel érkezett a címükre: Katával szemben eltörölték a kitelepítési végzést. Hiába volt már öregember, akinek már kalapot kellett hordania, hogy kopaszságát leplezze, most könnyezett. Annyi év után végre egy jó hír, talán mégiscsak jóra fordulnak végre a dolgok...

Először Katát kereste fel Keserűn, majd rögtön bement a városba, hogy az ügyvédnek megfizesse a tartozását. De az ajtót lepecsételve és lezárva találta, s a szomszédokat hiába kérdezte, hogy hová tűnt az ügyvéd úr, egyik sem hallott róla, hogy valaha is lakott vagy dolgozott volna itt ilyen nevű ember.

17. Újra otthon (1948-50)

Még mindig azt a berlini bonbonosdobozt fogtam a kezembe és arra gondoltam, hogy milyen finom volt az a csoki. Összefutott a nyál a számban. Olyan volt, amire az ember azt mondja: túl finom, ahhoz, hogy megegye az ember. Egyszer, még a nyolcvanas években olvastam, hogy a magyar csokit harmadannyi idő alatt készítették el, mint a svájcit vagy a nyugatnémetet. Az ízük olyan is volt. Nem az alpesi legelők sokat reklámozott íze, a legelésző lila tehén hiányzott belőle, hanem a szív. A gondosság.

Én már a Kádár-korszakban nőttem fel, nekem a kommunizmus nem a Rákosi idejének harsogó tapsviharát, leverte veséit és heréit, égővörös drapériáit jelentette, hanem a létező szocializmus unalmát és fáradt piros színeit. Aminek jelképei a tanácsháza előtti üres műkö virágágyások voltak. Emlékszem, hogy vettem rá magamat a nagymamám régi, két háború közti színházi újságjaira. A megsárgult lapok valami olyan életről árulkodtak, amiben sohasem volt részem. Aztán a felnőttkor küszöbén, a rendszerváltozáskor lassan kiszínesedett a világ, igaz a színek többsége a reklámok talmi csillogása volt csak...

Engem sokként ért, amikor a kommunizmus összedőlt és a kapitalistává vált a világ. Az internacionalizmus helyébe a globalizmus lépett. Ezt is nehéz volt átélni, de vajon milyen lehetett az elszürkülés, ahogy a királyságból, egy alapjában szabad világból előbb köztársaság lesz, majd népköztársaság...

Kata végre újra Istenadtán élhetett. Nem a régi házban, azt már egy régi volksbundista lakta, aki aláírt minden papírt, így megbízható kommunistának, demokratának számított, de mégis, volt otthonuk, ha kisebb is, mint a régi. Ferike végre iskolába járhatott, dolgoztak azon a kis földön, amit még meghagytak nekik, varrt és várt. Mert hiába mondták, hogy minden hadifogoly hazatért már, aki nem, az már halott, kétségbeesett konoksággal várta haza a férjét. Közben új szavakat kellett megtanulniuk: beszolgáltatást, 3 éves terv, szabotázs, kulák, reakciós... A régi időkől szinte csak a filmhíradók és a Szentmisék maradtak meg. A filmhíradók, amiknek a képsorai egyre távolabb kerültek a valóságtól...

„A perzselő nyár meghozta a jó cséplés idejét. Dolgos parasztok munkája nyomán, hajnaltól estig szállnak a kék, zizeg a szalma, pereg a szem és híznak a zsákok. Jó a termés, jut bőven a városi dolgozónak is. Viharsarok úgazdái Mindszent és Szegvár községben gabonabeszolgáltatási versenyt rendeztek. A harcos agrárszocialisták utódai ezzel válaszoltak a zsírosparasztok szabotálásaira. A dolgos régi gazdák sem maradtak le a versenyről, mert tudják, hogy minden szem búza növeli a 3 éves terv sikerét és az ország jólétét.”

Kata látta a valóságot: hogy a gazdák minden egyes szem búzát megátkoznak, amit be kell szolgáltatniuk, nemhogy boldogan és lelkesen vinnék a termést... Hogy a „zsírosparasztok” valójában még a koldusnál is szegényebbek, hiszen mindenüket, amivel termelhettek volna, már régen elvették.

Időnként elgondolkozott azon, hogy mi az, ami a régi életéből még megmaradt. Az a kis sváb világ, ahogyan az ősei éltek már háromszáz éve ezen a földön, semmivé foszlott. A falu színes élete elszürkült, az olvasókörök, a zenekarok feloszlottak, a kávéház bezárt, épp csak filmhíradókat vetítettek a politikai nevelés érdekében. A kulturális élet netovábbja a Szabad Nép tízperc volt reggelente, annak, akinek munkahelye volt. A szövetkezesítésnek ellenállt a falu, de a termelési kultúra már így is romokban hevert. Akik értették a földnek a lelkét, azt elüldözték, vagy ki-semmizték, az újonnan jöttek meg hiába művelték, a föld, mintha visszavárta volna régi gazdáit, nem termett úgy, mint régen.

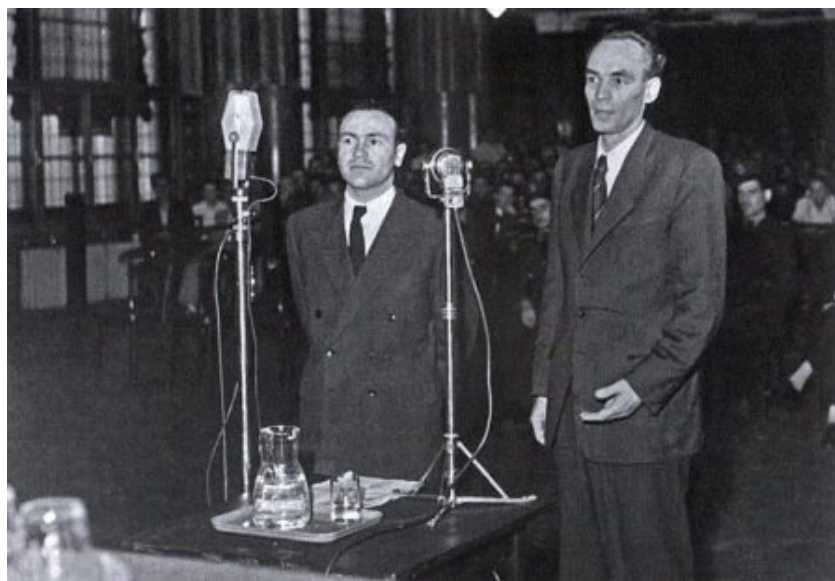
Talán még a templomban érezte otthon magát. A szobrok, a giccses aranyozású barokkos képek semmit sem változtak. A latin szavak, a pap hajlott háta, a búnt ostromló haragos szavai teljesen olyanok voltak, mint gyermekkorában. Lehunyta a szemét és újra kislány volt. A sima kövek, a kemény lépcső, amire letérdelt áldozáskor, az Oltáriszentség íze, a kényelmetlen padok, amiben se ülni, se térdelni nem lehetett, a sekrestye dohos szaga... Amíg ki nem lépett a kapun, úgy érezte, a falak védik a régi világ utolsó morzsáját. De amint kilépett, szembesült azzal, hogy a régi világ már semmivé foszlott: a templommal szembeni iskolán már egy vörös csillag ormótlankodott.

Karácsony múlt, az első Karácsony, amióta visszajöttek, s valami megváltozott. Már nem tudta felidézni a régi hangulatot. Minden olyan volt, mint máskor, a gyönyörűen faragott betlehem előtt még gyertyák égtek, a pap az ünnepi misét intonálta, mégis... Nem érezte azt a nyugalmat, amit máskor. A plébános úr Szent István napja után, pedig csak a nagy ünnepeken volt szokása, a misét követően a templomkapuban várta a híveket, s szinte suttogva mondta: tegnap éjjel letartóztatták a Hercegprímás urat. Kata megdöbbsent. Valami titkos és ésszerűtlen remény élt bennük, hogy az a bohóckodás, amit köztársaságnak neveznek, egy nap elmúlik és visszatér a régi rend, amit a Bíboros, mint az ország első zászlósura képviselt. Horthy száműzetésben, Mindszenty letartóztatásban... Nincs remény. Pedig ők is, apja, anyja, a kis Feri is csatlakoztak az egymillió imádkozó magyarhoz, de úgy látszik, Isten már nem hallgatja meg őket. Elfelejtkezett erről a kis tépett országról, amit pedig Anyjának, Szűz Máriának ajánlottak. Nincs remény, ez az ország soha nem lesz se haza, se szabad, Feri sem fog visszatérni.

Apja aznap este a láda mélyéről elővette a magyar szentkoronás zászlót, amit még a nyilasok elől dugott el. Egy darabig csendben nézetette, majd visszatette. Kata mintha könnycseppet látott volna csillogni a szemében.

És a néma Szilveszter után megkezdődött a sorsdöntő 1949-es év.

Arról az évről a történelemkönyvek úgy emlékeznek meg, mint amikor a kommunizmus teljesen kiépült, amikor a demokratikus díszletek végleg semmivé foszlottak a vörös drapériák alatt. Kata már nem törődött ezzel. Tudta, hogy nincs remény, nem csodálkozott azon, hogy napról napra minden szürke-vörössé válik. Egykedvűségéből csak két esemény zökkentette ki.

Brankov és Rajk a bíróság előtt.

Az egyik Rajk László, a korábbi belügyminiszter letartóztatása volt. Amikor a hírt hallotta egy pillanatra, mintha mégiscsak tudott volna hinni egy igazságos Istenben. Mintha visszahullt volna a fejére az átok, amit a kitelepítéskor suttogott rá valaki. Aztán csak vállat vont: ha él is a büntető igazság, ugyan mit ér? Jobb lesz bárkinek is, ha a bűnösöket utoléri a sorsuk? Vissza fog ettől még térni a férje? Azok, akik nyomorba és szolgaságba döntötték az országot, a helyükön maradtak.

Lassan már ezt az utolsó reményt is kezdte feladni. Hiszen a hivatalos propaganda azt harsogta, hogy a baráti Szovjetunió már mindenkit hazaengedett...

A másik esemény a kőbányák államosítása volt. Istenadtnak régen három kincse volt: a gyümölcsösök és a szőlő, a Duna, a hozzá tartozó kikötővel, valamint a bánya. A bánya kövei messze-földön híresek voltak, ha a városban jártak, mindig büszkén mutogatták egymásnak, hogy ez és ez a palota is istenadtai kőből épült, ezt az utat is a mi bányánkból kövezték ki. A bánya tulajdonosa, bár mint gazdag embert, sokan utálták a faluban, mégis, kedves öregember volt, Ferit különösképpen kedvelte, ha tehette, Katának és a kis Ferinek mindig küldött valami kis ajándékot, segítséget, s megígérte, hogy a férje asztalát fenntartja, amíg haza nem jön. Minden úgy maradt, ahogy otthagyta, amikor elindult a frontra: az írószerei, a családjáról készült fotó... De eljött az államosítás. Egy szép reggel a bányairodában megjelent néhány bőrkabátos, aktatáskás elvtárs és közölték, hogy mától kezdve itt minden a népé, mindenki hagyjon mindent bent és menjen haza. De, tették hozzá engedékenyen, a kabátját mindenki felveheti.

Másnap megérkeztek a munkásigazgatók, a dolgozóknak gyűlést tartottak, szóba került a szabotázs, hogy a kapitalisták a termelés visszafogásával próbálták az újjáépítést és az éves tervet hátráltatni, de most mindenki legalább kettőzött erővel dolgozzon, mert most már maguknak dolgoznak, nem a pénzeszsákoknak. Aztán megkezdődött a rendteremtés. Először mindent kidobáltak az ablakon, köztük Feri holmiját is. Kata ott állt a kerítésnél és könnyörgő szemmel kérte a munkásokat, hogy legalább a fényképet hazavihesse, látszik rajta, hogy a férjéé, hiszen őt ábrázolja, ez úgyis csak neki érték. Azok csak gúnyosan nevettek, hogy ez már a népé, nem a burzsoák székértelőié. Szerencsére újak voltak a faluban, így nem nevezték Katát a nácik cafkájának.

S valóban, attól a naptól kezdve a termelést fokozták. Megduplázták a dinamitot, a falu házai megremegtek, a falak megrepedtek, s amikor néhány év múlva egy építészbizottság szállt ki a faluba, felmérték, hogy mely épületek váltak veszélyessé, miket kell lebontani. Többek közt a templomot is.

18. Prospektus

Ahogy közeledtünk a „ma” felé, egyre nehezebb lett a súly, amit viselnem kellett, egyre nehezebb volt újabb és újabb tárgyakat kézbe vennem. Tudtam, hogy a remények mind halottak, egyre jobban át tudtam érezni azt a reménytelenséget, amit Kata azokban az években átélt. És én tudtam a történet végét is. Hogy miért kellett meghalnia. Bármennyire is szerettem volna megérteni az életét, azokat az éveket, amikre legfeljebb utalt, de amikről sohasem mesélt, képtelennek éreztem magamat, hogy szembenézzek a befejezéssel, mégis, mint valami kábítószeres, fogtam egymás után kézbe mindent, amit csak találtam.

A könyvespolc előtt álltam. Pár tucat könyv, lektűrök, kézi- és útikönyvek, és a könyvek mögött egy prospektus: amit a Terror Háza megnyitójáról hoztuk. Emlékszem, nem volt sok kedvünk elmenni, inkább csak tisztességből voltunk ott, semmint lelkesedésből, nehogy üres legyen a tér. Nem volt az: a forgalom leállt, a tömeg a szemhatárig mindent betöltött. Egy pillanatra reménykedni kezdtem, hogy talán mégis, hogy az embereket nem csak az érdek, hanem az érték is mozgatja, hogy képesek vagyunk és akarunk is szembenézni a múlttal. Aztán valaki megszólalt a tömegben:

– Utoljára a Miniszterelnök úr temetésén voltunk ennyien, kilencvenháromban... – Valóban, nekem is ez az emlék ugrott be, Antall József temetése. Akkor úgy éreztem, hogy temetjük a régi Magyarországot, most azt, hogy talán mégsem halt meg... De '93-ra '94 jött... Keserű tapasztalata a történelemnek, hogy a demokráciában azok a pártok, melyek képesek tömegeket mozgatni az utcán, nem nyerik meg a választásokat. A régiek azt mondták: a természet irtózik az ürességtől, ma pedig úgy lehetne megfogalmazni, hogy a választók irtóznak a tömegtől. Mert minél többen vannak az utcákon, annál jobban fenyegetve érzi magát a másik oldal, annál jobban tudja mozgósítani saját szavazóit.

Aznap este nem jutottunk be a múzeumba, pár héttel később visszatértünk és hoztunk egy katalógust az apósoméknak. Az anyósom is ott volt, meglepetésemre, bár nem szokott „politizálni”, megszólalt:

– Egyszer én is voltam az ÁVH-n...

Már az ötvenes években jártak, amikor egyik este valaki kopogott az ajtón. Nem verte, csak finoman zörgette, érezni lehetett, baráti szándékkal érkezik. Kata szíve megdobbant, mint minden nem várt látogatónál, de nem Feri volt. Csontsovány, értelmes arcú férfi volt, minden ruhája egy számmal nagyobb.

– Ne haragudjon, hogy ilyen későn keresem... Már délután óta bolyongok a faluban, amikor a régi házukban próbálkoztam, a lakók azzal fenyegettek, hogy majd kihívták a rendőrt, a falusiak meg úgy tettek, mintha nem is ismernék önöket.

De végül csak idetaláltam.

– Nem csodálom. A régi házból kitelepítettek minket, a betelepültek nem akarnak tudni arról, hogy előttük mások is éltek itt, akit meg elfelejtettek kitelepíteni közülünk, azok meg félnek. Megtanulták a túlélés titkát: nem tudni semmiről.

– Gondolom, Németországba vitték magukat – tette hozzá az idegen.

– Igen, engem és a kisfiamat. De hazajöttünk. Tudja, a férjem. Még nem jött haza a hadifogságból.

– Tudom. Róla hoztam hírt.

Kata előtt elsötétült a világ, le kellett ülnie. Kiszáradt torokkal suttopta:

– Meghalt?

A férfi pár másodpercig hallgatott.

– Amikor utoljára láttam, akkor nem – nehezen mondta ki a szavakat.

– Mikor?

– Oroszországban voltam hadifogoly, tudja, mint régi gyorshadtestes, hazafele menet egy gyűjtőtáborban találkoztam Ferivel. Nagyon boldogok voltunk. A legtöbbünknek a barátai, a bajtársai meghaltak a fogságban, vagy elkerültek máshova, de mi akkor azt hittük, hogy már végre csak pár nap és hazajutunk.

– Hát akkor?

- Csalódtunk. Alig léptük át a határt, elkezdtek politikai szempontból kategorizálni minket. Aki tiszt volt, vagy valamilyen listán szerepelt, visszatartották.
- De Feri soha nem politizált, egyszerű baka volt, csak a KALOT-ban volt benne, de az talán csak nem baj...
- Az nem. De német neve volt, és ráadásul...
- Mi volt még a bűne?
- Neki semmi. De egy másik listán rajta volt a neve. A hivatalos szervek szerint a családját kitelepítették Németországba, ezért nincs hova hazamennie... Ezért elvitték egy munkatáborba. Nem tudom, hová.
- Akkor már Magyarországon van, csak nem tudni hol?
- Igen. Lehet, hogy ez nem jelent semmit sem... Egy magyar munkatábor sem jobb, mint az orosz. Sőt. Talán nem kellett volna eljönnöm és elmondanom, hiszen, amit tudok, az a semminél is kevesebb, de úgy éreztem, hogy joga van tudni, hogy a férje pár hete még élt.
- Nagyon köszönöm. Talán, ha megtudják, hogy mi, a családjá itthon vagyunk, akkor elengedik...
- reménykedett Kata.
- Vagy pont ellenkezőleg. Nézze, én nem vagyok itthon régóta, de nem messze lakom, tudom, hogy ha valaki illegálisan viaszökök, azt kitoloncolják Ausztriába... Biztos, hogy megéri a kockázatot?
- Nekünk papírunk van arról, hogy itt élhetünk.

A férfi keserű iróniával válaszolt:

- És tudnak ezek olvasni? Az új rendszer pont arról szól, hogy a papírok és az igazolások burzsoá csökevények, csak az számít, ki minek született, mert az osztály, a születés, a származás szab meg mindent. Pont, mint a nácik, csak éppen másra pikkelnek. Önök németek, tehát született fasiszták, az ilyeneknek nincs helye az új, demokratikus Magyarországon.
- Maga mit tenne a helyünkben?
- Ugyanazt, amit önök is. Megpróbálnék mindent. Mit veszíthetünk? Olyan ez az egész, mint egy rossz álom. Ott a hadifogságban legalább reménykedhettünk, hogy ha hazajövünk, egy kivérzett, szegény, de mégis normális országot találunk. A legrosszabb álmunkban sem gondoltunk volna erre. De gondoljon a kisleány: van joga az ő életét is kockára tenni a férjéért, aki lehet, hogy már nem is él és szinte biztos, hogy semmit sem tehet érte?

Gondolja meg.

És Kata meggondolta. A kis Feri elvitte a keserűi rokonokhoz, minden hivatalos papírt, amijük csak maradt összeszedett, majd bement a városba és jelentkezett abban az épületben, amit mindenki, ahogy csak tudott, került.³⁹

³⁹ A látogatóról a Dróthuszár c. novellám szól.

Abban az időben az erőszakszervezetek sem voltak mások, mint hivatalok, saját bürokráciájukba, papírhegyeikbe fulladtak bele, csak éppen fazekak helyett hullákat és ítéleteket gyártottak. Mindeközben nevetséges aprólékossággal próbálták meg fenntartani a törvényesség látszatát: addig verték a tanúkat, amíg össze nem gyűlt a kellő számú vallomás, ha bizonyíték kellett, gondosan hamisították, s mindig volt szakértő, aki azokat hitelesítette.

Katának is ez volt a szerencséje; bár mindenki az öngyilkos hajlamú örülteknek kijáró sajnálkozással nézett rá, hogy önként lép be abba az épületbe, ahonnan kilépni nem nagyon szokás, azonban mindezzel együtt, a bizonyosra vehető letartóztatása előtt neki is kijár a hivatalos eljárás, hát megkeresték, kihez tartozik az ügy. Végül egy félnapos tologatás, küldözgetés és várakozás után megérkezett az illetékes tiszthez, Duna elvtárshoz.

Katának földbe gyökeredett a lába. Deutsch Dávid volt, a boltosék fia.

Dávid nem volt gonosz ember. Valamikor gyermekként még hitt apjának, a legjobb és legigazabb embernek, akit valaha is ismert, hogy sorsuk felett az igazságos Isten, az Örökkévaló vigyáz. De apját megölték és vele az igazságos Isten is meghalt. A szüleit a Dunába lőtték, a húga, a kisfiával, az unokaöccsével egy gázkamrában végezte. Ő meg hiába lobogtatta a keresztlevelét, hiába bizonygatta, hogy ugyanolyan magyar, mint bárki más, csak ránéztek és kész volt az ítélet: zsidó. Hiába akarta volna letagadni, arcára, hajára volt írva, a neve volt a vádirat. Nincs Isten, nincs igazságos Úr felettünk, minden hazugság volt.

Dávidnak szerencséje volt. Fiatal volt, erős, így hagyták, hadd dolgozzon, mielőtt betolnák a hulláját a krematóriumba. Aztán, ő maga sem tudta hogyan, hiszen leszámolt minden reménnyel, mégis túlélte.

De ha nincs is igazságos Isten, azért igazságnak kell lennie. Dávid a felszabadulás után csak azért élt, hogy bosszút álljon a gyilkosokon és egy olyan igazságos világot építsen, ahol soha többé nem ölnek meg egyetlen ártatlan embert sem. Amint hazatért, belépett a kommunista pártba, a Budapesti Főkapitányság Politikai Rendészeti Osztályára személyesen Péter Gábor vette fel, gyorsan haladt előre a ranglétrán. Élvezte a munkáját, hogy a régi rendszert felszámolják, a bűnösöket eléri a végzetük. Büszkén viselte az egyenruháját, örömmel énekelte az Internacionálét és a munkásmozgalmi dalokat, büszkén lépdelt a felvonulásokon. Az sem okozott neki fájdalmat, hogy a nevét magyarosítania kellett, már emlékeiben sem élt a hatágú csillag, amit lecserélt az ötágúra. Fájdalom nélkül tagadott meg mindent, amiben az apja hitt. Bosszút állt Istenen és a világon, ami kivetette magából, és örömmel szolgálta azt, amelyik befogadta.

Ez az egyetlen öröme, a bosszú maradt meg. A szíve mélyén, bármit is tett, nem volt gonosz ember. Egyre kevésbé hitt abban, hogy a világ, amit építenek, valóban jó lesz, legfeljebb jobb, mint az avított Horthy-fasiszta, királytalan királyság. Az első kétségei akkor jelentkeztek, amikor a barátai, akik ugyanúgy zsidók voltak, ugyanúgy a pártért, ugyanúgy meg- és túlélték a fasiszták őrjöngését, akik a népért éltek, mint ő, kezdtek eltűnedezni. Aztán észrevette, hogy egyre több olyan ember letartóztatásában, kihallgatásában, kitelepítésében kell részt vennie, akiket néhány éve még vele együtt üldöztek. Nem tehetett mást: megkeményítette a szívét, elfelejtette a kétségeit és tovább szolgált. Csak a vörös csillagos címet simogatta meg egyre ritkábban a sapkarózsáján.

Csak a bosszú, az igazság, a megtorlás maradt meg. Nem sokkal Kata előtt egy idősebb férfi látogatta meg, aki a fiáért akart közbenjárni, akasztófára ítélték. Megnézte a férfi dosszióját: korábban horthysta altiszt volt. Kéjjel vágta a képébe, hogy örüljön, ha „feltételes akarategységért” őt is le nem tartóztatják. Ismerte a fajtáját, élvezte, hogy végre bosszút állhat mindazért, amit a munkaszolgálatban el kellett viselni ezektől. A férfi teljesen összetört és könyörögni kezdett, hogy ő volt, aki az apjának, az istenadtai boltosnak élelmet küldött, amikor bujkálnia kellett. Dávid itt kapott dührohamot:

– Ha annyian segítettek neki, akkor hogyhogy meghalt?

Régen volt annyira elégedett, mint amikor elküldte ezt az embert.

Most azonban itt áll előtte ez a remegő nő, falubéli, ismerték is egymást, még abban a bizonyos előző életben. Sokszor látta együtt a húgával, kamaszként sokszor nézte őket, még ha meg sem merte szólítani. Apja mindig arra tanította, hogy hiába rendes emberek, mégis mások, mint ők, s neki ezt tisztelnie kell. A régi pillantásokban nem volt semmi vágy, csak annyi, amennyit egy férfivá érő fiú érez, ha a közelében egy nő tűnik fel.

Most a régi csoda már eltűnt, egy reszkető asszony volt csak. Egy pillanatra megkísértette a gondolat, hogy ez a nő bármit megtenne neki, csak hadd lássa még egyszer a férjét, vagy csak hadd jusson ki ebből az épületből... Mi lenne nagyobb elégtétel minden megaláztatásért, ami eddig az életben érte? Csak egy pillanatig tartott, Dávid undorral hessegette el a gondolatot. Ő csak igazságot akar, nem akar annyira lealjasulni, mint a nyilasok. Egy vékony határvonalnak mindig kell maradnia aközött, ami ellen és amiért harcol.

– Nos, hallom a férje ügyében jött.

– Igen, Duna elvtárs. Azt hallottam, hogy már hazatért, de Tiszalökön tartják fogva.

Dávid a szavába vágott:

– Kitől?

– Nem tudom, egy idegen férfitől hallottam, azt mondta, együtt jöttek haza Oroszországból...

– A Szovjetunióból. Majd utána néztünk, ki terjeszt ilyeneket.

Katában szívverése egy pillanatra megállt: lehet, hogy ezzel az oktalan mondatával a szerencsétlent halálra ítélte? De gyorsan belekapaszkodott a szóba:

– Igen, a Szovjetunióból. Ő mondta, hogy a határon leszállították...

– Tudja, hogy már ezért lecsukathatnám, rémhírterjesztés címszóval?

– Igen, tudom. De a férjemért jöttem.

– Még ha igaz is lenne, hogy Tiszalökön van, az internálótáborban, jó helyen van ott.

– De nem csinált semmi. Csak katona volt. Háború volt, behívták, elment.

– Mint a Magyar Királyi Honvédség tagja, bizonyára elkövetett háborús bűntetteket a civil lakossággal vagy a partizánokkal szemben.

Katának eszébe jutott, hogy a férje miket mesélt a partizánvadászatról és megremegett... De nem volt szabad kimutatnia, büszkén a tiszt szemébe nézett:

– Ha bűnt követett el, állítsák bíróság elé. Ha nem, ha csak az volt a bűne, hogy katona volt, engedjék szabadon. Eleget szenvedett már a hadifogságban.

Dávid tisztelettel nézett a nőre. A bátorságot még az ellenségben is tisztelte, s visszagondolva gyerekkorukra, így türelmesebb volt vele, mint másokkal. Mondhatni, emberségesebb.

– Teljesen mindegy, hogy személy szerint mit követett el. A fasiszták oldalán harcolt, tehát bűnös. Mi nem csak személy szerint akarjuk a vétkeseket megbüntetni, mi a kulákokat, a földesurakat, a kapitalistákat, a klerikális reakciót, mint osztályt akarjuk felszámolni. A maga férje katona volt, ugyanazt az egyenruhát viselte, mint azok, akik meggyilkolták a családomat. Nincs helye kegyelemnek. Ő is beállt a sorba.

– Nem, ő mindig rosszállólag beszélt a nyilasokról és a nácikról, soha nem volt a Volksbund tagja.

– Ne hazudjon! Emlékszem, hogy milyen jó pajtások voltak a Volksbund vezetőjével! Mit tud a mentségükre felhozni?

– Én... Mi... a pincénkben bújtattuk a szüleit.

– A nyáladzó hóhéroknál nincs rosszabb. Vittek nekik élelmet. Na és? Meghaltak, vagy nem? Erre feleljen!

– Igen. De nem voltam ott, amikor elvitték őket.

– És ha ott lett volna? Akkor mi van? Beállt volna közéjük? Megszólt volna? Szép csendben, fülét, farkát behúзва eloldalgott volna! Akkor mit akar? Maga is csak ugyanolyan fasiszta, mint azok, akik nyilaskereszttel a karjukon őrvongtek! Tűnjön innen! És örüljön, hogy jókedvemben talált és hazamehet!

Csengetett és kivezettette a nőt.

Amikor egyedül maradt, elővette a dossziét. Arra tanították, hogy minden egyes jól megírt feljegyzés, ügyszer csapás a reakcióra. Hát, a felhasznált papír alapján, ha igaz lenne a mondás, már régen el kellett volna tűnnie a reakció írmagjának is.

Első indulatában le akarta zárni a papírokat, de amint tollat vett a kezébe, kicsit lehiggadt. Eszébe jutottak a régi idők. Annak a bizonyos régi világnak pusztulnia kell, de talán volt abban is valami jó. Eszébe jutott, ahogy a lányok az utcájukban szánkóztak, titokban leste őket, a nevetésük volt a legszebb hang, amit akkor el tudott képzelni. Talán ennyi még abból a világból is megmaradhat. Eszébe jutott az apja, aki arra tanította, hogy olyan kevesen tesznek jót velük, zsidókkal, hogy egyetlen jócselekedet sem maradhat jutalom nélkül. Talán ebben az egyben

igaza volt. Sőhajtott és papírt fűzött az írógépbe, s egy feljegyzésben megindokolta, hogy miért kell szabadon engedni azt a hadifoglyot.

Nem tudta, hogy a feljegyzésből másolatot készítettek és az ő dossziéjához csatolták, az alábbi megjegyzéssel: „*Duna elvtárs kapcsolatot tart fenn az osztályellenséggel*”

Néhány hét múlva Feri hazaérkezett Istenadtára. De akkorra már Duna elvtárs vizsgálati fogságban volt.

19. Katonafotó

A polcon egy katonafotó. Megszürkült kép. Drága keret, látszik, hogy valamikor valakinek nagyon sokat jelenthetett...

Kata ezerszer is elképzelte, milyen lesz, amikor Feri hazaér. Ha a kutya felugatott, ha nyikorgott az ajtó, ha lépéseket hallott, mindig megdobbant a szíve, hátha Ő lesz az... Tudta, hogy most már csak idő kérdése. Az internálótábor nem haláltábor, egyszer csak vége lesz ennek az örületnek, talán abban az ÁVH-s tisztnak is győz az emberség (nem tudott rá gyermekkori ismerősként gondolni, annak az egyenruhának túl vastag volt a szövete), haza kell jönnie.

Mégis, amikor végre nyílt az ajtó, éppen nem nézett fel, csak amikor megállt előtte a férfi. Egy férfi, aki valamikor a férje volt. Lefogyott, a ruhája rongyos. Csak állt és nézett az asszonyra, aki valamikor a felesége volt.

Kata érezte, hogy valami fontosat, valami szépet kellene mondani, valamit, amiben benne van a sok ezer magányos éjszaka, a deportálás, a hazaszökés, a kisemmizés, a napi megaláztatások, s hogy mégis egész idő alatt azt érezte, hogy mindez semmiség, csak visszatérjen a férje. De csak nézte azt az idegent, aki az ajtóban állt. Lefogyott, már nem volt az a büszketartású legény, akit azon a Szentistvánon megismert... Mindez nem számított volna, de már a nézése is halott volt. Csak álltak, percekig némán, mint egyszer régen a nászéjszakán, félve megismerni egymást, mire a férfi megszólalt:

– Megjöttem.

Kata nem tudott semmi értelmeset sem mondani, csak a legbanálisabb mondatra volt képes:

– Isten hozott. Mindjárt kész a vacsora.

– Jut nekem is?

– Minden este úgy főztem, hogy ha hazaérnél, neked is jusson.

– Köszönöm. Örülök, hogy legalább ez a ház megmaradt.

– Ennyit tudtunk megőrizni. A többi mind elveszett. A régi ház is.

– Nehéz volt? – kérdezte a férfi.

– Nehéz. De nem nehezebb, mint neked.

– A kis Feri?

– Játszik a szomszédban. Hazahívom.

– Nem kell. Hadd legyünk kettesben.

– Csinálom a vacsorát.

A férfi leült a hokedlire, maga mellé a földre rakta a zsákját, s csendben nézte az asszonyt. Kata nem mert rá nézni. Annyiszor elképzelte ezt a pillanatot, hogy fogják egymást megölelni, megcsókolni, hogy élük át ezerszeresen az első szerelmes pillanatokat, most meg semmit sem érzett. Amit eddig biztosnak érzett, hogy visszatér a régi életük, az ebben a pillanatban már csak remény volt. Ahogy melegítette a vacsorát, zavarban volt a férfi pillantásától. Mintha egy idegen nézné a legintimebb pillanataiban.

Nem nézett hátra, csak hallotta, hogy a férfi feláll, mögé lép és ügyetlenül átölelni, mintha terhes kötelességnek kellene eleget tennie. Tudta, meg kellene fordulnia, neki is megölelnie, megcsókolnia, de a teste tiltakozott ez ellen. A férfi csendesen beszélni kezdett.

– Tudom, hogy nehéz volt egyedül, de most már csak megleszünk valahogy. A bánya még meg van?

– Igen, de már a városi elvtársak irányítják. Már nem mehetsz oda vissza.

– Sejtettem. Majd csak találok valami munkát, ha nem itt, majd a városban.

– Biztosan.

– Fáradt vagyok, lemosakodnék.

– Hozok ruhát. A legtöbbet ott kellett hagynunk a kitelepítéskor, de néhányat megőriztek nekünk a rokonok.

– Majd varrsz másikat. Még mindig varrsz?

– Már nem, csak a rokonoknak, titokban. Az olyan kapitalista dolog, azt mondják. A magunkfajta már nem mer csinosan öltözni, nehogy észrevegyék. Még a nők sem. Az elvtársaknak meg nem varrok.

– Igazad van. Azoknak semmit sem. Már nem tarthat sokáig ez a rendszer. Vége kell, hogy legyen.

– Nem lesz vége. A mi életünkben már nem. Már eleget hallottuk ezt a hazugságot. A templomban az öregasszonyok mindig azt mondják, hogy valaki azt hallotta a Szabad Európában, hogy már nem kell sokáig várunk, de annyi ideje mondják... Nem lesz belőle semmi. Így kell már leélnünk az életünket.

– Akkor így éljük le. De együtt. Megyek mosakodni.

– Menj.

Amikor odavitte a ruhát a férfinak, az félmeztelenül a lavór fölé hajolt, s Kata alig mert ránézni. Mintha egy idegen embert lesne meg. Egy kendőt dobott a vállára, mielőtt elindult volna a kislányért. Közben arra gondolt, hogy bezzeg fiatal asszonykorában mindig divatos ruhákat varrt magának, különbözni akart a többi falusi lánytól, az öregasszonyok csak „pesti” lányként emlegették, hiába született Istenadtán, mint minden őse emberemlékezet óta, most bezzeg már ő sem mer különbözni a többiektől, csak be akar olvadni, hogy ne tűnjön ki, hogy legalább élni hagyják. Örömet erőltetett az arcára, úgy újságolta a Ferkónak, hogy megjött az apja. Alig tudta követni a kislányt, úgy repült haza. Egyszerre látták meg a férfit. A kislány addig repült, de a küszöbön földbe gyökeredzett a lába, arcára volt írva a csalódás. Kata nem tudta, kit sajnáljon jobban: a férjét, vagy a fiát... A kislány tisztelettel beszélt az apjával, válaszolt a kérdéseire, de egyszer sem nézett a szemébe.

Este odasomfordált az anyjához. A kezében apja régi képe, még katonakorából, s majdnem sírva csak annyit mondott: „Azt hittem, ő az én édesapám.”

Kata lefekvés előtt hosszan fésülte a haját, felvette a régi hálóingét, amit a férje annyira szeretett, s amit, mint szent ereklyét őrzött. S közben azon aggódott, hogy nőként tud-e eleget adni a férjének, hiszen már majdnem egy évtizede nem volt férfival... Hirtelen nagyon öregnek érezte magát. Az arcát nézte: nem tudta nem meglátni a ráncokat. „Így szállt el a fiatalság”. Dúdolni kezdett, egy régi dalt még a Háborúból:

*„Es geht alles vorüber,
es geht alles vorbe...”⁴⁰*

Amikor befeküdt az ágyba, a férfi már aludt. Nyugtalan álma volt, értelmetlen szavakat nyüszögött és dobálta magát. Sokáig cirógatta, simogatta az arcát, buta szavakat suttogott, mint régen Németország felé a vonaton a kislányának. Órákba telt, mire a férfi álma nyugalomba fordult. Kata csak feküdt és hallgatta. És bár maga sem tudta miért, boldog volt.

⁴⁰ Minden elmúlik egyszer, s minden végehez ér (német dal a világháborús időkből)

20. Hétköznapiözvegy

Jöttek az új hétköznapiok. Feri nagyon nehezen találta meg a helyét az új Magyarországon. Könnyű volt a hadifogságban, az internálótáborban arról álmodni, ha egyszer szabadok lesznek, akkor minden szép és jó lesz, de az otthon, ahová hazaértek, már más volt, mint ahonnan elindultak. A régi házban már más lakott. A földet, ami azelőtt a megélhetést adta, már más művelte meg. Az iskolán, a postán, a faluházán már más, idegen címer volt. A bánya, ami azelőtt a falu gazdagságának az alapja volt, tönkrement: az új igazgatók, hogy növeljék a termelést, egyre több dinamitot használtak, hiába ingatták a fejüket a régi szakemberek, hogy ez nem vezet jóra. Egy nap a fél hegyoldal lecsúszott. Kijött az ÁVH, egy régi mérnököt, aki korábban sokszor kifogásolta a munkásigazgatók módszereit, megverték, elvittek szabotázsért. Majd új mérnökök jöttek a városból, mértek, számoltak és megírták a jelentést: a bánya megtisztítása a törmeléktől gazdaságtalan lenne, így a termelést csökkenteni kell.

Hát sok munkást elbocsátottak, de természetesen, a vezetők és a hivatalnokok száma nem csökkent, de az egyértelmű volt, hogy Feri már semmiképpen sem veszik vissza, még ha el is tekintenének „fasiszta” múltjától.

Emlékszem, a Kedvesemmel, amikor még közeledtünk egymáshoz, sokat kirándultunk a halott bányába. A falusiak nem szerették, halott helynek tartották, kettesben lehettünk ott. Elvárásolt kis katlan volt, a közepén, mert már senki sem törődött vele, egy kis tavacska. A természet lassan élővé varázsolta az ember által elpusztított tájat. Aztán, ahogy felnőttünk, már nem értünk rá kirándulgatni, ezer fontosabb dolgunk lett, megházasodtunk, elköltöztünk hozzám Istenadtáról, s ma éjjelig eszembe sem jutott. Pedig valamikor nagyon boldogok voltunk ott...

Feri kénytelen volt más kenyérkereset után nézni. A föld, ami megmaradt nekik, munkát adott, de kenyeret nem. Talán a faluban elszegődhetett volna valamelyik jöttmenthez, ahogy maguk közt nevezték, hiszen ők nem értették az istenadtai föld lelkét, így nem termelt annyit, mint annak előtte, de parasztbüszkesége nem engedte, hogy azon a földön legyen béres, ami korábban az övék volt. Talán ez volt az oka, talán az, hogy annyi szenvedés után már szűk volt neki a falu kisvilága, másfele húzta a szíve. Egyik este Kata elé állt.

– Kata, beszélnem kell veled.

– Mondjad – válaszolta az asszony, s közben tovább főzte a vacsorát.

– Elmegyek a városba. Egyik rokonunk munkát szerzett nekem. Nem nézik a káderlapomat, csak munkát adnak.

– Elköltözünk Istenadtáról? – Igyekezett, hogy hangja ne remegjen. Istenadta kivetette őket magából, s hiába élte le itt az egész életét, mégis a férfinak ígért hűséget, nem a falunak. Mégis ez volt az otthona.

– Nem. Csak én. Jó állást kapok a városban, amiből el tudlak tartani titeket, de annyira nem, hogy bent éljünk. Lesz elég pénzünk. Nem kell többet nyomorognunk. Messze van a város, nem tudnék naponta hazajárni.

– De hétfvégén ugye haza fogsz jönni?

– Igen. Hiszen ti vagytok a családom. Csak értetek vállalom mindent. – A hangjában nem volt semmi gyengédség.

Kata nem próbálta meg lebeszélni róla. Ő a férfi, ha így döntött, így helyes. Közben pedig, bár nagyon szégyellte magát, megkönnyebbült. Mert Feri hiába érkezett haza, hiába éltek újra férj és feleségként, idegen volt. Közös volt az asztal, az ágy, a férje minden kötelességét teljesítette, szigorú napirend szerint foglalkozott a kis Ferivel, mint egy kipipálandó feladattal, de semmi több. Tagadta maga előtt a gondolatot, de mintha megzavarta volna a kis világukat, amit 44 óta felépített. Soha nem vallotta volna be, soha nem tiltakozott volna ellene, de ez a majdnem családi élet lassan teljesen felőrölte. Mert nincsen rosszabb a beteljesült reménynél, ami csak szürke valósággá válik. Néha úgy érezte, lassan beleőrül ebbe az alig-életbe.

És elkezdődött újra a magányos élet, a hétköznapi-özvegyiség. Feri minden hétfvégén a szombat esti járattal hazajött, néha még virágot is hozott és valami apróságot a kisfiának, igaz, általában olyan játékokat, amikkel a kisebb fiúk szoktak játszani – mintha pótolni akarta volna a távol töltött éveket. Mégis, a lassan kamasszá váló fiú, úgy örült ezeknek, mint egy kisgyerek.

Szombat este mindig ünnepi vacsorával várta, kitakarított, hogy a férfinak ünnep legyen hazatérnie. Lassan kialakult a szombati „liturgia”: este megérkezett, megvacsorázott, udvariasan mindig megköszönte, rokonokat, ismerősöket látogatott, este pár szót beszéltek és jött az ágy. És minden szombat este megtörtént az, ami évszázadok óta az asszonynak kötelesség, a férfinak pedig jog. Kata ezekért a pár perces együttlétekért is hálás volt; behunyta a szemét és szerelmet képzelt bele, örült, hogy a férjének kedve telik benne. Hogy legalább ennyi. Nem akart arra gondolni, hogy van-e valakije a férjének a városban. És utálta magát, hogy az együttlétek után órákig nem tudott elaludni, s ha mégis nagy nehezen, nyugtalan álmai voltak. Megjelentek benne a férfiak, akikkel a férje távollétében találkozott: a festőművész, a repülő altiszt... Olyan álmok voltak ezek, amik után másnap büntudattal ébredt. Lehajtott fejjel hallgatott misét, nem mert az oltár elé térdelni áldozáshoz.

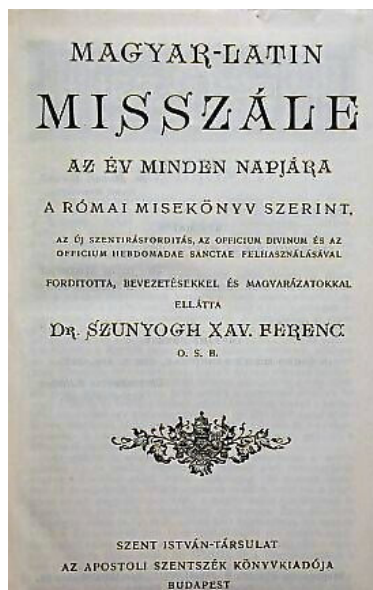
Húsvét előtt, a gyóntatófülke dohos csendjében, sírva vallotta be bűnös álmait a papnak, s az hiába mosolyodott el ezeken a „bűnökön”, nem nyugodott meg a lelke a szavaktól, csak amikor a rács mögül keresztet vetett rá az atya és kimondta a bűvös, varázserejű szavakat: „Ego te absolvo⁴¹”. Akkor csend és béke költözött a szívébe – egészen a következő álmokig.

⁴¹ Feloldozlak... (a régi római katolikus liturgiában a pap szavai, amikor feloldozza a gyónót)

21. Misszále (1956 október)

Egy könyv volt a kezemben. Kopott fekete bőrkötés, a gerincén a felirat: „Misszále, a római misekönyv Szűnyogh Xav. Ferenc O.S.B. fordításában”. Ahogy a kezemben fogtam, éreztem a hitet, ami az évtizedek alatt átítatta. Még a régi, zsinat⁴² előtti rítus szerint készült, ma már nem használható. Középen nyílik ki, jobbra egy Szűz Mária szentkép, balra az ünnep megnevezése: Kapisztrán Szent János hitvalló. Olvasni kezdtem a miseszöveget:

„Deus, qui per beatum Joánnem fidéles tuos in virtúte sanctissimi nóminis Jesu de crucis inimicis triumphare fecísti...” „Isten, ki Szent János által Jézus szentséges nevében híveidet a kereszt ellenségeivel szemben győzelemre segítetted...” A latin szavak újra visszarepítettek az időben...

Azon a napon a pap, szíve szerint hosszú szentbeszédet tartott volna. Elmondta volna, hogy a Sátán nemcsak a lelkek mélyén jelenik meg, hanem a világban, az istenellenes hatalmak képében is. Hogy a gonosz a világban sokkal erősebbnek látszik, mint Isten, de Ő a legreménytelenebb helyzetben is mellettünk áll, ha nem veszítjük el az erőnket, hitünket, reményünket, megszabadít. Felnézett a misekönyvből és végignézett a híveken. Még csak egy év óta szolgált itt, a városból küldték ide „száműzetésbe”, hiszen a diktatúrák lényege, hogy akit nem tudnak leuralni, attól meg kell szabadulni, de már ismerte övéit, s mint pap, volt annyira léleklátó, hogy tudja, melyik írja a jelentést a Pártnak. Tudta, hogy minden egyes szavát feljegyzik, s azt is, kiben talált visszhangra. Nem teheti ki ennek a híveit. Csendben végignézett rajtuk s folytatta a szertartást.

Az istenadtaik megtanultak nem remélni. A náci, a nyilasok, a demokraták, a kommunisták mind reményt ígértek nekik, sőt kötelező volt hinni az általuk kínált reményben, de ezek mind hazugságok voltak, tudták az első perctől fogva. Istenadtán, mint mindenhol, voltak egyszerű lelkek, akik úgy gondolkodtak, hogy gyerekkorukban Ferenc József, fiatalkorukban Horthy Miklós, most meg Rákosi képe van a falon, semmi sem változik, csak a keretben lévő kép. Sokáig Kata sem értette meg a különbséget, csak azt érezte, hogy ez más, ez rossz. Ahogy apja mesélte, a király képét szinte vallásos tisztelettel nézték, a kormányzóét bizalommal, Rákosiét rettegéssel. Apja egyszer azt mondta és ezen sokat gondolkozott, hogy a különbség az, hogy a királyságban a király vagy a kormányzó a rendnek a képviselője, jelképe volt, addig '45 után az új urak, akik a képeiket kirakatták a falra, már új rendet hoztak, erőszakosan annak forrásai akartak lenni. Pedig a „rend” forrása csak örök lehet, csak Isten, minden más bálványimádás.

⁴² II. Vatikáni Zsinat (1962-1965): a Katolikus Egyház ezen a zsinaton fogalmazta újjá viszonyát a világgal, többek között a nem katolikus keresztény közösségekkel is, valamint döntöttek a nemzeti nyelvű liturgia bevezetéséről.

Az istenadtaik megtanultak nem remélni. Mert sokszor érkezett hozzájuk a remény, de minél szebbnek tűnt elsőre a remény, annál keservesebb volt a kijózanodás. Szép remény volt a Felvidék visszatérése, de aztán újra elcsatolták, ráadásul a magyarokat elkergették, s hogy helyük legyen, elűzték a svábokat. Szép remény volt a háború vége, de a béke sokkal több áldozatot követelt, mint a hadi események. Reménykedtek Nagy Imrében, amikor Sztálin halála után hatalomra került, de aztán ő is megbukott és visszatért a Rákosi-rendszer.

1956-ot írtak és valami változott. Valami láthatatlanul, kimondatlanul, de készülődött. A beszélgetések közben már mertek kicsit őszintébbek lenni, a vicceselések már nem „körültekintéssel” kezdődtek, az iskolában a gyerekek már néha hazafias verseket is mertek szavalni, már nem csak szocreál darabokat játszottak a színjátszó körök. Az ország Rajk László temetésére figyelt, sokan reménykedtek valami jóban, de az istenadtaik, akik nem felejtették el, Rajk hogyan vezényelte le a kitelepítést, csak annyit mondtak titokban: „az urak dolga, hogyan ölik meg egymást, az urak dolga, hogy temetik el egymást, csak minket hagyjanak békében”.

Az istenadtiak már megtanultak nem remélni, de mégis ez az októberi nap más volt, mint a többi. Különös várakozás ülte meg a falut és az országot. A tájékozottabbak tudták, hogy Pesten valami tüntetés készül, akik reggel a misén voltak, megértették a pap ki nem mondott szavait, akik kommunisták voltak, rossz előérzetük terhét titkolva nem mutatkoztak.

Senki sem tudja, hogyan tört ki a forradalom. Mert a falu népe szóltanul hagyta, hogy átfolyják rajta a történelem, rettegve tűrte '19-ben a vörös terrort, szinte megkönnyebbülve vette a tisztí különítményesek érkezését, észre sem vette a német megszállást, bezárkózott, mikor a Vörös Hadsereg érkezett a faluba, melynek lakói némán, mint a birkák, vonultak a kitelepítésbe, nem vett részt a Magyar Közösség⁴³ szervezkedésében. Most, ezen az őszi napon, úgy döntött, hogy elég volt. Fellázad a rend ellen, amit rákényszerítettek, sorsának ura, nem pedig szolgálja lesz. Senki sem tudja, ki kezdte el összehívni őket, hogy volt-e egyáltalán, aki kiadta a jelszót: „gyülekező”, egyszer csak mindenki megindult a tanácsház felé. Gyűlölet nélkül, de azzal az el-tökélt szándékkal, hogy a saját kezükbe veszik a sorsukat. Istenadtán nem folyt vér, a tömegnek elég volt megjelennie, s a régi rend darabjaira hullott.

Nem volt akasztással való fenyegetés, ostrom, elég volt megjelenniük és a tanácselnököt és a párttitkárt máris leváltották. Néhány férfi fejszével, feszítővassal körbejárt a faluban és minden-honnan lefeszegették a vörös csillagot és a többi gyűlölt jelképet.

Aznap este mindenki mámoros volt, mintha az első szerelmet élték volna újra át. Végre újra szabadok voltak, megrészegültek a szabadság elfelejtett zamatától. Több mint egy évtized után újra több lett, mint egy kötelező jelszó, a szabadság. És valami újat is megéreztek: az erőt. Hogy végre nem felülről mondják meg nekik, hogy mit kell tenni, hanem ők maguk érték el ezt a szabadságot. Hogy nem arra vártak, hogy a Wermacht jöjjön a csodafegyverekkel, a baráti nagyhatalmak, az USA vagy bárki más érkezzen meg fehérre meszelt tankjaival, hanem ők maguk szabadították fel magukat.

A kocsmákban végre újra összegyűltek az emberek, már nem számított, ki sváb, ki betelepült, leomlottak a falak, együtt ültek, hallgatták a rádiót, ami annyi idő után végre igazat mondott. Hangosan vitatkoztak, oly sok év után végre újra mertek politizálni. Hogy jó, jó a köztársaság, de az sohasem hozott jót, se 18-ban, se a háború után. Ennek védelmében vittek el mindenkit, aki másképpen mert gondolkozni. Hogy ha az oroszok végre kimennek, mást ne engedjenek be helyette, mert az nem vezet jóra. Hogy vajon a Hercegrímás mikor fog visszatérni és még mindig az ország első zászlósuraként fog-e viselkedni. Vajon Horthy is hazajön-e?

Valaki a háttérben énekelni kezdett:

*„Pocakot ereszt majd újra a Hóman Bálint,
Washingtonba vásra viszik majd a Sztálint”*

Néhányan csatlakoztak és harsogott a Yankee Doodle dallamára írt buta versike. Valaki megjegyezte, hogy szegény Hóman is meghalt a börtönben, a Sztálint is elvitte az ördög, de épp itt az ideje, hogy pár komcsit vásra verjenek... A lámpavas talán túlzás, elég büntetés lesz nekik, ha látják a szabad és független Magyarországot.

⁴³ titkos szervezet, mely a II. Világháború után a szovjet kivonulását és az azt követő demokratikus átmenetet akarta előkészíteni. 1947-ben felszámolták, 260 tagját perbe fogták, egyik vezetőjét, Donáth Györgyöt kivégezték.

Azokban a napokban mindenki boldog volt, kivéve Katát. Az első nap aggódott, hogy a fia, aki Szentandrásra járt gimnáziumba, haza fog-e érní. Amikor hazaért, s kiderült, hogy egy kis könyvégetésen kívül semmiben sem vett részt, nem engedte el többet, de aggódott a férjéért, hogy mi lehet vele a városban... Amikor ő is hazatért, legszívesebben rájuk zárta volna az ajtót, hogy nem, ne menjenek sehová, ők már megfizették, amivel a „házának” tartoznak. Elég volt már a háború, a hadifogság, az államosítás, a kitelepítés, most már áldozzon más is!

Nem engedte, hogy a férje a Községi Forradalmi Bizottság munkájában részt vegyen. Elmentek a faluban tartott gyűlésekre (mint mindenki más, hiszen mindenkit nem lehet letartóztatni, ha mégis visszatérne a régi rendszer), élelmiszert küldtek a fővárosba, halottak napján a világháborús hősi emlékműnél ők is mécses gyújtottak az elesett felkelők emlékére, tették, amit mindenki más. Kata apja egyik este előszedte a zászlót, amit még 44 októberében eldugott. Nézegette, aztán visszarakta: Majd akkor rakom ki, ha a ruszki végleg kivonulnak...

De két napon belül a „ruszki” helyére, akik kivonultak, csak még többen jöttek. A szabadság és a szabad akarat álma, hogy egyszer kézbe vehetik a sorsukat, véget ért. Istenadtán újra végigcsörömpöltek a ruszki tankok.

Kata apja még azon a télen ágyának esett s már nem gyógyult meg sosem.

22. Hontalanság (1957)

'56 decemberében még reménykedett a falu népe: túl szép volt a pár napig megélt és elveszített szabadság álma és túl szörnyű az új korszak, ami rájuk virradt. Abban a konok meggyőződésben éltek, hogy a világ rendje nem lehet a kommunizmus, annak el kell múlnia törvényszerűleg. A régi korszak, amit már maguk mögött reméltek hagyni, mégis újra visszatért. Igaz, már nem az ávosok terrorizálták őket, hanem az új hatalom, Kádár huszárai, a pufajkások érkeztek. Újra kezdődtek a letartóztatások. Elvittek mindenkit, aki csak megszólalt, aki csak szólt a születő Kádár-korszak ellen... Elvitték a tanárokat, a papot, a Forradalmi Bizottság tagjait. Napról napra fogyott a remény, napról napra többen törtek meg és „esküdtek” fel az új rendszerre. Mert ugye élni kell... és aki fogékony volt a propagandára, hamar elcsábult. Hiszen Kádár olyannak mutatta magát, aki a forradalom céljait a szovjet érdekszférában akarja elérni, finoman oldalvágott a Rákosi-Gerő klikknek, kis engedményeket tett, az újságok egyre színesebbek lettek, nem hozták vissza a sztálinista címet... és az emberek egymás után vették fel a munkát, hátráltak ki a tiltakozásokból, hagytak fel a szervezkedéssel, még ha az istenadtaik túl büszkék is voltak ahhoz, hogy felvételeket kérjék a Pártba. Esténként még rendszerellenes vicceket meséltek, szidták Kádárt, hogy megőrizze a szabadság illúzióját, de már mindenki tudta, hogy nincs remény, az ő életükben már nem takarodnak el a kommunisták. Már alig hallgatták a Szabad Európát, azt mondták, túl „zajos” az adás, de a mélyben más volt: már senki sem hitte el, amit mondtak.

Az egész helyzetről Katának egy régi novella jutott eszébe, amit még fiatalkorában olvasott⁴⁴. Arról szólt, hogy amikor Pilátus Jézust a tömeg elé állította, és megkérdezte, hogy kit bocsásson szabadon, mindenki Jézust kiáltott, de mégis, a tömeg szava Barabásnak hangzott. Akkor ezt a novellát felháborodottan utasította el, mert, hogy lehet, hogy valaki megmásítsa a Biblia szavait, a legszentebb történetet, de ezekben a napokban újra eszébe jutott. Mintha életre kelt volna a mese: mindenki azt mondta, még hetekkel, hónapokkal az események után, hogy „Ruszkik haza”, „döggöljön meg Kádár”, mégis egyre hangosabb lett az „Éljen!”.

Másokkal együtt a férje is felvette a munkát, újra bejárt dolgozni a városba, mert kellett a pénz, vagy talán csak újra fojtogató volt a falu levegője. Katát már nem érdekelt volna az sem, hogy vajon egyedül él-e ott, van-e valakije. Nem gondolt ebbe bele, de ha mégis: minden hétvégén gondosan készítette össze az ingeket és a fehérneműt, mert mit gondolna róla az a másik nő, milyen háziasszony is ő?

Közben apja napról napra fogyott, gyengült, végül Karácsonyra pár nappal ágynak dőlt. Az orvos, akit csodák csodájára még nem tartóztattak le, ingatta a fejét: nem lehet rajta segíteni, nem akar élni már. Ilyenkor csak a pap segíthet, ő, az orvos, csak a testi nyavalyák doktora.

Az apja csak mozdulatlanul feküdt, meredten nézte a plafont, még ahhoz sem volt ereje, hogy az ablak felé fordítsa a fejét. Kata, ha csak egy perce volt, bement hozzá, megigazította az ágy-neműjét, mesélt neki. A kisleányról, a férjéről, hogy hamarosan hazajön, csak a közlekedés még nem az igazi, a faluról, a napi pletykákat. Sohasem beszélt arról, hogy éppen kit vittek el a héten, nem mesélt a nagypolitikáról, kímélni akarta őt, kímélni akarta magát, mert már gyűlölt mindent, ami túl volt azon a kis világon, amit egykor fel akart építeni, amit már menthetetlenül elveszített. Csak beszélt, mindenfélét és alig várta, hogy az apja szóljon hozzá – de ő mindig néma maradt. Néma és mozdulatlan, mint az Isten. Tehetetlenségében sírni tudott volna, legszívesebben ordított volna vele és verte volna, hogy még szüksége van rá, ne menjen el! De már nem tudta volna megmondani, miért is van szüksége az apjára. Mintha valami függőség alakult volna ki benne.

Úgy érezte, mintha az ő bűne lenne, hogy az apja nem akar élni. Ólomsúllyal nehezedett rá minden perc, amit nem vele töltött.

Az ország lassan konszolidálódott, bár egy időben még a falusi fiatalok dacosan mondták, hogy Márciusban Újra Kezdjük, az erdőben, a hegyekben gyűjtögették a fegyvereket, de ez nem volt több gyerekes képzelgésnél. Ilyenkor nagyon örült, hogy a kis Feri Szentandrásan tanul, nincs ideje ilyen örülségekre. November negyediké után a férfiak konokul szakállat kezdtek növesztetni, csendesesen folytatni akarták a lázadást, de a reménytelenség és a rendőri zaklatások lassan őket is felőrölték. Még azok is borotválkozni kezdtek, akik világéletükben szakállasak voltak.

⁴⁴ Karinthy Frigyes: Barabbás

Véget ért a tél, úgy érezték, 44/45 tele óta még nem volt ilyen kemény a fagy és áthatolhatatlan a sötétség, de egyszer csak véget ért. Eljött a tavasz, ki reménykedve, ki félve nézte a naptárat, hogy hány nap van még hátra a márciusból, de monoton módon fogytak a napok – és nem történt semmi. Kata szégyellte magát, de hálát adott Istennek, amikor elérkezett az április. Lelke mélyén talán még örült is április negyedikének, hogy nem kezdődött semmi újabb, örült és reménytelen felfordulás.

Az Isten által teremtett világ alapvető törvénye, hogy a buta teremtmények bárhogyan is rontják önsorsukat, hogy az Élet él és élni akar. A hegyoldal kizöldült, a mezők virágba borultak, a kertben és a földeken várta őket a munka. Talán, ha nem azzal a tudattal kellett volna élnie, hogy apja egy sötét szobában haldoklik és kimondatlanul, némán őt várja, talán akkor ő is beengedte volna a szívébe a tavasz örömet.

1957-ben április végére esett a Húsvét, s az új plébános, akiről azt beszélték, őt is büntetésből száműzték Istenadtára, a „fasiszták” közé, végiglátogatta beteg és öreg híveit. A lélek doktora volt, elég volt Kata apjára pillantania, hogy tudja: itt az ideje, hogy feladja az utolsó kenetet. Előtte szólt néhány vigasztaló szót az asszonyokhoz a szentség általános hasznáról, hogy ez nem azt jelenti, hogy a halál jön, csak mint jó keresztény felvértezi magát, bármi lesz is vele Isten szándéka.

A beteg némán tűrte, hogy testét a balzsammal megkenjék, csak mintha az állát szorította volna össze, dacosan hallgatva Isten előtt – de lehet, hogy csak Kata képzelte így. Amikor azonban a pap felszólította a jelenlévőket, hogy együtt mondják el a Miatyánkot, s az ima második felénél az asszonyok is becsatlakoztak, az öregember nem bírta tovább a hallgatást és motyogva, alig hallhatón, de együtt mondta a szent szavakat velük.

És aznap este apja újra megszólalt. Először csak egyszerű szavakat, kérem, köszönöm, de Kata már ezektől is boldog volt. Végül, még Húsvét nyolcadáján, amikor kettesben voltak, mondatokban kezdett beszélni...

– Bocsáss meg.

– Miért?

– Nem ilyen életet szántam neked.

– Ilyen életet adott Isten. Ahogy mondta, el kell fogadnunk, amit ad.

– Amikor születél, mindenki azt mondta, balszerencsés nap, balszerencsés élet. De én azt kértem Istentől, hogy pont ellenkezőleg, az, hogy te megszülettél annak a jele legyen, hogy a legnagyobb gyászban is van öröm, hogy minden fájdalom felett győz az igazság.

– Emlékszem, apám, kiskoromban soha nem ünnepeltük a születésnapomat.

– Gyászos nap volt, nem lett volna illendő. Kibeszéltek volna minket. És akkor még hittünk a hazában. Akkor még volt haza. Nem sokkal az első születésnapod előtt megfogadtam, hogy amíg nem tesznek igazságot Magyarországnak, addig nem ünneplünk azon a napon. Más világ volt akkor.

– Tudom. De azt a világ már eltűnt. Mintha a folyó sodra vitte volna magával.

– Egy apának nem lenne szabad ilyet mondania, de talán pont ezért téged szerettelek a legjobban. Minden születésnapodon a takarékból pénzt raktam, hogy majd egyszer odaadom neked, ha valami nagy baj jönne. De mindet elvitte a negyvenötös pénzromlás. Nem tudok rád semmit sem hagyni. Még a házat sem, amiben élünk, azt sem... Fel kell osztani a testvéreid között. Csak anyátookról gondoskodjatok, kérek.

– Úgy lesz. Anyánkról gondoskodunk és ha kell, kiköltözünk.

– Téged szerettelek a legjobban és mégis, rád nem tudok semmit sem hagyni. Se hazát, se házat, se pénzt... Ráadásul egyedül állsz a világban.

– Nem vagyok egyedül. Van férjem és fiam.

– A férjed bent a városban, legfeljebb néha-néha hazalátogat. A fiad, ha a te véredet öröklí, lázadó lesz, nem jön haza Szentandrásról, hívogatja a város. Ha lenne még gyereketek...

– Már nem lesz. Öreg vagyok. Idén leszek harminchét. Ne higgye azt apám, hogy nem akartam. De mikor szültem volna? Alig házasodtunk meg, jött a háború és Ferinek mennie kellett. Tábori lapon nem lehet gyereket csinálni. Aztán ő hadifogságba esett, engem elvittek. Özvegyként éltem majdnem tíz évig. És most is... Talán, amikor hazajött, még szülhettem volna neki egy gyereket. De hova szüljem? A kis szobába, ami jutott nekünk? Kulákok lettünk és majdnem éhen halunk. Erre szüljek neki gyereket? Aztán ennyiben maradtunk. Most meg már kiszáradtam. Csak ez az egy fiam van, s tudom, neki is szűk már a falu. – Kis szünet után az asszony folytatta:

- Azt mondják, a gyerekek nem a szüleikre, hanem a nagyszüleikre ütnek. – Az asszony a lelke mélyén érezte, hogy nem tud vitatkozni azzal, amit az apja a férjéről mondott.
- Úgy legyen. Akkor majd az unokáddal vigyázz, ő fog fellázadni és elszökni innen. És akkor Istenadtán kihal a családunk, hiába a háromszáz év, amióta itt élünk. Isten halálra ítelt minket.
- Még élünk. És apám is él.
- Már nem sokáig, érzem.

Kata az apjára nézett és a halál arcát látta. Csontig soványodott, foltos arcbőre lógott a koponyáján, foltokban ősz borosta nőtt az állán... De legalább a szeme élt. És minden keserűség ellenére vidám volt.

A következő napokban boldogság itatta át az életüket. Nem törődtek azzal, hogy mi van az országban, csak az számított, hogy az édesapja életkedve visszatért. Segítséggel már lassan fel is tudott ülni az ágyában, rádiót hallgatott, vasárnap reggel Feri meg is borotválta.

De az idő könnyörtelenül folyt a maga medrében. Húsvét nyolcadára eljött május elseje, Kádár nagygyűlést hívott össze a Hősök terére. Napokkal előtte már mindenki erről beszélt a faluban, természetesen mindenki kijelentette, hogy annak a kutyának a gyűlésére ugyan el nem mennek... Mégis, május elsején még alig pirkadt, egymás után somfordáltak ki az árnyak a kapukon, csendben, Isten és ember előtt osonva, mentek a szomszéd faluba, hogy ott szálljanak csak fel a helyközi buszra. Ezen a napon néma volt a falu, még a hivatalos majálist is megülte a csend.

A majálison felhangosították, a rádiót: a munkásság nagy ünnepéről beszél, hogy az egész ország felsorakozott a munkás-paraszt szövetség mögé, hogy a fasiszta, klerikális reakció felsült... Kataék ott álltak és úgy érezték, hogy mérget csöpögtetnek rájuk. Senki sem mert megszólalni, de senki sem tapsolt vagy éljenzett: a hallgatásukban volt minden tiltakozás, minden ki nem mondott, de ezerszer megforgatott „nem”.

Este, amikor a majálisról hazatértek, édesapja halott volt. Csak a rádió harsogta még az újabb és újabb hűségnyilatkozatokat.

A hagyatéki eljárás néhány héten belül véget ért, s ahogy apja mondta, a testvérek rátették a házra a kezüket, s Kataéknak költözniük kellett. Talán, ha harcolt volna, akkor maradhatott volna a házban, de nem volt ereje ahhoz, hogy a saját véreivel pereskedjék, inkább összecsomagolt, ahogy a kitelepítés előtt is, s elköltözött egyik rokonukhoz. Úgy látszik, ilyen ez a XX. század: időről időre csomagolni kell és elhagyni az addigi életet. Pár utcára lakott ezentúl, mégis úgy érezte, hogy az egész eddigi életétől búcsúznia kell. Még egyszer beült apja szobájába, odaképzelte, ahogy fekszik és beszélgetett vele szótlanul. És elmondott egy Üdvözlégyet, hálából, hogy az utolsó napokban mosolyogni látta.

Most már valóban hontalan lett.

23. Karácsonyi sütemény (1963)

Ahogy a misszálét visszaraktam a polcra, kis papírlapok estek ki belőle... Egy diós sütemény receptje, egy képeslap a templom belsejéről... Még régen sokat ettem ebben a házban a nagy híres sütiéből, ha téli estéken megérkeztünk, mindig ennek illata fogadott minket. Otthon illat volt ez, még melegen faltuk fel az első szeleteket... De AZ után, már soha nem sütötte. Azt hiszem, akkor már mi sem bírtunk volna enni belőle. Túl sok emléket idézett fel.

Hirtelen újra a számban éreztem az ízt, úgy, ahogy akkor, tisztán minden ráakódott emléktől, fájdalomtól...

Másnak talán furcsa volt, hogy a misszáléban⁴⁵ tartsa valaki a receptet, de aki a nagyit ismerte, nem furcsállta ezt: neki a sütés-főzés, a házimunka a legszentebb dolgok közé tartozott. Az a típusú asszony volt, aki talán egyszer sem mondja senkinek sem, hogy szereti, de a főzéssel mindent ezerszeresen megpróbál elmondani...

Apja halála után keserű évek következtek. Bérletről bérletre, rokontól-rokonhoz vándorolt. A férje udvariasan minden hétvégén megjelent, a fia minden éjjel hazajött, megvacsorázott, kedvesen mondott pár szót és lefeküdt, mert reggel korán kellett a városba indulnia.

Kata lassan géppé vált. Azok alatt a hónapok alatt, amíg apja haldoklott, élőhalott volt, rettegett attól, hogy magára hagyja, hogy eltűnik az a világ, az a rend, amit képvisel az életében. Hogy ha meghal, nem lesz több igazság, mérce a világon. Hogy azt a világot, amiben gyermekkorában élt, amiben gyermekkorában hitt, már csak ő képviseli. És vele együtt majd ez is elmúlik. Már sohasem fogja megtudni a titkot, az élet a titkát, hogy miért érdemes élni, hogy mi végre van a világon. Minden nap rettegett, nem azzal a köznapi remegéssel, amivel az ember a szeretett személy halálától fél, hanem azzal, amivel egy hívő istene halálától szorong.

Mégis, azon a május elsején, amikor a halál eljött hozzájuk, szégyellte, de megkönnyebbült. Mintha megszabadult volna, mintha már nem kellett volna annak a rendnek megfelelnie, amit az apja jelentett. Bármit megtehetett, már nem kötötték a holt szabályok. Ha akart volna, el is válhatott volna a férjétől, de ugyan minek? A házasságuk így is, úgy is, halott, minek még papírt is szereznie róla?

Megváltozott az élete. Szabadabb lett és szürkébb. Eltűntek az ünnepek, az olyan apróságok is, mint hogy este beköszönjön az apjának. Most már bántotta a lelkiismeret, hogy amikor fáradt volt, sokszor csak terhes kötelesség volt ez a pár perc, amit kötelességből letudott.

Újra varni kezdett, a maszekolás már nem tiltott, hanem tűrt tevékenység volt, éjszakánként néhány órát aludt csak: a tű és a céna jobban fizetett, mint a föld. Egy ideig még figyelt arra, hogy hétvégén, amikor férje hazajön, jó feleség legyen, tiszta lakás, finom ebéd várja, pár óra beszélgetés, de egy idő után ez is kikopott. A férje ha Istenadtán is tartózkodott, alig volt otthon, rokonokhoz, barátokhoz járt, ha ebédre hazajött, egykedvűen felfalta az ételt, utána lefeküdt, és ennyi. Hónapok teltek el anélkül, hogy beszélgettek volna, vagy együtt lettek volna, mint férj és feleség. Magában azzal védte a férfit, hogy fáradt, szüksége van a pihenésre, félt magának bevallani, hogy valójában neki sem hiányzik egyik sem. Egy éjszaka a férfi álmában hozzábújt, átkarolta és azt suttogta: „szeretlek”, de a nő tudta, hogy ez a szó nem neki szólt. Ellökte magától és a következő hétvégén már külön ágyban aludtak.

Lassan már nem számított a vasárnap sem, ugyanolyan volt, mint a többi nap, nem főzött ünnepi ebédet, ha a férje a szobában volt, ugyanúgy csak a munkára figyelt. A Karácsonyok varázsa is eltűnt, Szenteste már nem fát díszített, hanem dolgozott, hogy a többi asszony új ruhában parádézhasson az éjféli misén. Géppé vált: éjjel-nappal dolgozott, gyakran még be sem fűtött a szobában, sokszor csak üres kenyeret vacsorázott... Minden fillért félretett, éveken keresztül csak a betétkönyvet nézegette, a gyarapodó számokat. Neki ez volt a politika.

Gyűlölte a férfiakat és a politikát. Gyűlölte az erőltetett reményt, hogy Kádár már az oroszoknak is sok, hogy az ENSZ-ben napirenden van a magyar-kérdés, hogy Kennedy nem hagyja... Kata gyűlölte ezeket a paraszt-filozófusokat, akik mindig biztos bennfentes forrásokra hivatkoztak. Belefáradt a nagy reményekbe, elhatározta, hogy megteremt egy külön kis világot, ahol, ha

⁴⁵ Miskönyv

szabadok nem is, de boldogok lehetnek. Ezt a világot akarta megvásárolni a takarékbetétben gyűjtött pénzén.

Furcsa módon, amikor a rendszer elkezdett megszelídülni, 1963-ban, az addigi lázadók, suttogók megtörttek. Mindenki örült, hogy a politikai foglyok kiszabadultak az ENSZ amnesztiával, de a tudat, hogy végül is levették a napirendről Magyarország ügyét a világszervezetben, világossá tette, hogy a világ lemondott róluk. Ráadásul a kádárizmus, az úgy nevezett kompromisszumok művészete lassan kezdte megteremni a gyümölcsseit, egy lehelettel élhetőbb, elviselhetőbb lett az élet. Egyre többen léptek be a pártba, többé-kevésbé önként egyre többen lettek szövetkezeti tagok. Mert széllal szemben nem lehet...

Zűrzavaros, ellentmondásos év volt '63, de lassan véget ért. Eljött a Karácsony és Kata elhatározta, hogy annyi év után végre igazi ünnepet teremtsen.

Szépítkezett, új ruhát varrt magának, úgy kitakarította a szobát, mint még sohasem, ünnepi vacsorát főzött, olyan diós süteményt készített, amit még régen az édesanyja és így várta a Szentestét. A szobájukban feldíszített egy fenyőágot, pár dísz, csak az ünnep kedvéért, alá rakott egy aranyozott szentképet. Még kislánykorában kapta, akkor nagyon tetszettek neki Szűz Mária finom vonásai. Felnőttkorában már túl negédesnek tartotta, félrerakta az imakönyvébe, ezen az estén mégis elővette és a faág alá rakta.

Az előeste első fele csendesen telt. Valóban csendes éj volt, de ez a csend nem a templomok, hanem a temetők csendje volt. A férfiak, a férje és a fia, udvariasan kibontották az ajándékokat, megköszönték, szintén udvariasan, de nem vették a fáradságot, hogy mosolyt erőltessenek az arcukra. Eldörmögtek egy karácsonyi dalt, csak magyarul, mert a falnak is füle van, nem kell, hogy reakciósnak tűnjenek azzal, hogy a régi sváb dalokat éneklik, majd leültek vacsorázni. Utána a férfiak beszélgettek, Kata mosogatott, de közben a lelke mélyén boldog volt: még volt egy ajándéka, amit a férjének kettesben akart csak átadni. És tudta, hogy annak örülni fog.

Éjfél felé felvették kabátjaikat, elmentek a templomba, megnézni a betlehemes játékot és részt venni a Szentmisén. Ezen az éjszakán a faluból mindenki odatartott, még azok is, akik évközben nem mertek elmenni, akik féltek a besúgóktól – ezek változatlanul álltak a fák mögött és jegyzeteltek, kiket láttak belépni a templomkapun. Mert hiába is mondta Kádár vagy két éve, hogy „*Aki nincs a Magyar Népköztársaság ellen, az vele van; aki nincs az MSZMP ellen, az vele van; és aki nincs a Népfront ellen, az vele van*”, a besúgórendszer változatlanul működött továbbra is. De a kicsinyhitűek, az aggodalmaskodók is bizakodtak, hogy Karácsonykor mindenki nevét mégsem lehet felírni, s talán ezen az egy napon megenyhül a rendszer szigora.

Fekete Karácsony volt, csak a Szentmise végén kezdett szállingózni a hó. Miután mindenkinek, akinek illett, és akiket valóban szerettek, boldog ünnepeket kívántak, Kata, torkában dobogó szívvel a férjéhez fordult:

– Olyan szép az este... Nincs kedved egy kicsit sétálni, mint régen?

Meglepetésére a férfi elmosolyodott:

– Én is pont erre gondoltam.

Szótlanul lépdelték egymás mellett, ha megszólaltak, csak köszöntek az arra járóknak. Az asszony arra gondolt, de jó lenne megfogni a kezét és olyan bolondul mutatni a világnak, hogy összetartoznak, mint egykor régen. Olyan jó lenne még egyszer egy kicsit, csak pár percre fiatalnak lenni... De még így is boldog volt. Nézte a hópihéket, a férjét az ormóttan télikabátjában és úgy érezte, jó lenne megölelnie, büszke volt arra, hogy ez a férfi, ha nem is él vele, de valahol mégis az övé, hogy összetartoznak. Nem szólt hozzá, nem fogta meg a kezét, nem ölelte meg, az arcát a hőszemcsék karcolták, mégis boldog volt. Nem kellett megszólalnia, mindketten ugyanarra mentek: a kálvária felé, ahol azon a csodálatos Szent István napján szerelmet vallott neki az a félnék fiú... Mennyi minden is történt azóta...

Az utca végén, a domb lábánál egy pillanatra megálltak és a Feri megkérdezte:

– Felmenjünk, vagy fáradt vagy?

– Menjünk. Szép lehet most a falu. Emlékszel? – mosolyodott el az asszony.

– Emlékszem. Akkor még hittünk benne...

– Miben?

A férfi válasz helyett másról kezdett beszélni.

– Feri elmondta, hogy szeretne megházasodni.

– Tudom, ne felejtse el, hogy én vele élek – nyomta meg alig hallhatóan az „én” szócskát a nő. – Ismerem a lányt, rendes család, boldogok lesznek.

– Csak aggódik, hogy hogyan fognak megélni. És hol. A lány családja befogadná őket. Azt kérdezte, mi a véleményem erről.

– Nem szül jó vért, ha a férfi megy az asszony házába. Ott sohasem lehet a maga ura. Jobb lenne nekik velünk.

– Velünk? Ha lenne saját házunk. Ha a testvéreid nem utáltak volna ki minket az apád házából, minden más lenne. – Feri hangjában egy csepp szemrehányást lehetett érezni.

– Akkor sem élnél velünk.

– Akkor talán igen. Ha lenne otthonunk, ahová érdemes hazamenni. De ennél a nyomornál még a város is jobb.

Lassan felértek a kálvária tetejére, a falu fölé, amit a férfi csak „nyomor”-nak nevezett. Az asszony a férfi szemébe nézett:

– El akarsz hagyni minket? Már nem szeretsz?

A férfi lehajtotta a fejét és hallgatott. Kata úgy érezte, mindent tud:

– Értem. Van valakid a városban. Megértem.

Ebben a pillanatban olyan történt, amire legvadabb álmában sem gondolt volna: a férfi megragadta a két karjánál és megrázta:

– A fenét! – Kata még sohasem hallott tőle ilyen dühkitörést.

– Szeretlek, de megfulladok az itthoni nyomorban! Megfulladok, hogy itt házról házra kell költöznünk, hogy egy szobában élünk, hogy legfeljebb egy saját lavórunk van, semmi több! Hogy a többiek szemében egy csóró vagyok, aki semmire sem vitte az életben, egy semmirekellő, látom a lesajnálást a szemükben. Ezt gyűlölöm Istenadtán, ez elől menekülök, nem előled.

Ne haragudj rám kérlek. Szeretlek. Nem így akartam odaadni, de hoztam neked valamit.

A férfi a zsebébe nyúlt és egy újságpapírba csomagolt valamit nyomott az asszony kezébe és a szemébe nézett:

– Boldog Karácsonyt, Kata! – és szájon puszilta, ki tudja, hány év óta először.

A nő dermedt ujjával kibontotta a papírt. Egy narancs volt benne.

A férje, most már mosolyogva ennyit mondott:

– Nem tudd meg, hogyan szereztem...

Régi emlékek rémlettek fel... A narancs Istenadtán nem csak egy gyümölcs volt, jelkép. Régen, még a háború előtt, amikor az öregasszonyok bevitték a málnát és a ribizlit a városba, sokszor narancsot vettek visszafelé, amit a legényeknek aranyáron adtak el, ők meg a szívüknek legkedvesebb leánynak ajándékozták. Svábok voltak, dolgozók, irtóztak a felesleges pénzkidobástól, éppen ezért volt különösen nagy súlya ennek az egynek: ezzel fejezték ki, hogy a másik mindenél fontosabb nekik.

Kata régen nagyon várta, hogy egyszer Feri is vesz neki narancsot, de sohasem kapott. Nagyon szerette volna, úgy érezte, ha nem kapja meg, nem is igazán szerelmesek. Kamaszos ravaszsággal sokszor szóbahozta, hogy a Mari is, az Anna is kapott már narancsot leendő párjától, de az ő komoly embere mindig lehurrogta, hogy ez csak fölös pénzkidobás, nem azért dolgoznak keményen az apjával, hogy ilyen bolondságokra szórja el. Jól jön majd az a pénz, amikor elkezdik közös életüket.

Aztán ez a közös élet igazából sohasem kezdődött el. Jött a háború, a „béke”, a „demokrácia”, a kommunizmus – és a narancs eltűnt, pedig a rádió, az újságok mind azt harsogták, hogy napról napra mindenki jobban él. Már nem is gondolt a narancsra, ez is ahhoz a világhoz tartozott, ami összeomlott, amit valahova messze sodort a folyó.

Most ott állt a kálváriadombon, a szállingózó hóesésben, kezében a narancssal, amire évtizedekkel korábban annyira vágyott – és nem érezte azt, amit kellett volna. A lelke mélyén megnyugodott, hogy még sincs a férjének szeretője, még mindig szereti, vagy ha mégis, akkor is őt szereti jobban. Az asszonyoknak azért van kötevényük, mert az sok mindent elrejt.

Semmi szerelmes ujjongást nem érzett, amit a férfi talán elvárt volna. Visszarakta a férfi zsebébe a narancsot:

– Majd otthon megesszük... De én is hoztam valamit neked.

A kabátjából egy füzetet vett elő és a férjének adta:

– Boldog Karácsonyt!

– Mi ez?

– Egy betétkönyv. Annyi pénz van benne, hogy fel tudunk építeni egy házat. Tudod, hogy a hagyatéki rendezés után is maradt egy kis föld. Bent jártam a tanácsnál és azt mondták, lehet rá építeni. A pénz meg, ha mi is dolgozunk, elég lesz. Akarod? – kérdezte a párját.

– Akarom.

Csendben nézték egymást és a csillagos eget. Talán nem az a hangos boldogság volt ez, amiket régen a filmekben láttak, talán csak a csendes újra egymásra találásé. A béke csendje.

– Nézd! – szólalt meg a férfi és az égre mutatott. Méltóságteljesen egy fénylő pont kúszott át az égen. Kata először azt hitte, hullócsillag és kívánhat valamit, de nem: a fénye és a pályája állandó volt. Feri, mint magától értetődő dolgot tette hozzá: – Az Echo⁴⁶. Az amcsi műhold. Eleinte azt hittük, hogy az egész űrkutatás csak mese, mint a többi, amit a rádió és az újság mond. Aztán kezdtük elhinni, hogy valóság, de mindig csak a szovjet technikáról hallottunk. Aztán Amerikában fellőtték ezt a gömböt. Persze csak a Szabad Európa számolt be róla. De a barátainkkal esténként nézegettük, és ha éppen ittunk, hát koccintottunk rá.

– Miért? – Kata okos nő volt, de nem igazán értette, hogyan kapcsolódik össze a műholdas távközlés és az ő életük.

– Mert végre valami nem nekik sikerült elsőre, nem a komcsik az elsők. Az ő hatalmuk is véges. Hogy előbb-utóbb nem csak ebben, hanem másban is alul fognak maradni.

– És?

– És akkor érdemes. Házat építeni. Kitartani. Mert egyszer csak el kell kotródniuk.

És a következő évben elkezdtek építeni azt a házat, ahol ezt a furcsa éjszakát töltöttük. A következő Karácsonyon újra diós süteményt sütött, mint azt követően minden évben, egészen...

⁴⁶ Echo-1 (lat: visszhang), amerikai távközlési műhold. 1960-ban bocsátották fel. Tömege csak 76 kg volt, de 30 m átmérőjű gömbbé fújódott fel, amit a földről szabad szemmel is jól lehetett látni. A műhold méretét jól érzékeltetik a mellette álló alakok.

24. Egy elszáradt rózsza (hatvanas évek)

A polcon, befőttes üvegben, celofánnal és befőző gumival lezárva, egy elszáradt, színét veszített rózsza...

Építkezni kezdtek. Azokban az években ez mást jelentett, mint manapság: téglánként kellett összeszedni az építőanyagot, a tervek tucatárúak voltak, mintha az egyetemen azt tanították volna, hogy a jó ház az, amelyik semmiben sem különbözik az összes többitől. Hogy csak ház legyen, véletlenül se otthon. Giccses gondolat, mégis Katának álompalota volt, semmiért nem adta volna. Mintha a korábban összetöretett és szétszórátott élete épülne fel apránként.

A fiuk már férfi lett, eljegyzett menyasszonya volt, mégis, ahogy együtt dolgozott az apjával a házon, mintha újra kislivá vált volna, aki teremő Istent lát apjában, mintha az elveszett gyermekort élték volna megkésve. Feri, a férje is éveket fiatalodott; mintha az alkotás öröme, az otthon reménye új erővel töltötte volna el. Mintha repült volna az idő, gyorsan haladtak a munkával, Kata gyakran idézgette magában a templomban hallott zsoltárt: „Ha az Úr nem építi a házat, hiába fáradoznak az építők” – és ezt a házat az Úr is építette.

1967 kora tavaszán költöztek be. Közben a férje is feladta a városi állását, lassan a falu is kezdett magához térni, már nem nézték annyira, ki milyen származású, s mivel nem volt politikai elítélt, kaphatott munkát helyben is.

Nagy ház lett, sok szobával, két családnak is elég. Szükség is volt rá, mert a fiuk is nagyon türelmetlenül várta, hogy megházasodhassanak, így épp csak belakták a házat, készülődni kezdhettek a lakodalomra is. A lány, Anna, szép arcú, kedves, szorgos lány volt, Kata abban reménykedett, hogy olyanok lesznek, mint anyja és lánya. Bár az új lakban minden fillérre szükség lett volna, Kata elhatározta, hogy héthatárra szóló lagzit ad a gyerekeknek. Meg akarta mutatni a falunak, hogy hiába vették el mindenüket, hiába űzték el őket, visszatértek és talpra álltak, mégis élnek, nem alábbvalók senkinél sem.

Kemény asszony volt, mégis, amikor a pap összekötötte a stólával a fiatalok kezét és megesküdtek ősi magyar szokás szerint a keresztre, hogy Nagyasszonyunk, a Boldogságos Szűz Mária és Istennek minden szentjei úgy segítse őket, hogy nem hagyják el és szeretik egymást, könnybe lábadt a szeme. S bár tudta, hogy illetlenség, hogy Isten házában ilyet tesz, de a keze a férje kezébe kulcsolódott. Az elmúlt hetekben nem volt ideje arra gondolni, milyen nagy dolog készülődik, csak a takarítás, a főzés, sütés, szervezés, díszítés... De ebben a pillanatban megértette, hogy valami nagynak és szentnek a tanúja. Gyerekkorában arra nevelték, hogy az Úrhoz csak szent szavakkal, évezredes liturgiával szabad szólni, nem a sajátjainkkal, most mégis, amíg az orgona zengett, az Úrhoz fohászkodott: „Add meg, Uram, hogy boldogok legyenek, hogy nekik szebb életük legyen, mint nekünk, sikerüljön az, ami nekünk nem”. Ebben a pillanatban úgy érezte, beteljesedett a sorsuk.

Napokkal később, amikor végeztek a takarítással, a csokrot a házi oltárra helyezte. Ez már nem olyan igazi házi oltár volt, mint a szüleinél, csak a kis kereszt, amit a férje Oroszországból hozott, a nagyszülők, a fiatalok és az ő fényképük, előtte egy gyertyatartó, amin sohasem gyújtottak gyertyát és a csokor.

A fiatalok beköltöztek a nagyobbik szobába, ők a kisebbikbe és hagytak egy kis kamrát műhelynek, ahol varrni tudott. A kádári konszolidációnak köszönhetően az emberek kezdtek kicsit jobban élni, egyre jobban adtak a kinézetükre, s mivel a régi idők, amikor még vád volt, hogy valaki csinosan öltözködik, elmúltak, Kata alig győzte teljesíteni a megrendeléseket. Lassan otthonossá tudták bútorozni a lakásukat, a régi idők emlékéit már csak az apjától örökölt fotel őrizte.

A két asszony jól kijött egymással, beosztották a házimunkát, megosztottak a konyhán, valóban, mintha anyja és leánya lett volna. Persze voltak hétköznapi súrlódások: Kata úgy érezte, hogy Anna kihívóan modernül öltözködik, a zene, amit a rádióban hallgatott csak csimm-bumm ricsaj, felesleges dolgokra költi a nehezen megkeresett pénzt, de ilyenkor mindig arra gondolt, hogy fiatalokiban őt is megszólalt az öltözködése miatt, a filmzenék, amiket dúdolt, idegenek voltak a magyar nótát kedvelő apjának, s anyja neki is szemrehányást tett, hogy miért szórja a pénzt. Nem számítanak ezek a dolgok, vagy megváltozik majd a menyé, vagy a világ változik meg, s ezek már mind természetesekek lesznek.

Hónapok teltek el teljes békességben és szeretetben, amíg egy nap ki nem derült, hogy mennyire törekeny ez a kisvilág...

Kata egy este később ért haza, s látta, hogy a menyé a ház előtt kiskertben szorgoskodik. Köszönt, s megkérdezte:

– Mit csinálsz?

– Gondoltam, kicsit rendbe szedem a virágágyást, vettem a boltban magokat, nagyon szép lesz.

Kata örömmel nézte, hogy szorgoskodik a fiatalasszony, de hirtelen kikerekedett a szeme: a kitépett gyomok között volt az a rózsatő, amit még a szülei házából hozott el... Nem szólt semmit, elfordult, hogy ne lássák a könnyeit, kivette a rózsát a szemétből és bement a házba. A férje egy óra múlva érkezett haza.

– Mi történt, anyjuk?

Katát már az a gondolat is boldoggá tette, hogy a férfi észreveszi, hogy fáj neki valami, anélkül, hogy mondania kellene. Már nem csak úgy élédegélnék egymás mellett, hanem valóban egy test, egy lélek lettek, vagy legalábbis elindultak ezen az úton. Hirtelen felszáradtak a könnyei és úgy mesélte:

– Semmi különös, csak Anna rendbe teszi a kertet és véletlenül kitépte az egyik rózsámat is.

A férfi felváltva nézett az asztalon heverő rózsára és az asszonyra.

– No, majd beszéllek vele.

– Ne, nem ér meg annyit az egész. Jobb a békeség.

Ennyiben maradtak, de pár órával később ingerült szóváltást hallott a szomszéd szobából.

– Megmondtam, hogy ez a mi házunk, hogy képzelte a feleséged, hogy anyád rózsáját csak úgy kitépje?! – régen hallott ekkora haragot férje hangjában.

– A mi házunk is, én is ugyanúgy dolgoztam rajta, mint te! – csattant vissza a fia hangja.

– Anyád kuporgatta össze rá a pénzt, dolgozott éjjel-nappal, nem te!

– Akkor miért nem ő mondja ezt, miért téged küld? Úgyis mindig az van, amit ő akar, mi csak bábok vagyunk az ő kezében! Mindent tökéletesen eltervezett, hogy melyik szoba legyen a mienk, hogyan bútorozzuk be, még a ruháinkat is ő akarja varrni! Saját életet szeretnénk!

– Mit panaszkodsz? Más összetenné a kezét, ha így élhetne!

– Én nem! Én azt akarom, hogy mi rendezzük be a szobánkat, akkor együnk és azt, amit mi akarunk, hogy olyan virág legyen az ablakunk alatt, ami nekünk tetszik!

– Ha nem tetszik, fel is út, le is út!

– Hát nem tetszik és el is megyünk! Felnőtt férfi vagyok, nem gyerek.

– Amíg nincs saját fiad, addig ne csodálkozz, hogy nem tekintelek férfinak!

– Addig, amíg itt lakunk, nem is lesz! Annával megbeszéltük, hogy csak akkor lesz gyerekünk, ha már saját házunk is.

Kata a szomszéd szobában lélegzet visszafojtva figyelt: a néma csend megülte a lelkét. Aztán csak egy ajtócsapódást hallott, dühös lépteket az előszobából: a férje ment ki a kertbe. Ismerte jól, a lelki szemeivel látta, hogyan gyújt rá és járkál feldúltan.

Aztán újra ajtónyitás hallatszott. Halk léptek a másik irányba. A fiú ment a saját szobájukba.

És a végtelen csend.

Szeretett volna kiszaladni, kiengesztelni a fiát, a menyét, a férjét megvigasztalni, de nem bírt megmozdulni, nem tudott kigondolni egyetlen gyógyító szót sem.

Másnap reggel csendben ültek az asztalnál. Kata egy órával korábban felkelt, hogy mindent tökéletesen előkészítsen, hátha... De hiába volt minden igyekezete, senki sem mondta ki azt az szót, amivel vissza tudta volna csinálni az előző estét. Este, munka után Anna szégyellősen ment oda hozzá: hogyan csinálja meg a kertet. Kedves volt, alázatos, de Kata érezte, hogy fal épült közöttük.

Nem beszéltek soha erről az estéről. De pár évvel később a fiatalok eléjük álltak, hogy most ők kezdenek építkezni, Anna apjától kaptak telket. Kata már nem kérdezte meg, miért más, tőlük miért tudják elfogadni. Beletörődött, hogy a boldogság, amiért annyit küzdött, csak egy illúzió volt.

25. Templomi képeslap

Újra kézbevettem a misszáléból kiesett templomi képet. Semmi kétség, az istenadtai templom belseje, de kicsit más, mint ahogyan én ismertem: még a régiek voltak a freskók. Bár a képeslap öregedett színű, majd fekete-fehér volt, mégis látható volt a különbség: itt még barokk képek voltak a realitásból, modernnek helyett. Valaki egyszer azt mondta, a barokk az Egyház szent showműsora volt, tele hazugsággal, látszattal, arannyal a nyomorban, mégis ez a sok látszat vitte a lelket az Isten színe elé.

A hatvanas évek vége felé kezdett normalizálódni a vallásos élet is. Megszületett a kompromisszum az Egyház és az állam között is: a papok már nem politizáltak még átvittem sem a prédikációikban, az állam meg szemet hunyt e felett a klerikál-feudo maradvány felett. Még mindig listát vezettek azokról, akik templomba jártak, de aki nem akart úgymond „karriert” csinálni, annál már nem számított. Az aktív papokat már nem vitte el a rendőrség, már nem verték meg őket, legalábbis nem mindig, legfeljebb büntetésből áthelyezték egy másik plébániára. Így került Istenadtára az új plébános, aki nemcsak a lelkiéletet szervezte meg, hanem elszörnyedve nézte a dűledező templomot és hivatásának tekintette, hogy azt újjáépítse.

Csak három apró nehézséget kellett legyőznie: meggyőzni a falusiakat arról, hogy nem lehetetlen vállalkozás, pénzt kellett gyűjtenie, engedélyt szereznie az államtól.

Furcsamód, legkönnyebben a templomba járó, kispénzű hívek álltak mellé, a többiek, akik már évtizedek óta nem lépték át a templom küszöbét, szinte hadjáratot indítottak ellene. Biztos forrásból tudták, hogy a plébánost azért helyezték ide, mert a városban törvénytelen gyermekei vannak. Mások arra esküdtek, hogy a kisfiúkkal ápol intim kapcsolatot. Amikor lassan elhallgattak ezek a suttogások is, már csak legyintettek, hogy ez is csak el akarja lopni a hívek pénzét. Különbözőben is, egy olyan kis szegény, történelem-tépte falunak, mint Istenadta, minek ilyen nagy fába vágnia a fejszéjét? A pap nem veszítette el a fejét, türelmesen elbeszélgetett mindenkivel, sorolta az érveit, s ha már nem használt a jó szó, az a mondat, hogy „nézzék meg, hogy a szomszédban milyenek a templomok, kinevetnek minket, hogy nekünk csak egy romunk van”, mindig hatott. Végül az egyházközségi tanács, igaz, szoros szavazáson, de jóváhagyta az újjáépítés tervét.

Aztán nekiláthatott pénz gyűjteni. Amit a falu népe tudott adni, még a tervekhez sem volt elég, a püspökségen csak széttárták a karjukat, de szerencsére a papot korábbi állomáshelyén, a városban sokan ismerték, névvel, név nélkül sokan küldtek kisebb-nagyobb adományokat. Ráadásul, a határok lassan kezdtek megnyílni, egyre több kitelepített látogatott haza, jellemzően, akik átszöktek a nyugati zónákba, az NDK-ból egyelőre még kevésbé, s a nyugatiak könnyen megnyitották a pénztárcájukat. Mintha csak vezekelni akartak volna azért, hogy jobban éljenek, mint az otthon maradtak. S kint, Németországban, mert az istenadtaiak sohasem Nyugat-Németországot, vagy NSZK-t mondtak, hanem mindig csak „Németországot”, a hazalátogatók továbbadták a hírt barátaiknak, a kitelepített szervezeten belüli ismerőseiknek, hogy valami valóban megváltozott Magyarországon, az óhazában: újraélednek a templomok.

És talán a hit is, amit ők már elveszítettek.

Végül az engedélyeket kellett már csak megszerezni. Helyben nem merték támogatni az ügyet, a pártközpontban azonban úgy gondolták, az állam és az egyház közeledését jól demonstrálná a kívüllág előtt, így megadták a szükséges engedélyeket.

Hosszas előkészület után, egy vasárnapi prédikáción bejelentette a pap, hogy következő héten kezdődik az építkezés.

Örölnie kellett volna, de Katára ólomsúlytal nehezedett ez a mondat. Mintha Isten és a történelem a gyermekkor utolsó emlékeitől is meg akarná fosztani. Eddig csak a templom és a vasárnapi mise maradt, amiben még vissza tudta idézni az elmúlt időt, de már ezt is elveszik tőle.

Pont ebben az évben vezették be a nemzeti nyelvű liturgiát. Érdekes volt pontosan megtudni, hogy mit jelentenek a hetente ismételt titokzatos szavak, be tudott kapcsolódni szent cselekményekbe, de közben valami, a titok, a misztika, a csoda megkopott. Emlékezett arra, hogy kis-korában áhítattal hallgatta a papot, nem tudta elképzelni, hogyan lehet megtanulni ennyi idegen szót, de közben gyermeki hitével arra gondolt, hogy varázsereje van ennek a szavaknak. A „*hoc est enim corpus meum*” mondatnak volt ereje az átváltoztatáshoz, ehhez képest az „*ez az én testem*” csak egyszerű ténymegállapításnak tűnt. Korábban naponta járt misét hallgatni, mindig

úgy érezte, hogy csordultig tele van az élete olyan ügyekkel, amin csak a csoda segíthet, de a liturgikus reform után már csak kötelességből, hetente egyszer tette meg.

És a képek... Hiába voltak kopottak, barokkosan túlzók, mégis saját magát látta bennük. Az ő régi hitét, amikor Jézus nem tudta volna másképpen elképzelni, mint kifacsart tagokkal, égnek emelt szemekkel, ahogyan az oltárképen látta.

Már vége volt a misének, a hívek sietve távoztak a templomból, hogy megtárgyalják a világ dolgait, ő csak ült és a képeket nézte és megpróbált egy életre eltelni a régi templom dohos örökkévalóság illatával. Valamit egyszer hallott, hogy keleten olyan vallások vannak, amik azt tanítják, hogy az embernek nem az a célja, hogy a mennybe jusson, hanem az, hogy feloldódjék a világmindenségben. A hitoktató persze elmagyarázta, hogy ez eretnokség, nem szabad benne hinni, most ebben a pillanatban mégis megkísértette a gondolat: milyen szép lenne, ha ő is feloldódhatna ebben a világban, amit szeret, amiből származik, most, amíg még létezik.

Arra eszmélt, hogy harangoznak: tizenegy óra van. Kicsit megrázkódott, és hazaindult. A férjének és a fia családjának ebédet kell melegítenie. Mert ha a világ meg is rendülhet, de vasárnap délben mindig az asztalon kell lennie az ételnek. Mert egyszer ez is el fog múlni, s ha felépül az új ház, többet nagy családi ebédek sem lesznek...

26. Egy harisnya (1968-69)

Egy nylonharisnya... még az eredeti csomagolásban. Valamikor élénk színű reklámfotó egy csábos mosolyú lánnyal, német felirat... Ismertem a nagyit: magam előtt láttam, ahogy a nyugati rokonok odaadják, kicsit zavartam mosolyoghatott, hiszen ez nem olyan ajándék, amit tisztességes más férfitől, mint a férje, elfogadhat. Aztán, hogy ne sértse meg a rokonokat, megköszönte, örömet színlelt és elrakta a komódba, arra gondolva, hogy valami ünnepi alkalomra jó lesz. De az az ünnep sohasem érkezett el. Csak a halál. A harisnya, ahogy Ő is, megcsalva várta azt a soha el nem érkező szebb napot, boldogabb időt.

Csendesen folytak az évek. Egy évre rá, hogy a templomot elkezdték felújítani, Szent István napjának éjjelén, amit már az alkotmány és az új kenyér ünnepének kellett hivatalosan nevezni, fehérécskés tankok és harcjárművek csörömpöltek keresztül a falun: Csehszlovákiába mentek. Csapatok, mint tizenkét vagy huszonnégy év óta, menetrend szerint, csak épp most magyarok. De most kivételesen nem vittek el senkit, nem gyilkoltak meg semmit, nem rekviráltak, nem maradtak utánuk meggyalázott nők, így a falu népe hamar napirendre tért a történetek felett. Jöttek, mentek. Ez a világ természetes rendje.

Újabb egy évre rá Feri és Anna is elköltöztek: nem messze, csak két utcával arrébb. A fiatalok nem voltak hajlandók segítséget elfogadni tőlük, így már Kata sem dolgozott annyit, csak éppen, amennyi kell ahhoz, hogy megéljenek, s valamit félre tudjanak rakni a rosszabb napokra. Még egy TV-t is vettek, Annának is átjöttek megnézni a holdra szállást, s bár nem mondták ki, de a férje elővette a borosüveget és koccintottak: mégsem a vörös, hanem a fehér csillagos zászlót tűzték ki az asztronauták. Anna udvariasan eltolta a poharat; már négy és felen voltak: a fiatalasszony örömmel újságolta, hogy terhes. Katának furcsa volt a szó, az ő idejében még úgy mondták: „áldott állapotban van”, de a fiatalok már másképpen gondolkodnak. Még aki örült is a gyerekeknek, az is a hivatalos „terhes” szót használta.

Kata már csak abban reménykedett, hogy mire a baba megszületik, már a templom is elkészül és szép lesz a keresztelő. Azonban, ahogy a többi álma, ez is megghiúsult. Mert a kislány áprilisi gyerek lett, a templom meg csak nyárra készült el. Egy másik, titkos álma is hamvába holt: a szíve mélyén abban reménykedett, hogy hátha a kislány is Kata lesz, hiszen a férfi családneve fennmarad, de a nőké csak a keresztnevekben élhet tovább, de a kislánynak a Luca nevet választották a büszke szülők. Szép név ez is, gondolta magában és napirendre tért a dolog felett.

A keresztelői fotókon még az állványzat volt a háttérben, de nyárra már elbontották, kitakarították és szervezni kezdték az ünnepséget, a templom ünnepét. Még akik eleinte ódzkodtak is a munkálatoktól, elismerték, hogy szüksége volt a falunak erre. Hogy valami történjen. Mert hiába éltek egyre jobban a háztájiból, az iskolát hiába bővítették modern panelelemekkel, a fiatalok mégsem érezték jól magukat. Elvážytak. Németországba, amiről a hazalátogatók csodákat meséltek, vagy legalább a városba, csak innen el! Valahova, ahol a műkö virágládák nem üresek és nem töredezt az aszfalt. A falu szürke volt, s minél távolabb néztek, annál színesebb és hívogatóbb volt a világ. Mégis, ezen a napon, újra étellel telt meg a falu. A pap, mert az egyházi csatornákon mindig könnyebben lehetett nyugatra üzeni, hazahívta a németországi kitelepítetteket.

Akkoriban még nem voltak panziók, nem volt divat a Zimmer Frei, mindenki rokonnál szállt meg, vagy akinek már nem maradt hozzátartozója a faluban, hát a plébánia szervezte meg, hogy szállásra találjon. Katának Feri egyik unokatestvérét látták vendégül; nem igazi kitelepített volt, még gyerekként vitték magukkal a szülei, az oroszok elől menekülve. De rokon és Kata még régen sokat játszott vele, sokat vigyázott rá, olyan majdnem anyja volt.

Egy hétig takarított, főzött, hogy megmutassa a nyugatra szakadt falufiának, hogy nem kell lemennie a térképről, ha Istenadára érkezik.

Péntek este érkeztek meg a vendégek. A kocsit, amivel jöttek, majd olyan hosszú volt, mint a ház utcai frontja. Józsai, mert a régi idők emlékére csak így hívták, kicsit ideges is volt, mert hiába csináltak a házhoz széles kertkaput, nem tudott beparkolni. Ezek után természetesen az utcai szobát kérte maguknak, hogy egész éjjel szemmel tarthassa autóját. Az asszony, akit már kint ismert meg, bizalmatlanul nézett körbe a lakásban, mint egy misszionárius első napján a leprakórházban. Legelőször közölte a gyerekekkel, hogy ne nyúljanak semmihez, csak forralt vizet igyanak, maradjanak a kertben, amíg rendet csinál a lakásban. Elővett egy doboz vegyszert és

mindent végigfertőtlenített, puha, illatosított WC papírt rakott a mosdóba, majd a férjének ennyit mondott:

– Was für ein Schweinestall...⁴⁷

Mintha a háziak ott sem lennének, mintha nem értenék, mit mond. Kata a szemébe nézett és csak ennyit mondott:

– Das ist unser Heim.⁴⁸

A német nő elvörösödött, eddig nem tudatosította magában, hogy itt a vadkeleten is értik, amit mond. Józsi, hogy oldja a feszültséget, elővette az ajándékokat: a férfiaknak borotvát, a nőknek harisnyát, a gyerekeknek rágógumit és Milka csokoládét. Univerzális ajándékok voltak, továbbadhatók, becserélhetők, nem kellett sokat törniük a fejüket, mit vegyenek. Kata egy pillanatra elgondolkodott. Összevetette magában, hogy ők hogyan készülődtek a vendégek fogadására, a havi kosztpréznz szinte erre a pár napra ment el, de vajon a „németeknek” ez a pár apróság, ami itt igaz, kincs, jelentett-e valamilyen érzékelhető kiadást? De rögtön el is szégyellte magát és úgy fogta kézbe a harisnyát, mintha a legelegánsabb párizsi divatházból kapott volna ruhát. Jó lesz majd valamire.

Másnap délelőtt a német gyerekek már megismerkedtek az utcabeliekkel, annak ellenére, hogy nem beszéltek egymás nyelvét. Kata először azt hitte, hogy csak az a baj, hogy az istenadtaiak a svábot beszélnek, a vendégek pedig a hivatalos nyelvjárást, visszaemlékezett, hogy a háborúban is tolmácsra volt szükségük, el is mosolyodott az emléken. Amikor azonban jobban odafigyelt, észrevette, hogy a falusi gyerekek csak magyarul próbálkoznak... Ebben a pillanatban döbbsent rá: nem tanították meg az igazi anyanyelvükre a gyerekeket. Ha otthon svábul is beszéltek, csak „Nicht vor dem Kind”⁴⁹ tették ezt, a kitelepítés árnyéka ennyire rávetült egész életükre, nem merték őseik nyelvét használni. Elhatározta, a fiáék bármit is akarnak, ő megtanítja az anyanyelvére majd a kis Lucát. Mert nem szabad, hogy a faragott kálvária feliratait ne tudja elolvasni, hogy ne ismerje a régi énekeket, amiket még az ő édesanyja énekelt régen.

Délben, ahogy minden nap, felszolgáltatta az ebédet. Ha nem is hét, de legalább két országra szóló lakomát csapott. Feri ezt látva meg is jegyezte, hogy gyakrabban is jöhetnének vendégek. A gyerekek és Józsi szinte rávetették magukat az ízes falatokra, az asszony, ahogy várható volt, csak ímmel-ámmal csipegetett.

Délután Kata megkérdezte Józsiékat, hogy másnap a nagymisére akarnak-e menni, vagy inkább az újabb szokás szerint tartott előestire? A férfi a feleségére nézett, majd mosolyogva, kicsit lenézőn, csak ennyit válaszolt:

– Mi már otthon nem járunk misére.

Kata nem is tudta, mi fáj jobban neki: a mondat lényege, vagy az, hogy már Németországot tekinti az otthonának. A vendég, látva hallgatását, védekezni próbált:

– De azért néha mi is meghallgatjuk a rádióban a misét, csak már a régi formákat nem tarjuk. Szép hagyományok, de nem ettől leszünk jobb emberek. Már gyónni sem járunk, elintézzünk magunkban az Úristennel. Magunkban imádkozunk.

Kata visszaemlékezett arra a kisfiúra, aki a háborús Karácsonyok egyikén pásztor volt a betlehemes játékokban és nézte a férfit, akivé vált.

– Még emlékszel a régi imákra?

– Már nem. Amikor átszöktünk a nyugati zónába, a szüleimmel még jártunk templomba, de ott furcsán néztek ránk, milyen tájszóval mondjuk a Vater Unser⁵⁰, a hittanon a többi gyerek kinevetett, hogy milyen esti imákat mondok. Elfelejtettem, hogy befogadjanak. Befogadtak. Ma már jó állásom van, szép családom, saját házam. Boldog életem.

– Akkor jól jártatok végül. Mindenetek megvan.

– Igen. De a gyerekeknek meg akartam mutatni, hogy hol születtem, honnan indultam el.

– Hát látták.

– Igen. És ha jól látom, tetszik is nekik. Azt mondták, itt minden olyan érdekes, mintha egy skanzenben járnánk és még sohasem ettek ilyen finomat.

⁴⁷ – Micsoda disznóól...

⁴⁸ – Ez az otthonunk.

⁴⁹ Ne a gyerekek előtt

⁵⁰ Miatyánk

- Köszönöm.
- Én köszönöm. Nagyon fontos volt nekem, hogy a családom jól érezze magát itt.
- És jól érezték?
- Mondtam, hogy a gyerekek nagyon jól érzik magukat. Nyaggatnak, hogy jöjjünk ide vissza. – De a férfi hangja kicsit ideges volt.
- És a feleséged? – kérdezte tovább Kata
- Ő nem annyira. Tudod... – Józsi kereste a megfelelő szót. Egy pillanatra elhallgatott, majd elmosolyodott, azzal a csintalan kisleány mosollyal, amit Kata annyira szeretett évtizedekkel korábban. – Tudod, annyira német...
- Ebben a mondatban minden benne volt: hogy hiába van ott gazdagabb élete, a szíve mélyén még mindig ide tartozik.
- Majd leírom a gyerekeidnek az imákat – ígérte meg Kata, amikor abbahagyták a nevetést.

Néhány nappal később, amikor hazaindultak, a német nő megpróbálkozott a mosollyal és búcsúzóul ezt mondta:

- Köszönünk mindent, és ha felénk jártok, nézzetek be hozzánk...

Kata alig állta meg, hogy ne nevéssen fel. Elképzelte, hogy ha nagy nehezen meg is szerzik az útlevelet, a vízumot, talán még az útiköltséget is, milyen arcot vágna a német nő, ahogyan családotul, pakkostul beállítanának hozzá...

27. Iskolai meghívó (1979)

Egy iskolai meghívó: évfárá ünnepségre. A szabvány szöveg: szeretettel meghívjuk a szülöket..., a végén dátum. Egy percig nézegettem, mire rájöttem, miért rakták el: a verset Luca mondta az ünnepségen.

És valahol itt, a hetvenes években kezdődött el a mi életünk is. Az emlékek, amiket a tárgyak felszínre hoztak, már azok voltak, amikről félszavakkal, gyermekszívvvel megélve már a Kedvesem, Luca is mesélt.

Magyarország és ezen belül Istenadta is, új korszakot kezdett. A hosszú ötvenes éveket, ami 1948 Szent István vértanú ünnepén kezdődött Mindszenty elhurcolásával, a maga kétségbeesésével, véres reménytelenségével, lázadásával és tartott a 63-as ENSZ amnesztiáig, maguk mögött hagyták. Ahogyan a rövid hatvanas éveket is, talán nem is remény volt, inkább csak beletörődés, hogy valahogyan mégiscsak élethetvé válik a rendszer, hogy esetleg valami fejlődés kezdődik; de hiába jött hatvannyolcban az Új Gazdasági Mechanizmus, a Csehszlovákiába vonuló tankok lánctalpa ezt is eltiporta, nemcsak a Prágai Tavaszt. Mindebből a hetvenes évekre csak a szürkeség és a kádári kacsintás maradt: ha nem lázadotok, élhettek. Ahogy lehet. Az emberek lassan kezdtek szerveződni, persze csak a Párt által engedélyezett keretek között: Már össze mertek jönni az emberek, hogy valami klubszerűségben művészeti és politikai kérdésekről beszéljenek, néha az is szóba került, amit a Szabad Európában és az Amerika Hangjában hallottak, persze tudták, hogy mindez csak addig tarthat, amíg ki nem ejti valaki a száján, hogy „56”.

Kata is érezte ezt, de már nem törődött vele. Beletörődött, hogy a régi világ sohasem fog visszajönni, nem marad más, csak az, hogy a kis Lucának továbbadja a hitet és a régi világból néhány imát és mondókát. A szíve azonban, ha a kávéház előtt ment el és a régi beszélgetésekre és társasági életre gondolt, mindig elszorult, maga sem tudta miért. Halott volt az épület, a TSZ először valami irodát, majd, amikor leromlott, raktárt telepített oda.

Közben lassan kihalt egy nemzedék: azok, akik még 45 előtt lettek emberré. Ahogyan a tudálékosok mondták: akik még a Horthy-rendszerben szocializálódtak. Köztük az öreg iskolaigazgató is. A diplomáját még régen, egyházi főiskolán szerezte, s bár az ötvenes években félreállították, a konszolidáció idején igazgató lehetett. Sanyi bácsi rendes ember volt, a csehszlovákok által elűdözött magyar, mégis alatta indult meg újra a nemzetiségi németoktatás az iskolában. Ehhez nemcsak a felettes szerveket, de kitelepítés sokkját nem felejtő svábokat is meg kellett győznie. Azon kevesek közé tartozott, akik bár vitték valamire (azaz be kellett lépnie a pártba), mégis minden héten láttak a templomban, s estétük gyakorta a plébánián töltötte. Természetesen a feljelentéseket róla is megírták, de ezeket még a párttitkár is nevetve tolta félre, csak a lapjára jegyezte fel, amit mindenki tudott: „jó szakember, de ideológiai szempontból megbízhatatlan”.

Szépen elbúcsúztatták, végre visszavonulhatott a könyvei közé és egymás után írta a dolgozatokat a falu és az egyházközség történetéről, tudván, hogy messze van, vagy el sem jön az az idő, amikor hivatalosan is megjelenhetnek.

Az új igazgató már más nemzedéket képviselt. Ha Sanyi bácsi még a háború előtti világot hordozta magában, ő az ötvenes éveket, amikor továbbtanulhatott, első generációs értelmiségiként, s hálából 120%-ig hűséges volt a rendszerhez, a kommunizmus eszméjéhez. Szemmel láthatóan úgy érezte, hogy azért küldték ide, hogy felszámolja ezt a klerikál-fasiszta zárványt, amit a falu a párt szemében jelentett. Az istenadtaiak megpróbálták tudomást sem venni róla, csak igazgató elvtársként emlegették, miközben ha valaki „igazgató urat” mondott, mindenki csak Sanyi bácsira gondolt. Szegény igazgató elvtárs, először még boldog volt, hogy sikerült megnevelnie a bennszülötteket, de amikor rájött a szóban rejlő gúnyra, megvadult. Az MSZMP tagjaként mégsem tiltakozhatott az „elvtárs” megszólítás ellen. Tehetetlen dühében a pedagógusok és a gyerekek ellen fordult. Ha valamelyik kollégájáról megtudta, hogy templomba jár, elbeszélgetett vele, nem minden esetben hatástalanul. És szépen induló tavaszi héten végiglátogatta az osztályfőnöki órákat...

Azokban az években Feri is, Anna is eljárt dolgozni, napközben Kata viselte Luca gondját. Minden nap iskola után hozzájuk jött, elújságolta, hogy mi történt vele a suliban, Kata ebédet adott neki, tanult vele, s mire a szülei este hazatértek a munkából, ő is hazament.

A kislány egy nap nagyon hallgatag volt, csak piszkálgatta az ételt, s látszott rajta, hogy a könnyeivel küszködik. Kata csak várta, tudta magáról is, hogy nem szabad siettetni a lélek fájdalmát, felszínre tör majd úgys.

– Mama, az igazgató gonosz ember és pikkel rám.

– Mi történt, kicsim? Jól tanulsz, jó a magaviseleted, nem lehet rád panasz.

– Ma bejött az osztályfőnökre. Sári néni nem is hagyta szóhoz jutni, rögtön elkezdett arról beszélni, hogy a tudomány bebizonyította, hogy nincs Isten. Hogy ez nem más, mint egy buta babona. Hogy az úrhajósok fent voltak az úrben és semmit sem találtak. Mama, mi van, ha tényleg nincs Isten?

Kata egy pillanatra megdöbbsent. Ő maga sohasem tette fel ezt a kérdést, az apja erre tanította, soha nem kételkedett Isten létezésében, még akkor sem, amikor a legnagyobb csapások érték. Gyűlölte magát, hogy nem tud jó választ adni.

– De van. Érzem. Ne foglalkozz vele.

– De mi van, ha az igazgató elvtársnak van igaza, és ha felépül a kommunizmus, már senki sem fog hinni benne?

Kata legszívesebben rávágta volna, hogy „ha felépül”, mert remélik, hogy sohasem fog megtörténni – de tudta, hogy a kislány előtt ezt nem szabad mondania. Mert ő még nem tudja, hogy hol mit szabad és mit nem mondania.

– Ha nem is hisz benne senki, Ő van.

– De mi van, ha még sincs? – makacskodott a kislány.

– Imádkozz sokat és megkapod a választ. – Kata tudta, hogy a válasz semmitmondó, de valami ilyesmit mondott egyszer a pap is a misszión, ő mégis jobban ismeri a lelkeket. – És mi történt még?

– Azután, hogy mindezt elmondta, azt mondta, álljon föl, aki hittanra jár.

– És?

– Felálltunk. Egy pillanatig úgy éreztem, hogy ülve kéne maradnom, de tudtam, úgys lebuksz. Olyan nehéz volt a testem, majdnem összeestem. Úgy éreztem, mintha pucéran kellene a többiek előtt állnom. Aztán ott álltunk, az igazgató meg sem szólalt, csak gonoszul nézett ránk. Nem mertünk egymásra nézni vagy rá, csak lesütöttük a szemünket. Aztán pár perc múlva azt mondta, leülhettek és mi beestünk a padba. Ő meg diadalmas vigyorral kiment a teremből. Amikor leültünk, akkor láttuk, hogy Sári néni is tiszta vörös.

– Utána még mondott valamit?

– Nem. Adta, hogy nem történt semmi – válaszolta a kislány.

– Benne bízatsz, ismerem. De az igazgatóval vigyázzál. Gyűlöl minket.

– Hazudjak?

– Nem. De légy okos. Nem kell mindent elmondani. Majd apáddal beszélünk, menj tanulni!

A kislány bement a szobába, megkönnyebbülve, hogy kiönthette a szívét, és ha a Mama beszél az apjával, akkor már nem kell ezen rágódnia, a felnőttek mindent elrendeznek. Kata a férjével kettesben maradt a konyhában. Miután elmondott mindent, Feri pár percig őrlődött, majd megszólalt:

– Beszélek az apjával. Vegyük ki a hittanról.

– Nem.

– Nem a te dolgod – torkolta le a férje.

– De nem is a tiéd. Az övék. De ha engem kérdeznek, maradjon.

– Baja lesz belőle. Olyan világ van.

– Hát, ha olyan világ van, majd elmúlik ez is. Rákosi alatt még rosszabb volt, mégsem hagytuk el a hitet, pedig akkor tényleg sok múlt rajta. Kádár alatt sem fogjuk – erősködött az asszony.

– De akkor rólunk volt szó. Mi már úgys elvesztünk. Semmik vagyunk.

– Megmaradtunk, nem? Ő is meg fog maradni. Kész.

– Isten megértené – próbált ellenkezni Feri.

– Meg, az a dolga, hogy megbocsásson. Én nem érteném meg.

– Mit?

– Hogy mindent feladunk magunkból. Hogy idegenek legyenek az unokáink. Járvanak hittanra és tanuljanak németül. És ők akkor is itt lesznek, ha a kommunisták már eltakarodtak. Luca még mindig itt lesz, amikor az igazgató elvtárs már elment.

– Makacs és akaratos vagy. Mint mindig – mosolyodott el a férfi.

– Az. Akkor beszélsz a Ferivel és megmondod neki?

– Meg.

És aznap este az apa és a fia hosszasan beszélgetett egymással, s a kislány maradt a hittanon. És év végén a tanítónő mégis vele mondatta a verset.

„Csakazértis”.

28. Egy szem dió (1986)

A polcon egy szem dió. Nagy szemű, papírhéjú, fűszeres, olyan, amilyen sehol máshol nem terem, csak az istenadtai hegyekben. Gépies mozdulattal megszagoltam: már nem volt illata.

Emlékszem, az egyik első Halottak napján, amit Istenadtán töltöttem, a Kedvesemmel felmentünk a temetőbe. Hegyi temető, ahová a folyó még áradáskor sem fut fel. A hegyekben mindig kevés a hely, amit a halottaknak adnak, az élőktől veszik el. Két egymást keresztező kockaköves sétány és semmi több. A sírokat olyan szorosan hányták egymás mellé, hogy kannával, virággal alig lehetett közöttük elférni. A két sétány kereszteződésében egy apró kápolna, már régóta nem használták, átvette szerepét a hetvenes években épült „modern” ravatalozó, amin látszódott, hogy bár téglából épült, a tervezője panelban gondolkodott. Azóta a temetőkápolna nem látott halottat, üresen állt, halott és szentség nélkül. Üresen, mégis Isten-jelként.

A kápolna felett egy vén diófa. Amikor alatta mentünk el, pont elénk esett egy szem dió, a Kedvesem felvette és az arcom elé emelte:

– Szagold meg! – nevetett.

Megszagoltam, finom illata volt, mint valami keleti fűszernek. Elsőre az jutott eszembe, hogy a szenvedélytől égő női testnek van ilyen illata, de ezt nem akartam kimondani, így csak ennyit mondtam:

– Finom.

– Finom? Neked csak ennyi? Ez a világ legfinomabb diója! Gyerekkoromban még az egész hegyszőlő tele volt vele, most már csak a temetőben maradt meg ez az egy fa... De aztán mindent felparcelláztak és az új tulajdonosok kivágták a fákat... Már sohasem fogunk olyan finom karácsonyi diós sütit enni, mint gyerekkoromban.

A biciskámmal feltörtem a diót és elfeleztük. Finom, piros húsú volt, azóta sem ettem olyan finomat...

A nyolcvanas években lassan új birtokosok érkeztek a faluba. A víkendházasok. Volt kocsijuk, pénzük, beleszerettek a Duna-parti tájba. A falusi fiatalok már nem nagyon foglalkoztak a gazdálkodással, az öregek meg lassan belefáradtak az állandó küszködésbe, hát eladták a földeket, amiket nemzedékek óta műveltek, amiért nemzedékek óta küzdöttek egymással akár a testvéreikkel... A küzdelmek halotti anyakönyvi kivonatai a helyi takarékszövetkezet betétkönyvei lettek.

Valami ezekben az években végleg megváltozott Istenadtán. Amit a Háború, a ki- és betelepítés nem tudott elérni: a svábok kisebbségbe kerültek. Őrizték még a kultúrájukat, amennyire a Párt engedte, sorsukat még ők intézték, de ha két ember meglátta egymást az utcán, már nem úgy néztek egymásra, mint akik egymást gyermekkoruk óta ismerik, legfeljebb udvariasan bólintottak egymás felé. Lassan megtelt a falu idegenekkel, gyűttmentekkel, akiknek lelke még nem vert itt gyökeret.

Egy nyári vasárnap este egy új Lada állt meg Kataék háza előtt: a nővére volt. Nem beszélték meg, hogy jönnek, Kataéknak nem volt telefonjuk, a levél lassú, különben is, a testvér és családja mindig szívesen látott vendég. Leültették a vendégeket, az ebédről maradt süteményt az asztalra tették és kávéfőzték. A szertartásos „hogyan vagyok?” és az első korty kávé után a nővére a tárgyra tért.

– Kata, adjuk el a földet.

Kata egy pillanatra megdermedt. Apjuk halála után az idősebbik fivére beköltözött a házba, kifizette a testvéreit, de abban állapodtak meg, hogy a föld őrzi az értékét, tartogatják jobb időkre. Kata gondozásba vette, ápolta a diófákat, minden évben a termést egyenlő részre osztotta és odaadta a testvéreinek. Pénzt nem kapott érte, legfeljebb köszönetet néha, de szerette gondozni a földet: olyankor apját érezte maga mellett. És Karácsonykor, amikor diót tört a süteményhez, mindig arra gondolt, hogy a testvérei vagy a sógornői ugyanígy tesznek. Hogy ha a sors szerte-szét is szórta őket, ebben a mozdulatban egyek, mint egykor a karácsonyi almaszeletelésben, mindannyian a közös, ősi földről származó diót eszik az ünnepi asztalnál.

Tudta, hogy a testvérei csak felesleges koloncnak tartják a földet, hogy legszívesebben túladnának rajta, de lelke mélyén remélte, hogy a falunak, a szülőföldjének az a kis része mindig megmarad.

– Most? Ilyen gyorsan?

- Voltam a tanácsnál. Azt mondták, átsorolják a területet. Most a pestiek aranyáron vesznek meg mindent, még az ártérben is. Most kell eladni. Ki tudja, meddig tart még ez a világ.
- Talán igazatok van. Már mi is öregsünk, nehezen bírjuk a munkát. A többiek mit mondanak?
- Már beszéltem velük, ők is így gondolják. Csak attól féltünk, hogy te mit mondasz. Rám bízta, hogy beszéljek veled.
- Köszönöm, kedvesek vagytok. De a világ megy előre, nem lehet megállítani. Ha akarjátok, adjátok el.
- Akkor meghirdetjük.

Amikor a nővére elment és egyedül maradt, miközben pakolgatta el a csészéket és a süti maradványokat, legszívesebben zokogott volna, de már régen kiszáradtak a könnyei. Csak azért imádkozott, hogy még az idei termést ők szedhessék le. S úgy látszik, hogy az Úr megsajnálta őt, mert ez az egy kérése végre teljesült, ha a többi imája vissza is hullott terméketlenül.

Hideg, napos őszi nap volt, amikor felkerekedett a három nemzedék: a nagyszülők, Feriék és a már kamaszkor közepén járó Luca, hogy leverjék és begyűjtsék a diót. Kata megadta a módját: napokig süttött-főzött előtte, kosarakba rakta az elemózsiát, a férjének meghagyta, hogy a pincéből két üveggel hozzon a finomabbik borból, s a többiek is jobbik munkásruhájukat vették fel.

Csendesek voltak, mintha temetésen lennének, a férfiak sem viccelődtek, a nők sem pletykáltak, csak némán dolgoztak. S mikor jött az ebédidő, az áldás után mindenkinek bort töltöttek, s a férje kezében mintha megrendült volna a pohár, hogy egy csepp bort áldozott a földnek.

Luca egyszer csak hátra vetette, megrázta a haját, fűrtjeit megaranyította a nap és felnevetett. Kata csak nézte az unokáját és arra gondolt, hogy ha el is kell hagyniuk a földet, ha elvesz az utolsó darabka is a régi birtokukból, amíg vannak gyerekek, akik nevetnek, addig van jövő is. És máris nem volt olyan szomorú. Persze ő, az öregasszony már nem csinálhatott olyan nevetséges dolgot, mint egy fa átölelése, így csak titokban simogatta meg az öreg fát. Végére is nem jön el a világvége, meg kell tanulni lemondani a világ dolgairól, biztos jó emberek veszik meg majd a telket, ők is ugyanúgy szeretni fogják, mint ők, most rajtuk van a sor, az ő boldogságuk teremjen meg az istenadta földben.

Még sohasem ment olyan lassan a dió begyűjtése, mint ezen a napon, úgy húzták az idők, mint a szerelmesek a búcsúzás perceit, amik lassan órákká érnek.

Végül bepakoltak a kocsiba, még sohasem volt ilyen bőséges a termés... A telekhatáron még egyszer visszanezett és meglátott egy diószemet a fűben. Lehajolt érte és a zsebébe rakta: ezt meg fogja őrizni.

Többet nem lépett arra a földre. Néha-néha, amikor a temetőben a sírokat gondozták, megkérte a férjét, hogy sétáljanak kicsit a hegyoldalban, de a határt sohasem lépték át: az övék volt, de már az. Másé.

Tavasszal favágók jöttek a telekre, kivágták az összes fát.

Kata sohasem ment többet fel a hegyoldalba.

29. Énekek (1988)

A polcon egy imakönyv, látszik, sokat forgatták. Valahol azt bizonyítja, hogy az ember csak akkor lehet nagy, ha Istenben kicsinnyé válik. Egyszer a Kedvesemet megkérdeztem, hogy szerinte ki a leggyakrabban játszott magyar zeneszerző: sokat gondolkozott, de nem tudta megmondani, pedig nagyon büszke volt zenei műveltségére. A válasz pedig egyszerű: Kodály Zoltán, hetente sok száz templomban hangzik fel Magyar Miséje. Hasonlóképpen, a leggyakrabban idézett magyar költő Sík Sándor: a „Szent vagy, Uram!” imakönyvében 55 verse található, nincs Istenháza, ahol ne énekelnék verseit...

Fiatalabb koromban nem szerettem ezt az imakönyvet, giccsesnek, népiesnek, erőltetettnek, negédesnek tartottam, mégis, amikor alaposabban leástam a szövegek mélyére, felfedeztem egy másik dimenziót, amit talán nem is a szerzője, hanem a magyar történelem oltott belé...

A nyolcvanas években valami kezdett megváltozni az országban. Az emberek egyre nyíltabban beszéltek, a rendszer szorítása mintha kicsit lazult volna, terjedtek a szamizdatok... Igaz, ezeket Istenadtán nem nagyon olvasták, a többségük olyan világról szólt, olyan világ után vágyakozott, ami nekik még a kommunizmusnál is idegenebb volt, valami kifacsart liberalizmus. Ez utóbbit már megszokták, ha utálták is, de megtanultak együtt élni vele, a biztos rossz még mindig jobb volt, mint az ismeretlen, amiről csak annyit tudtak, hogy még azt is pusztulásra szánák, ami megmaradt régi életükből.

Persze a plébános is hozott be Bécsből és Újvidékből vallásos irodalmat, de ez inkább a „túrt” és nem a „tiltott” kategóriába tartozott, ráadásul ezeket is kevesen olvasták. Istenadtán valahogy keveseket érintettek meg azok a teológiai kérdések, melyek miatt Hollandiában szinte polgárháborús viszonyok alakultak ki a katolikus hívek között.

Azonban még a legsötétebb időkben is volt egy hely, ahol, ha nem is kimondhatták, de legalább elénekelhették, amit éreztek: a templom. Általában csak az asszonyok énekeltek, de voltak énekek, amikben annyi remény, annyi fájdalom volt, hogy a férfiak is becsatlakoztak.

*Ránk, bűnösökre minden verés ránk fér,
De könyörögnek ők tépett hazánkért.
Hadd legyünk mink is tiszták, hősök, szentek:
Hazánkat így mentsd meg!*

A Boldogasszony Anyánkat csak azért is régi, kommunisták előtti szöveggel énekeltek, s amikor az orgona rákezdett a *Christus vincit*-re, a templom falai szinte repedeztek, olyan erővel énekeltek, hogy *Christus regnat, Christus imperat!* – mert lehet bármilyen rendszer, csak Krisztus uralkodik minden felett. Énekelhették, hiszen a kommunisták nem jártak templomba, s ha mentek is, nem tudtak latinul...

Aztán nagyot fordult a világ: egy nap a párttitkár is megjelent a nagymiséen. Kicsit bizonytalanul kereste a padban a helyét, megpróbált oda beülni, ahol még az ántivilágban a nagyszülei ültek, de az már foglalt volt, pár percbe telt, míg szabad helyet talált. Amikor leült, a többiek félrehúzódtak, mintha leprás lenne, de úgy tett, mint aki nem vesz tudomást erről. Aztán, amikor megszólalt az orgona, elővette a saját vadonatúj, még szűz „Szent vagy, Uram!” imakönyvét, amit titokban a városban vetetett a feleségével, demonstrálandó, hogy ő nem szorul rá a templomi padok szélére rakott közkönyvekre. Egy darabig zavartan lapozgatta, nem értette, hogy a többiek honnan tudják, hova kell lapozniuk, de a felajánlásnál már észrevette, hogy a szószék alatti táblán lévő számok mi célból is kerültek oda...

Istenadtán ezen a napon bukott meg a kommunizmus: ettől a naptól kezdve még a legnaivabb lelkek is tudták, hogy a Párt, amitől addig félni kellett, a vörös isten egyháza, elbizonytalanodott, már a tagjai sem hisznek benne.

Az istenadtaik pedig reménykedtek, a rendszerellenes viccekben már egyre kevesebb volt a keserűség és egyre több a remény.

Visszaemlékeztek arra, hogyan kívántak egymásnak boldog új évet: *BUÉK!* – *bolsevikok utolsó éve következik...* De akármennyire is javult a helyzet, ez a jóslat csak nem akart bevalni. Meséltek azt is, hogy *Grósz állást akar változtatni, Kádár akar lenni* – de ez a vicc legalább valóra vált.

Közben lassan a rendszer, bár továbbra sem szerették, igyekezett az emberek kedvére tenni. Közelített a nyár, társadalmi összefogást hirdettek, hogy rendbe tegyék a folyópartot: rá is fért. Elvadult, elbokrosodott, ha valaki strandolni szeretett volna, mocsáron kellett keresztülverekednie magát, vagy áttörnie a bozótoson. Katának fájt a szíve, ha arra gondolt, hogy régen mennyit sétált arra a férjével vagy a kisleányával, s bármennyire is nem akarta, de eszébe jutott a festő is...

Este otthon csak annyit mondott övéinek: „megyünk” és nem volt kérdés, hogy az egész családnak mennie kell. Május közepi vasárnap volt, előző este már misét hallgattak, az új szokás szerint, így kora reggel kimentek a partra, fejszével, fűrészszel, zsákokkal. Ha nem is volt kint a teljes falu, de jó félszázan gyülekeztek, jórészt azok a régi családok, akiket a falu megpróbált kivetni magából, mégis visszatértek, és furcsamód viszonylag jelentős számban az újak is, akik még csak pár éve költöztek ide, s friss szerelemet éreztek mindenhez, ami Istenadtaéhoz tartozott. A párttitkár sehol sem találták, nem is bánták utána, felosztották a családok között a területet és munkához láttak. Katának az egyik reménytelenebb részt kapták, amikor körülnéztek, legszívesebben indultak is volna haza, de hát ezt a szegényt azért mégsem vállalhatták. A férfiak vágták, fűrészelték a bozótot, az asszonyok gyűjtötték a fát s délre már kezdett alakja lenni a partnak. Harangszóra félbehagyták a munkát, összegyűltek és közösen nekiláttak a magukkal hozott elemózsiának. És csodák csodája, amikor éppen senki sem dolgozott, megjelent a párttitkár is, elkezdte dicsérgetni a szorgos igyekezetet... Kata férje morgolódni kezdett:

– Ezt a pofátlanságot... Volt képe idejönni és úgy tenni, mintha minden az ő érdeme lenne... Mintha mindent nekik kellene megköszönnünk és nem mi csináltunk volna mindent.

– Hallgass! – szólt rá Kata. – Nem volt még elég bajod a nagy szád miatt? Az ő kezükben vagyunk, örülünk, hogy hagynak minket élni. Vissza akarsz menni Szibériába?

– Akkor is... Már nem olyan időket élünk. – A férfi szeretett volna visszavágni, de valahol úgy érezte, hogy a feleségének igaza van. Nem lehet tudni, hogy meddig tart ez az emberarcú szocializmus, meddig tart ez a glasznoszt, amiről annyit beszélnek a TV-ben. De mielőtt észbe kaptak volna, Feri, a fiuk, megtörölte a száját, a párttitkár felé fordult és énekelni kezdett:

Királyok, hercegek, grófok,

A célzást a többiek elértették: a második sort már tucatnyian énekelték:

Naplopók és burzsoák,

S végül már az egész Duna-part együtt zengte:

Reszkessetek, mert feltámad

Az elnyomott proletár.

A párttitkár vöröslő fejjel sündörgött el. De mit tehetett volna? Ha amiatt tiltakozik, hogy kommunista dalokat énekelnek, még ennél is nevetségesebbé vált volna.

Pár nappal később a megyei lap cikkében büszkén számoltak be arról, hogy „az istenadtaiak a Párt felhívására szorgosan és vidáman hozták rendbe a falu folyópartját, vidáman munkásmozgalmi dalokat énekelve közben...”

Hetekkel később Luca boldogan rontott be nagyszüleihez:

– Mama, felvettek a főiskolára!

Kata nehezen jutott szóhoz. Tudta, hogy az unokájának ez a vágya, hogy jó tanuló volt mindig, hogy beadta a felvételi papírokat, látta, amikor szépen kiöltözve bement a városba... Mégis, a lelke mélyén abban reménykedett, hogy nem fog sikerülni. Szinte szégyellte magát, hogy örült, amikor megtudta, hogy Lucától a felvételin megkérdezték, hogy katolikus-e és amikor igennel felelt, számon kérték, hogyan tudja ezt majd összeegyeztetni a főiskola marxista világnézetével. Luca a maga tűzrőlpattant módján annyit mondott, hogy köszöni, jól...

Kata arra gondolt, hogy végtére is Luca már megszerezte az érettségit, félig-meddig úrilány lett, most a dolgok rendje az lenne, hogy feleségül menjen egy derék falubeli fiatalemberhez és gyerekeket szüljön. Rettegett attól a gondolattól, hogy Luca is bemegy a városba. Tudta, hogy onnan nincs visszatérés, aki a városban élt, annak már más lesz a lelke, nem vágyik vissza a falujába. A Duna mindig Istenadtáról folyt Pest felé, sohasem vissza. De megpróbált az unokájával együtt örülni:

– Gratulálok, kicsikém! Nagy ember leszel. Valaki végre a családból. Bent is fogsz lakni?

– Nem, azt mondják, túl közel élek ahhoz, hogy koleszt kapjak, bejárós leszek. Különben is, hogyan tudnám itt hagyni Istenadtát? Soha nem tudnék elköltözni innen.

Kata csak szótlanul megölelte, miközben magában arra gondolt: sokkal könnyebben, mint hinnéd. A szemedben már ott a csillogás, a kaland, az ismeretlen iránti vonzódás... Mint egykor az én szememben.

Luca elérte a pillantását és hozzátette:

– Ne félj, Mama, én mindig csak akkor leszek otthon, ha meglátom a határfát.

Azon a nyáron Kata a férjével és az unokájával sokat sétálgatott a folyóparton. Mindig a faluból indultak, le egészen a lapályon a határfáig. Lelke mélyén abban reménykedett, hogy ha minden héten legalább egyszer elmennek a fáig, akkor Luca valóban úgy fogja érezni, hogy itt az otthona, ahová mindig vissza kell térnie, még ha csak vendégként is. Utközben volt egy homokos part, ahová a városiak strandolni jártak, furcsamód a falusiak a központban lévő használták, idáig nem nagyon fáradtak el. Kata, ha arrafelé járt, mindig megállt egy pillanatra, a szemével végigfutott a strandolókon, mintha bízott volna, hogy esetleg újra meglátja a festőt, s együtt fel tudják idézni élete utolsó boldog napjait. De a part mindig csak vidám idegenekkel volt tele, ismerős arc sohasem volt közöttük.

Az ártéri erdő szélén megálltak: meleg nyári este volt, a fürdőzők már lassan pakoltak, éppen kikötött pár méterre tőlük egy kenus csapat. Olyan este volt, amikor a levegő sem mozdul, minden csendes, minden lusta, hát nem mentek tovább, lustán nézték, ahogy a vízitúrázók táborot vernek. Minden olyan természetes volt, nem vettek észre semmi furcsát, csak amikor az egyik nő feléjük jött, akkor látták csak meg, hogy teljesen meztelen. Nem jött zavarba, elment mellettük és mosolyogva rájuk köszönt és már ment is tovább a fák közé.

Fénykép: Gab-Ica

Furcsamód Katának nem a dohos illatú katekézések jutottak eszébe, amikor a tisztelendő úr a „ne paráználkodj” parancsolatot magyarázta a gyerekeknek, hanem a nő szabadságvágya érintette meg. Talán ugyanaz a szabadságvágy, ugyanaz a lázadás, ami benne is élt, amikor nem törődve a falusi öregasszonyok pletykáival, csak azért is divatos ruhákat vett fel. Talán ugyanaz a szabadságvágy, ahogyan Luca kiskorában a távolsági buszt nézte és gyerekésszel meséket költött arról, hogy milyen mesevilágba röpi majd egyszer őt az a sárga busz... Kata feladta a lázadást, de ez a nő nem. Ez a nő ledobta a ruháit, minden társadalmi kötelezettséget, amit a rendszer, a párt hazug erkölcei rákényszerítettek. Szabad volt. Megteremtette magában és a maga kis környezetében azt a szabadságot, amit Kata nem.

Kata nézte a meztelen testet, amint eltűnik a fák között. Olyan volt, mint egy látomás, vagy amilyennek Évát képzelte a bibliai történetben. Szerencsére Ádám nélkül, mert az már nagyon félrevitte volna a gondolatait.

Fénykép: Gab-Ica

És ebben a pillanatban Katát megkísértette a „Gonosz”. Eszébe jutott, hogy a templomban amikor énekeltek, amikor kérték Isten segítségét, mindenkinek a szívében ugyanaz volt: hogy végre szabadok legyenek, Hogy múljon el ez a világ, a kommunizmus, legyenek újra szabadok. „*Hazánkat így mentsd meg...*” Néha már unta a reménytelenséget, hogy nem hallgatja meg őket Isten, a régi világ nem jön vissza, ahogy a festőt sem látja viszont a parton, de mindig újra és újra kezdte az imádságot. Talán nem reményből, inkább makacsságból.

De ebben a pillanatban a gonosz a kételyt a szívébe helyezte: mi van akkor, ha a szabadságot nem az ő imáik, az ő hűségük és kitartásuk hozza el, hanem az a szabadságvágy, amivel ez a nő levetkőzött? És ha a nőnek a belső szabadsága teljesedik ki az egész országra, akkor vajon ez az új világ nem az ő világának a végleges pusztulását fogja magával hozni? Vajon ez a két szabadság nem zárja-e ki egymást, és ha harcolni fog, akkor vajon melyik fog győzni végül? Hány szabadság élhet egymás mellett?

Megrázta kicsit a fejét és elindultak. A határfa felé. Mert az még a helyén van. És Lucának az jelenti az otthont, amitől egyszerre akar menekülni és visszatérni hozzá.

30. Fotel (1989 december)

Éreztem, hogy az imakönyvvél lezáródott egy korszak Kata életében. Furcsa módon eddig nem féltem, hiszen amit eddig megélt, abban nem szerepeltem, mintha egy képes történelemkönyvet olvastam volna. De tudtam, hogy abban, ami most következik, már én is benne vagyok. Amit most fogok átélni, az tükör lesz, magamat fogom látni Kata szemében. És nem voltam képes eldönteni, hogy ezt akarom-e. Kata nekem a kedves nagyit volt, a „nagyanyós”, aki ha nem is volt központi szereplője az életemnek, de úgy éreztem, hogy kedvel, megrettentem attól a gondolattól, hogy megismerem a valódi érzéseit.

Valamikor, kamasz koromban, olvastam egy regényt, André Mauroistól A gondolatolvasó gép-et. A történet első olvasatra felszínes sci-fi: egy tudós megalkot egy gépet, amivel rögzíteni tudja, hogy miket gondolnak az emberek. A férj megismeri a feleség gondolatait, álmódzásait, vágyait és *vica versa*: majdnem válóper lesz belőle. Mert hiába tudta meg a férj, hogy a felesége milyen szerelemre szomjazik, hiába próbál meg olyanná válni, a végén a féltékenység győzedelmeskedt...

Igaz, később, ahogy az emberek megismerik egymás gondolatait, elkezdik megérteni a többiekét, képtelenek lesznek gyűlölni egymást, de ez már nem kell nekik. A gondolatolvasó gép gyerekjátékként végzi, mivel, ahogy az író zárja a regényt: ragaszkodunk ahhoz, ami elválaszt minket.

Vegyes érzelmekkel léptem a következő tárgyhöz: vajon közelebb hoz vagy távolabb visz Katához, ha megtudom, mit gondol rólam? Leszámoltam a félelmeimmel, s engedtem annak a titokzatos kéznek és beleültem a fotelbe. Tudtam, ez az utolsó előtti tárgy. Kivéve azt az egyet, amiről tudtam, hogy nem a szobában van, de rám vár. De AZT az egyet nem akartam megfogni. Azzal az eggyel sohasem akartam szembenézni.

'89 Karácsonya előtt Luca átment segíteni a sütés-főzésben, takarításban. Mert valami nem változott: bármit is hoznak az idők, a karácsonyi készülődés az asszonyok dolga, ilyenkor jobb, ha a férfi csak annyit kérdez, mit segíthet, s ha kap valami olyan munkát, amit még ő is el tud végezni, jó, s ha nem, akkor inkább láthatatlanul húzódjon meg a sarokban és úgy próbálja meg észlelhetetlenné tenni magát. Nincs csodálatosabb, mint a karácsonyi készülődés illata: a frissen sült süteményé, a frissen vágott fenyőé, a tisztaságé... Talán még szebb is, mint maga a Szenteste, a várakozás.

De ezen a szombaton Luca csak félszívvvel vett részt a készülődésben, kétbalkezes volt, mintha a gondolatai máshol jártak volna. Amikor kettesben voltak a konyhában, Kata rá is kérdezett:

– Te lány, hol jár az eszed? Csak nem szerelmes vagy?

– Ugyan már, Nagyi... Csak tegnap este történt valami a templomban.

Kata tudta, hogy amióta Luca a főiskolára jár, becsatlakozott az egyik városi katolikus ifjúsági közösségbe, ott tölti a péntek estéit. Előző este karácsonyi ünnepséget tartottak, tudta, hogy nagyon készült rá, de ma egy szót sem szólt róla.

– Mi történt?

– Tudod, senki sem figyelt az előadásra, mindenki csak a román forradalomról beszélt. Mindenki örült és mindenki azt mondta, hogy valamit tenni kell. Nem ülhetünk a fenekünkön.

– Fiatalok, persze, hogy lelkesednek. De remélem, nem keveredtél bele semmibe sem?

– Én nem... De tudod, a végén a karitás vezetője azt mondta, hogy több kocsinyi segély-csomagot összeállítottak és el kellene vinni Aradra. Önkénteseket kértek, kocsikat, sofőröket és kísérlőket, akik már gyakorlottak voltak a csempészésben. És tudod, van egy fiú, akivel sokat beszélgettem. Az elsők között jelentkezett. Ma hajnalban indultak.

– Szeretted?

– Nem tudom. Csak azt, hogy aggódom érte. Még jó szerencsét se tudtam kívánni neki. És most ott járhat, ahol éppen lövöldöznek. És aggódom érte.

– Vissza fog jönni, ne aggódj. Mindig visszajönnek. Ha visszavárod. A nagypapa is hazajött a fogságból, apáddal én is a kitelepítésből. Ő is vissza fog jönni. Hidd el.

– De a TV-ben egyfolytában arról beszélnek, hogy milyen lövöldözések vannak, hány halott...

– Imádkoztál érte?

- Igen. Az segít? Akkor nem lesz baja?
- Nem tudom, hogy segít-e. Tudod, annyi mindent kértem már Istentől az életemben, és egy kezemen meg tudom számolni, hányszor hallgatott meg. A legtöbbször néma maradt, mintha nem is törődne velem. De tudod, ha imádkoztam, akkor mindig megnyugodtam. És néha valahogy úgy éreztem, hogy bármi is történik, az úgy lesz jól. Nevezheted öncsalásnak, ha akarsz. De valahol jól alakult az életem. Sok mindent elveszítettem, sok mindent nem kaptam meg, de ti itt vagytok nekem.
- Köszönöm, Nagyi.
- De most tessék dolgozni! Holnap Szenteste és még sehogy sem állunk!

Temesvár, 1989 decembere

S mint minden évben, '89-ben is megtörtént a karácsonyi csoda: hiába robotoltak megállás nélkül, hiába égett oda, lett ízetlen minden étel (legalábbis az asszonyok véleménye szerint), hiába volt csúnya a fa, Szentestére minden a helyére került és csodálatos volt az ünnep. Csak mintha Luca nézett volna ki néha-néha az ablakon, mintha várna valamit, nem is tudja mit...

Aztán a két Karácsony között egy este ragyogó arccal állított be hozzájuk. Látszott rajta, hogy alig bírja magában tartani az örömet, de a világért nem szólalt volna meg, amíg a Nagyi rá nem kérdezett:

- Bökd már ki, miért vigyorogsz úgy, mint egy vadalma!
- Írt. Tudod ki – válaszolt az unokája pironkodva.
- Tudom. És mit írt, aminek ennyire örülsz?
- Semmi különös. Csak épségben hazaért és áldott Karácsonyt és boldog új évet kívánt.
- No, ebből szerelem lesz...
- Ugyan, Nagyi.

De Kata csak bölcsen mosolygott magában, mint aki már mindent látott és mindent tud.

És neki lett igaza: Luca egy szombat reggel szinte berepült hozzájuk, alig köszönt, máris újságot a nagy hírt a nagyszüleinek:

– Megkérte a kezem!

Feri jutott először szóhoz:

- No, nem túl gyors, ahhoz képest, hogy pár napja még azt mondtad, nincs is semmi köztetek? Legfőképpen szerelem nem?

Luca kicsit elpirult:

- De igen. De tegnap este elkísért. És útközben megcsókolt és azt mondta, én leszek a felesége.
- És erre te?
- Igent mondtam.

– Szeretted?

– Azt hiszem, igen. Vágyom rá. Vágyom barátságára, a szeretetére, a megértésére, és arra, hogy velem legyen. És... Úgy is vágyom rá.

– No, akkor ez már valóban szerelem. Most már szívesen megismerném lassan a hősedet.

– Meglesz az is. Holnap eljön. Hétvégére el kellett utaznia, de azt ígérte, visszafelé meglátogat minket.

– Akkor takarítás, főzés, sütés, ne higgye azt, hogy egy akármilyen lány kezét kérte meg! – szólt hozzá Kata, s ezzel le is zárta a beszélgetést.

Vasárnap este megjelent a fiú az ajtóban. Kata nem tudta levetkőzni varrónő voltát, először a fiú ruháit nézte meg, s ennek alapján nem ment át a vizsgán. Kopott nadrág, kétes tisztaságú kabát, kitaposott cipő... Valahonnan ismerős vonások, de nem tudta hová tenni. Mindenesetre udvarias házigazdaként helyet kínálta. A fiú olyan természetességgel ült be az öreg fotelba, legdrágább bútorukba, mintha az a világ teremtménye óta várt volna rá. És Kata abban a pillanatban tudta, honnan volt ismerős... Ugyanaz a perfid⁵¹ magabiztosság, ugyanaz a felsőbbbbségtudat, amit nagyon régen a tolmácsban látott.

A beszélgetés döcögősen indult, a kötelező körök (milyen családból jött, kik a szülei, mivel foglalkozik stb.) után az öreg Feri megpróbált közös témát találni.

– Luca mesélte, hogy volt Erdélyben a forradalom idején.

– Igen, önkénteseket kerestek, akiknek van helyismeretük, akik már tapasztalt csempészek. Mivel párszor már jártam Ceausescu paradicsomában, jelentkeztem. Egy idősebb úriember mellé osztottak be, megbeszéltük, hogy másnap hajnalban hol találkozunk és hazamentünk pihenni.

– A szülei nem ellenezték?

– Nem. Édesanyám azt mondta, hogy nagyon félt, de ki menjen, ha nem mi? Azt hiszem, neki ez a nap nehezebb volt, mint nekem.

– Szóval szombat reggel indultak.

– Igen, bár egy kicsit megrettentem, amikor találkoztunk: egy öreg Dacia várt rám. Pont olyan, amilyennel a hírek szerint a secusok⁵² is cirkálnak. De ráragasztottunk egy óriási vörös keresztet szigszalagból, viccelődtünk, hogy előzékenyen még célkeresztet is rajzolunk magunkra... A határig sima utunk volt, ott a román határőrök nagyon zavarodottak voltak, nem tudták, hogy beengedjenek-e vagy sem. Pár órát várakoztunk, beszélgettünk a többiekkel, megbeszéltük, hogy konvojba állunk össze, úgy mégis nagyobb biztonságban vagyunk. Akkor még sétakocsikázásnak tűnt, Arad nincs messze, úgy számoltuk, még sötétedés, az igazi buli előtt megjárjuk.

– Aztán?

– Aztán elkezdtek visszafelé szálingózni a korábbi konvojok... A többségük lelkes volt és vidám, hogy újra biztonságban vannak. De aztán jöttek, akik nem úszták meg ilyen simán. Az egyik kocsit valami nehézgépfegyverrel szántották végig. Laposan, az egészen végighúzódtak a golyónyomok. Megnéztem, két ujjam is belefért. Aztán észrevettem, hogy a kocsi hátsó ülésén egy alak fekszik. Láthatóan fejlővést kapott, tiszta pólya volt a feje, de még élt, mert folyt belőle a vér... Akkor gondoltam először arra, hogy talán mégsem az a kényszerű lesz, aminek korábban képzeltük. De szerencsére a határt megnyitották, így uccu neki! Irány Arad. Gondolkodás nélkül. Mert ha belegondoltunk volna, ész nélkül visszafordulunk.

– Ott én is voltam. Még '44-ben. Nagyon szép város. Emlékszem, milyen kedvesek voltak a helyiek, milyen boldogok, mindenhol zászlók és virágok. Talán azóta sem voltak olyan boldogok.

– Most is azok voltak. Azt hiszem, majdnem minden ugyanolyan volt, csak... Csak már nem magyar zászlók voltak mindenhol, hanem lyukas románok. De minket is ugyanolyan szeretettel fogadtak. A kórházban az orvosok széttárták a kezüket, hogy nekik mindenük van, de bezzeg Temesváron...

– Temesváron? Azt mondják, hogy ott voltak a legnagyobb harcok. És továbbmentek?

– Természetesen. Idézgettük a régi jelszót, hogy: nem állunk meg félúton, kommunizmus pusztuljon. A konvoj nekiindult, a kórház erkélyéről csinos ápolónők integettek és csókokat dobálgattak nekünk. Arad még viszonylag békés képét mutatta, de Temesvár már más volt... A város tele volt barikádokkal, katonákkal és letakart valamikkel, amik nagyon hulláknak néztek ki. Amikor

⁵¹ szemtelen (latin)

⁵² kommunista román titkosszolgálat

megtaláltuk a kórházat és kiszálltunk a kocsiból, a távolból már hallottunk fegyverropogást. Ott már inkább éreztük, hogy itt történik valami, nemcsak sétakocsikázás. Persze itt is nagyon örültek nekünk, itt valóban szükség volt a gyógyszerekre, mosóporra és a többire, amit hoztunk. Gyorsan kipakoltunk, de már erősen sötétedett, így úgy döntöttünk, hogy nem várjuk meg a többieket, inkább egyedül hazaindulunk. Az út Aradig eseménytelen volt, a legnagyobb izgalmat akkor éltem át, amikor azt hittem, otthon hagytam az elemózsiát...

A leglátványosabb pillanat az volt, amikor a Maroson átkeltünk. Velünk párhuzamosan, a város felőli oldalon fénylő pontok repültek át a folyó fölött és világították meg a téli éjszakát. Nem tudtam, hogy ez rakéta vagy világító lövedék, de azt igen, hogy ebbe emberek hallhatnak bele – mégis szép volt. Szégyellem, de csak ezt tudom mondani.

Aztán egy román biciklista leintett minket és nagy nehezen megértettük, hogy figyelmeztetni akar minket, hogy a secusok lövik az utat, jobban tesszük, ha kerülünk egyet. Kerültünk egy nagyot a külvárosban, bár, amikor megláttuk azokat az utcákat, kicsit elbizonytalanodtunk. Mocsok és üresség mindenhol, olyan, mint a teljes romániai kommunizmus.

– És onnan már sima volt az út hazáig?

– Igen, leszámítva azt, hogy a határ előtt a sötétben egy katona ugrott elő és ránk irányította a géppuskáját... Ő nem tudott magyarul, mi nem tudtunk románul, így kicsit nehézkes volt a beszélgetés.

– És mit akart?

– Csak cigarettát! – nevetett fel a fiú. – Persze egyikünk sem cigizik, de akkor elhatároztuk, hogy ha még egyszer az életben román felségterületre tesszük a lábunkat, mindig lesz nálunk!

Kata csak nézte a két férfit, és közben arra gondolt, hogy ez a fiú teljesen olyan, mint az a tolmács volt. Annyi év után eszébe jutottak a régi érzések, az álmok, ami után mindig lelkiismeret-furdalással ébredt, mert álmában bizony nem egyszer a tolmács ölelte és csókolta őt... Nappal sohasem voltak ilyen gondolatai, hiszen feleség volt, még ha majd' egy évtizedig özvegyként is kellett élnie. De most arra gondolt, hogy lehet, hogy ez a fiú pernahajder, de akkor is, Lucát talán végre úgy csókolja valaki, ahogy őt sohasem.

Már öreg este volt, amikor a fiú felállt, hogy haza kell indulnia, Luca kikísérte a buszmegállóba. Mikor kettesben maradtak a férje odafordult hozzá:

– No, Katám, mi a véleményed róla?

– Nem is tudom. A ruhája rendetlen, ki tudja, milyen az élete? – kérdezett vissza az asszony.

– Igaz, de nekem tetszett. Van benne valami vakmerőség. És ha azokra gondolsz, akik eddig udvarolgattak Lucának, nem járnánk rosszul vele.

– Látom, megnyerte a tetszésedet ezzel az aradi kiruccanással... Örülsz annak, hogy lesz kinek elmesélned a frontélményeidet.

– Legalább valaki meghallgat... – zsörtölődött egy kicsit Feri. – De neked nem tetszett ez a fiú?

– Hát... Nem tudom, milyen ember. De azt hiszem...

– Mit?

– Hogy Luca boldog lesz vele. Nem tudom mennyi ideig. Napokig, évekig, vagy talán egy életre. De ha nem próbálja meg, talán sohasem lesz igazán boldog.

31. Száradt rózsaszál

Ültem a fotelben és a polcra néztem. Külön minden mástól, egy elszáradt vörös rózsaszál volt. A Kedvesem esküvői csokrából. Kiszárította és a szülőknek és a nagyszülőknek adott egy-egy szálat belőle... Kézbevettem.

Kata minden aggodalmát félretette és örült Luca örömének. Megpróbálta a fiút, a vőlegényét olyannak elfogadni, amilyen, megpróbált beletörődni abba, hogy most már biztos, hogy Luca elhagyja Istenadtát és hozzá költözik. A gyerekek felnőnek, erőszakkal nem szabad megkötözni őket, nem szabad a szeretettel megfojtani az új életüket. Ha Luca arról mesélt, hogy már épül az új házuk, ahová esküvő után fognak költözni, mintha tört dőfték volna belé, de tudott mosolyogni; és ez a mosoly szép lassan leért a lelkéig. Megtanulta, hogy az igazi szeretet képes elengedni a másikat, képes láthatatlan maradni. Láthatatlanul, viszonzást nem várva szeretni: ez a legnehezebb. Talán csak Isten képes rá.

Közben Istenadtán átdübörgött a történelem: megbukott a kommunizmus, szabad választásokat tartottak. Ezek még az első választások voltak '90-ben, még mindenki lelkes volt, a faluban nem lehetett más graffitit vagy plakátot látni, csak olyat, ami az MDF-et vagy a KDNP-t éllette. Bár igaz, hogy hirtelen nagyon sok régi elvtárs fedezte fel magában a magyart és a keresztényt, de rajtuk inkább csak nevettek, azzal, hogy érzik a patkányok a vesztüket.

Majd újabb év kezdődött. Már lassan koptak az illúziók, de az oroszok már megkezdtek a kivonulást. Furcsa módon, mintha az embereket ez már nem is nagyon érdekelte volna. Persze, a faluban is szerveztek egy ünnepséget arra a napra, amikor az utolsó szovjet katona is elhagyja az országot, de inkább csak illendőségből. Hiszen mindenki tudta már, hogy már nem osztanak, nem szoroznak. Ha vissza akarták volna forgatni az idő kerekét, megtehették volna, sokan mondogatták, hogy ezek már nem azok, akik '56-ban voltak itt, lehetett volna elegánsabban is búcsúzni tőlük, mint a „tavariscsi konyec”-cal.

Mégis, amikor már tudni lehetett a napot, Kata felment a padlásra és kinyitotta a ládát, amibe még évtizedekkel ezelőtt azt a bizonyos zászlót elrakta. Magától nem tette volna, de visszaemlékezett arra, hogy apjának ez mennyit jelentett, hogy egy nap, ha a „ruszlik” kivonulnak, újra kirakhassa. Megkérte a fiát, hogy egy partvisnyéből rudat fabrikáljon és azon a napon kirakta a ház ormára.

Ránézett a régi zászlóra és arra gondolt, hogy valami felemelőt, valami magasztosat kellene éreznie, de csak arra tudott gondolni, vajon miért hagyta Isten, hogy apja egész életében hiába várjon erre.

S idővel közelgett a Szentatya magyarországi látogatása is. Kata, bár addig csak hagyta, hogy a dolgok történjenek a politikában, hiszen „a politika az urak dolga, nem való becsületes embernek”, erre az egyre mégis nagyon készült. Hitét sohasem adta fel, de ahogy múltak az évek, egyre gyakrabban érezte úgy, hogy hiába imádkozik, mintha Isten nem törődne vele. Ad valamit, csak hogy életben maradjon, de amiket igazán kért az Úrtól, azok mindig válasz nélkül maradtak. De a pápa-látogatásra készült, tudta, buta remény, de valamit várt tőle. Talán babonás hit volt, de abban reménykedett, hogy a lengyel pápa visszaadja neki azt a hitet, amit kislánykorában érzett.

Szent István király napjának hajnalán felvette a szebbik ruháját, felszállt a plébánia által bérelt buszra és beindult a városba. Útközben a határfánál elmondott egy fohászt, hogy Lucának mindig ez jelentse az otthont, még ha máshol is lenne a lakása. A szentmise a Hősök terén szép volt, bár alig értette, mit mond a Szentatya, nehézkeseek voltak a szájában a magyar szavak, de a lélek, a sokaság feltöltötte a lelkét. Már kezdte azt hinni, amit a propaganda évtizedeken keresztül harsogott, hogy a hit, a vallás csak az öregeknek való, lassan elkopik, mint egy régi ruha – de azon a napon az ország ott volt. Ennyi embert még sohasem látott egyben.

Számtalanul mentek ki, vállalva a kényelmetlenségeket, csak azért, mert ezek a kopott fogalmak: Isten, haza, hit, igenis fontosak voltak nekik. Azon a napon úgy érezte, hogy igenis, még valahol a mélyben él az az ország, amiben született, felnőtt, amiben kimondatlanul mindig is hitt.

És ezen az őszen eljött Luca esküvőjének napja is. Külön fájdalom volt Katának, hogy a fiú templomában tartották meg, nem az istenadtaiban, ahol háromszáz év óta az összes ősök esküdött. Mégis mosolygott, és ha könnyezett is, azt is csak örömében.

Szépen énekeltek a templomban, szépen beszélt a pap, magában el kellett ismernie, hogy maga a templom is szebb és nagyobb, mint az otthoni, mégis egyetlen pillanat égett be a lelkébe: amikor a pár a kapuban fogadta a jókívánságokat, a fia az ifjú férj elé lépett, megölelte és annyit mondott neki: „*mindig is szerettem volna egy fiút*”.

Kata csak nézte Lucát: gyönyörű volt. Hófehér ruha, finom vonások, mint egy hercegnő. Egy pillanatra a saját esküvőjükre gondolt: mennyire más volt! Ő nem volt ilyen szép. A fiú is jóképű volt, de idegen. Más. Sokat aggódott, hogy vajon illenek-e egymáshoz, hogy nem lett volna-e jobb, ha Luca egy olyan férfit választ magának, mint ő, egy becsületes istenadta... Vajon jól tette-e, hogy engedett a csábításnak, hogy valami, valaki mást akart? Boldogok lesznek, ez biztos. De vajon meddig? Vajon mi számít többet az életben: ahogyan ő választotta Ferit, talán kevesebb tűzzel, több csendes izzással, vagy az a lobogás, amire Luca vágyott? Talán mindegy. Szeretik egymást és ez a szeretet, ha igazi, akkor örökre ki fog tartani.

Pár héttel később, amikor Luca elhozott nekik egy szálát az esküvői csokorból, megkönnyezte és a családi oltár közepére rakta. És amikor az évfordulójuk közelgett, mindig meggyújtott egy mécsest előtte és elmondta a régen ismert imákat.

Az élet még egy boldogságot tartogatott Katának. Az Antall-kormány megindította a kárpótlást, s ezzel régi ellentéteket élesztett újra a faluban és a családokban is. Talán úgy gondoltak, hogy „*fiat justitia pereat mundus*”. Hát, az a bizonyos justitia, igazság talán nem valósult meg, de a pusztítás igen: a régi sváb-magyar ellentét újraéledt: egy volt a föld, de a tulajdonosa sok a különböző történelmi rétegekben. A svábok kifogásolták, hogy miért nem kapják vissza régi földjeiket, amiket a földreform és a kitelepítés során elvettek tőlük – a betelepítettek pedig, akik utánuk kapták meg a földeket, úgy érezték, hogy az jogos tulajdonuk, hiszen a Felvidéken hagyott javaikért jogos kárpótlásként kapták. Majd fél évszázaddal a háború vége után, a potsdami istenek gyűlése még mindig éreztette a hatását: a megnyomorított népek közé vetett konkoly még mindig termett. Újrakezdődött a pártoskodás, amiről már azt hitték, elfelejtették, de a különböző csoportosulások egyben megegyeztek: a kormány által javasolt kárpótlási jegy a lehető legrosszabb megoldás.

Aztán Kata látta, hogy az évtizedek óta elvesztett javak miatt a leszármazottak hogyan harapják át egymás torkát. Sokan, akik elköltöztek a faluból, akik már évtizedek óta nem lépték át annak határát, megjelentek és követelték a jussukat az ősi földből. És jöttek az ügyeskedők, akik széles mosollyal végigjárták az öregeket, hogy ők csupa szívjóságból megveszik tőlük a kárpótlási jegyeket, persze nem a hivatalos árfolyamon, de azt úgysem adná meg senki sem...

Kata már nem tudta követni az eseményeket, fiára bízta, hogy intézze ezeket az ügyeket. Amit kellett, aláírt, amikor el kellett mennie a hivatalba, hagyta, hogy a fia elvigye, kivárta a sorát, felmutatta az igazolványát, újra aláírt, átvett. Nem hitte volna, hogy lesz bármi is belőle, de ha mégis, csak jól jön majd nekik.

Amikor végül egy vastag borítékban kézhez kapta, furcsállva nézegette. Pár fénylő kartonpapír – ezt kapták cserébe mindazért, amit az apja, a nagyapja és az ősei megteremtettek? Kezével megsimította a címet: ugyanaz, mint gyermekkorában is volt. Az apostoli kereszt, a hétszer vágott mező, a Szentkorona. Talán ezért az egyért megérte. Legalább ennyi visszatért a régi világból. Kiválasztott egy ezerforintos címletűt, elrakta a hivatalos papírok közé és a többit odaadta a fiának, kezdjen vele, amit akar. Ha akarja, adja el, ha akarja, cserélje részvényre, de azon becsületes ember úgyis csak veszthet, földet meg minek is venne, már úgy sincs, aki megművelje...

Feri azonban sem egyiket, sem másikat nem tette, hanem árverésre ment. Az aktatáskás ember, aki az államot képviselte, végignézett a teremben lévő falusiakon, majd annyit mondott:

– Maguk rendes emberek. Itt a térkép, kimegyek, elszívok egy vagy két cigarettát, beszéljék meg, kinek mi kell, aztán mindenki csak arra a földre licitáljon, amiben megegyeztek. Ne pazarolják el a falut.

S úgy lett, ahogy mondta. Kiment elszívni egy cigarettát, megivott egy kávét, s amikor visszatért, csodák csodája, hamar gazdára talált minden föld. S aznap este Feri boldogan újságolta az anyjának:

– Újra van erdőnk!

– Az jó. Akkor van tűzifánk télire.

– Kicsit messze van...

– Nincs itt semmi messze. Apámmal a hegyeken túlra jártunk minden hajnalban a gyümölcsösbe, oda, ahova a Lucáék már csak kirándulni mennek, annál csak közelebb lehet. Ami messze van, azt a kommunisták már úgyis bekerítették. Vadászni. A grófokat még régen nem zavarta, ha az erdőkbe járunk, de az elvtársakat már igen.

– Talán egyszer elbontják a kerítést. Már más világ van.

– Nincs más világ. A pénz és a hatalom ugyanazoknak a kezében van. Csak éppen más zászló előtt bokáznak.

– Ha kimérik a földet, hívom Lucáékat és akkor anyuékkel megnézhetnénk az erdőnket. Azt mondják, nem jó faanyag, eladni nem lehet, de nekünk jó lesz.

Néhány hónap múlva, ősszel felkerekedett a három nemzedék és megnézték az erdőt. Beültek az öreg Ladába, felmentek a hegyoldalba, igaz, félúton ki kellett szállniuk, mert az öreg mélyúton majd' fennakadt az alja, de jó fél óra múlva már ott álltak a birtokon. Nem volt nagy, Kata szeme pár pillantással befogta, ráadásul ez a kis darabka is tele volt vízmosásokkal, a fák csenevészek, ami meg ért volna valamit, az meg elérhetetlen helyen... Mégis, ahogy ott álltak, mindannyiukban ugyanaz az érzés motoszkált: a sajátjukon állnak. Még a Luca férjében is, akin látszott, hogy úgy jött, mintha kirándulásra jönne.

Hallották, hogy a völgyben delet harangoznak. Az asszonyok előkészítették az elemózsiát, a férfiak meg körbejártak, hogy a határjelzéseket ellenőrizzék. Fél óra elteltével érkeztek vissza nevetgélve, a férje vidáman szólt:

– Képzeld, megtaláltuk a régi határkövet!

– Milyen határkövet?

– Még a századfordulósat! Kiderült, hogy az apádéké volt!

– Hol?

– Hát sajnos nagyon nehéz megközelíteni, de lefotóztuk neked...

– Akkor mégsem veszett el minden...

– Nem. Úgy látszik, mégiscsak van igazság és rend a világban.

Aznap sokáig kint maradtak az erdőben, s a család csodálkozva vette észre, hogy Kata halkan dudorászik...

Évek teltek el. Olyan furcsa az idő és a boldogság. Amikor éljük az éveket, mindig csak a napi küszködéseket, harcokat, hiányokat látjuk, de ha visszanézünk, pont ezek az évek tűnnek boldognak. Pedig nem történt semmi sem, csak elkezdtek kialakítani a közös életünket Lucával, a házunk egyre szebb lett, mind a ketten megtaláltuk a munkában helyünket és...

Gyűlöltem, aminek most kellett jönnie az emlékezésben. Önkéntelenül is összeszorítottam a rózsaszálat. A szirmok porrá morzsolódtak, a tüskék a tenyerembe dőttek. Csak valami véres por maradt a kezemben, de az emlékezést nem tudtam feltartóztatni...

Az ajtóra néztem. Ott ültem az éjszaka közepén a fotelban, de már másik idősíkból voltam: láttam, ahogy a szobában ülnek a nagyiék és Luca sugárzó arccal belép:

– Nagyi, gyerekek lesz...

32. A lakat

Katának le kellett ülnie egy pillanatra. Pár másodperc kellett, hogy tudomásul vegye a jó hírt, csak aztán kezdtek záporozni a kérdései: mikor, hogyan, hogy viseli, ugye egészséges, kislányt vagy kisfiút várnak... Luca mosolyogva ült a fotelban és bár még semmi sem látszódott a pocakján, olyan büszkén rakta rá a kezét, ahogyan csak a várandós nők tudják. És sorolta a válaszokat: nyár közepén, köszöni, jól van, biztos egészséges lesz a baba... Hogy hogyan? Hát azt inkább nem mondja el pontosan, még nem tudják, hogy kisfiú vagy kislány lesz...

– De ha kislány lesz, akkor mindenképpen Katinak nevezzük el. Már megbeszéltük.

Kata szégyellte az örömét, amit ebben a percben érzett. Mintha minden fájdalom, amit át kellett élnie az életében, semmivé foszlott volna. Csak nézte az unokáját, hogyan szépült meg az anyaságban, mintha abból a kamaszlányból, aki Luca mindig is volt a szemében, felnőtt nő lett volna hirtelen. Csak áradt a harmónia.

A következő hónapok, évek voltak életünk legboldogabb pillanatai. A boldogság olyan furcsa jószág: az emberek a legtöbbször csak vágynak rá, hogy ha ez vagy az megtörténik, akkor átélik, de valójában mindig csak a múltban és a jövőben kergetik. Lehet, hogy csak visszavetítem az érzést, de azt hiszem, akkor mi tudatában voltunk a boldogságnak. A gyermek-várás, a születés, a világra ébredés csodája olyan hihetetlen boldogság, amit talán szavakba sem lehet önteni. Talán csak az első csók hasonlítható össze ezekkel, amikor az ember azt csókolja meg először, akiről tudja, hogy egy életen keresztül a társa lesz.

Ha elkezdeném sorolni, milyen érzés volt, amikor az ultrahangon először megláttuk az a kis élő valamit, amiben a szeretetünk egyesült, amikor először meghallottuk a szívdobbanását, amikor a Kedvesem pocakján keresztül először éreztem meg, hogy rugdos... Az éjszaka, amikor a Kedvesemet bevittem a kórházba, ahogy láthattam, ahogyan az egy test kettéválik, hallani az első sírását, ahogy először foghattam a kezembe a kislányomat...

És tovább: az első éjszaka, amikor én vigyáztam rá. Ültünk az ablak alatt és nagy fekete szemekkel rácsodálkozott a teliholdra. A keresztelő, ahogy a pap Krisztus közösségébe fogadta és a Katalin nevet adta neki. Emlékszem, ahogyan a dédnagyanyja csak állt és a boldogságtól könnybe lábadt a szeme.

Az első léptek és szavak, ahogyan felém rohant és átölelt, amikor hazaértem. Ahogyan esténként végtelenített meséket szóttem neki ima után. Amikor végül felálltam és betakartam. Ahogyan lesett utánam a rácsos ágyból és kérte: „Apu, maradj még!”

Tudom, másnak csak giccses képek ezek, de nekünk maga volt a boldogság.

Kata életében harmadszor élte át ezt a csodát, s mindig egyre mélyebb dimenziókban. Amikor a fia született, még dolgoznia kellett, az anyaságát elsodorta a történelem. Akkor a túlélés volt a cél, kevés idő jutott a játékra, mégis, a megpróbáltatások összekovácsolták őket. Amikor Luca született meg, már volt ideje játszani, s mint „nagy” adhatta magából a legjobbat, a legkedvesebbet. Akkor Anna volt az elfoglalt anya, Kata vigyázhatott rá, amennyit csak akart. A szeme előtt nőtt fel, s a lelke fürdött a boldogságban, amikor esténként ájtott hozzá és elmondta azokat a titkait, amiket még a szüleivel sem mert megosztani. Persze, amikor megismerkedett a párjával, ezek a kötelékek lazultak, de amikor meglátogatta őket, amikor segített a konyhában vagy a takarításban, újra csak az övé volt, visszarepültek az időkben.

A kis Kati, vagy ahogy ő nevezte: Katica, újabb csodát hozott. Most, hogy az ő élete már a végéhez közelgett, úgy érezte, a lelkét, az életerejét át kell adnia neki. Még egyetlen kisgyermekkel sem játszott annyit, mint vele; amikor Lucáék elhozták, úgy készült rá, mintha a szerelmével találkozna. Már előre örült annak, hogyan fogja tanítani sütni, főzni, hogyan árulja el neki a hét lakat alatt őrzött recepteket, amiket még Lucának sem mondott el, a karácsonyi diós sütemény titkát, mitől olyan igazán finom...

Ahogy Katica cseperedett, hétvégente Lucáék egyre gyakrabban bízták rájuk. Néha napokra is kihozták Istenadtára, ha sok volt a munka, ilyenkor szinte teljesen az övék volt, mert a fiatalok sohasem álltak le, mindig kellett valamit dolgozni a földön, a házban, a kertben... Közben Katica egész nap ott sertepertélt mellette. Neki a dédiék háza elvarázsolt kastély volt: a kert maga a végtelen birtok, a tyúkok izgalmasabbak, mint a mesebeli tündérek...

Három éves múlt Katica, amikor Karácsony másnapján Istenadtára utaztunk. Csodálatos nap volt: az előző napokban havazott, szikrázott a nap, a rokonság szeretettel várt minket, étel, ital, ajándék, sőt még, ami a legfontosabb: beszélgetés is bőséggel volt. Olyan nap volt, amikor úgy éreztem, hogy én is hazaérkeztem.

Persze a kislány kapta a legtöbb ajándékot, nem is tudta hirtelenjében mihez kapjon. Új ruha, baba, labda... Ahogyan a német mosószerreklámokban ábrázolják a boldog családot. Már azt hittem, mindent megkapott, amikor Kata titokzatosan elmosolyodott:

– De nálunk is jártak ám az angyalok, azt üzenték, hogy valamit ott is hagytak, túl nagy ahhoz, hogy a nagyiékhoz hozzák...

Persze Katica azonnal indulni akart, már nem érdekelte a sok ajándék, csak az az egy titokzatos, ami a dédiénél várja.

Alig tudtuk visszatartani, az utcán is előrerohant, hiába szóltunk rá, hogy vigyázzon, sok autó jár erre, valamelyik megcsúszik és elüti és „volt Katica, nincs Katica”. Jót nevettünk rajta, de a lelkünk mélyén büszkék voltunk a lányunk merészségére és vadságára. Mint apa, örültem annak, hogy a lányom olyan fiús, hiszen minden férfi szíve mélyén fiúra vágyik, vagy ha lánya születik, a fiút keresi benne.

Nem történt nagyobb baj, párszor elcsúszott, nevetgélve hóval dobáltuk egymást, amíg a dédiék házához elértük. Aznap este Karácsony volt, hát nem kellett levennie a latyakos ruhát az előszobában, csak lerúgta kiscsizmáját és rohant be a nagyszobába. Az öregek sajnálták maguktól a pénzt, soha nem vettek fát, csak pár ágat akasztottak fel az oltár fölé, néhány, szeretetcsomagból kapott szaloncukorral. Csodáltam az öregeket. Három ág, öt szaloncukor és máris érezte az ember az ünnepet, sokkal jobban, mint a fővárosi bevásárló utcákban, az úgazdagok kivagyi csicsás ünnepi fáin. De ha maguktól sajnálták is a pénzt, a kicsitől sohasem: egy hatalmas ajándék várta terítő alatt. Gyermeki türelmetlenséggel rántotta le róla a leplet: egy bicikli volt.

Nem használt, vadonatúj. Talán a falusi vasboltban vették, nem hiszem, hogy bementek volna a városba érte, de rejtély volt, hogy a kicsi nyugdíjukból hogyan kuporgathatták össze. De az öröm megérte. Az öreg Feri büszkén megígérte:

– Majd ha nyáron kiadjátok nekünk Katicát, megtanítom biciklizni...

És nem akartam többet emlékezni. Ki akartam szakítani magamat az emlékezésből. Van múlt, amit nem megtagadni kell, hanem kiszakítani és elfelejteni. Legszívesebben őrjögtem volna, mindent összetörök, mint egy hisztis kisgyerek, ordítottam és rohantam volna. De a civilizáció megtanított minket arra, hogy az érzéseinket ne mutassuk ki, hogy mindig csendesek és udvariasak legyünk, hát ültem magamba roskadva a fotelban és gyűjtöttem az erőt, hogy fel tudjak állni és visszamenjek az ágyamba. És egy marék altatót is legszívesebben lenyomtam volna a torkomon. Jobb lett volna mindent kidobni és eltörölni a múltat. Otthagyni, sohasem keresni a lelki Atlantiszt.

Lassan feltápáskodtam és a másik szoba felé indultam. De amint a kilincsre tettem a kezemet, éreztem, hogy valaki áll mellettem, átölel és az arcomat a másik, a kerti ajtó felé fordítja. Finom volt a keze, finom volt a mozdulat, mégis ellenállhatatlan. Már nem volt szabad akaratom. Tudtam, ha vele megyek, olyan szörnyűséggel találom magamat szembe, amit nem tudok elviselni. Mégis mennem kellett. Talán elég volt már az állandó bujkálásból, az állandó szemlesütésből, jobb szembenézni a félelmeinkkel...

A fészker előtt álltam, a rigli után nyúltam, de hiába, ott volt a lakat. A lakat, amit az apósom éppen miattam rakott fel. Felnevettem. Ha most valaki meglátna, örülnék tartana. Itt állok meztelenül az éjszaka közepén e bezárt kapu előtt, megpróbálok bejutni, miközben rettegek attól, ami mögöttem van.

Pár méterre volt a fáskamra, tudtam, ott mindig találom fűrészt, fejszét... Befeszült a rönkbe, más-kor sokat szenvedtem azzal, hogy kiszabadítsam, most egy mozdulat volt. Már nem volt visszaút: a lakatra csaptam és kiszakítottam az öreg fából. Lassan kinyílt a kapu. Nem volt villany, nem hoztam magammal zseblámpát, mégis tudtam, hogy az utcalámpa deszkák között beszűrődő fényében mi rajzolódik ki.

A bicikli volt, amit Katica azon a Karácsonyon kapott.

Elgömbülve, széttörve és vérfoltosan.

33. Péntek délutáni telefon

Leültem a ronccsal szemben. Tudtam és éreztem, hogy az a valaki, aki vezetett, azt akarja, hogy érintsem meg és éljem át újra az emlékeket, de képtelen voltam rá. Csak ültem törökülésben és megpróbáltam felidézni, hogy mi is történt azon a napon...

Csendben odaléptem Andihoz és kávét töltöttem a csészéjébe. Csendes kis szertartás volt; öt percre félreraktuk a munkát és beszélgettünk, elmondtuk a napi apró-cseprő ügyeket, aztán kipihten visszafordulunk a robothoz.

Befejezte a számítógépen a mondatot, megköszönte, de feszült volt, éreztem a hangján, két édesítőszert rakott a feketéjébe, kis tejet öntött hozzá és felém fordult:

– Mikor indulsz Istenadtára?

– Igyekszem korán letenni a munkát.

– Gondolom, nagyon várod már...

– Igen. Vasárnap adtuk le a dédiéknek Katicát, már nagyon hiányzik. Mi persze annyira nem hiányzunk neki. Tegnap este, amikor felhívtuk telefonon, a dédapjával biciklizett kint az utcán, nem is jött be... Persze, egész nap csak vele játszanak.

– És hogy megy neki a biciklizés?

– Nagyon... Csak a sikítását hallottuk a telefonban. Kis híján a hangrobbanást is, úgy száguldozott. Luca azt is mondta, ma előbb otthagyja a munkát és kibuszozik, már meg sem tud várni engem, úgy siet ki. Azt tervezi, ha a Katicának tényleg annyira jól megy a bicajozás, kettesben anya-lánya estét tartanak és kibicikliznek a határfához. Szóval, ne siessek annyira. És, mint tudjuk, egy jó férj, ha a felesége mással akar kettesben lenni, sohasem érkezik meg korábban.

– Őrült... Ha nem tudnám, hogy jó a házasságotok...

– De az. Ha nem baj... – és ebben a pillanatban csengett a mobilom. Az apósom volt.

Lucának aznap sikerült korábban otthagynia a munkát. A metróval elment a buszvégállomásig, a trafikban vett egy játékot és kis édességet Katicának (persze, tudta, hogy a nagyanyja majd pazarlásnak tartja, de hát majd' egy hete nem látták egymást). A buszon ülve a tájat nézte. Gyerek- és fiatakorának nagy részét ezen a vidéken töltötte el, minden házhoz, szinte minden megállóhoz valamilyen emlék kötötte. Közben arra gondolt, milyen jó lesz ez a hétvége, hogy ha el is költözött Istenadtáról, Katicának mégis át tudja adni... Talán majd a férjével öregkorukban visszaköltöznek, talán Katicának az lesz a kalandvágy, az elvagyódás, hogy visszatérjen anyja falujába.

A határfa mintha neki integetett volna. Magában valami olyasmit suttogott, hogy már nem kell sokáig várnod, vén fa, mindjárt jövünk, néhány óra csak... Pár éve még a nagyiekkal sétáltak arra, akkor még csak álmodozott arról, hogy neki is lesz gyermeke, most meg a kislányával fog arra biciklizni.

Hálás volt a nagyapjának, hogy megtanította biciklizni a kicsit. Furcsa, máskor alig tud menni, de mintha megfiatalodott volna. Kár, hogy a dédi már nem mer biciklire ülni, akkor most hármasan mehetnének, de így is szép lesz.

A busz átgördült a falutábla előtt. Otthon volt. A szemével keresgette a dédiék utcáját. A busz azelőtt is elhalad és pár méterre van a megálló, valaki már megnyomta a leszállásjelzőt, így a helyén maradt, hogy beleshessen, hogy egy pillanattal előbb láthassa a kislányt.

Nem csalódott: Katica a dédipapával ott biciklizett, intett neki, a kislány ránevetett, látta, hogy nekilödul, nyomába az öreg... A busz nem engedett többet látnia.

Már az ajtóhoz lépett, amikor meghallotta a fékcsikorgást és a csattanást. Állt a buszmegállóban, hátrafele nézett és se gondolkozni, se megmozdulni nem tudott pár másodpercig...

Ami utána történt, az már kiesett, soha nem is tudta, nem is akarta felidézni.

Az öreg Feri aznap, szokása szerint, korán kelt. Még aludt mindenki, amikor elment a pékségbe, hogy friss süteményt vegyen (máskor bezzeg a hetes kenyér is jó volt), felrakta a kávét, hogy Katát a frissen főt fekete illata ébressze.

Amikor Katica is kikecmergett az ágyból, a konyhaasztalon már a kakaó és a még meleg bukta várta. Feri megvárta, hogy befejezze a reggelit, már nem is kellett szigorúan néznie rá, hogy keresztet vessen a végén és így szólt hozzá:

– No, ma leszerelem a botot a bicikliről, mutassuk meg anyunak, hogy már nagylány vagy, akinek nem kell segítség, már egyedül biciklizel. De aztán hallgass rám, ha mondok valamit!

– Már nagylány vagyok – húzta el a száját Katica.

– De nagyon kell ám vigyáznod, nehogy eless. És ha azt mondom, állj, akkor meg kell állni! Rendben?

Katica kislányosan duzzogva nézett dédnagyapjára. Méghogy rá kelljen szólítani? De látva a pillantását, kiszorította magából: – Igen.

Egész délelőtt kint bicikliztek az utcán, igaz, a kislány párszor elesett, de a végén már egész ügyesen egyensúlyozott. Ha kocsi jött, mindig félrehúzódott, nem is kellett mondania.

Harangszóra bementek a házba, s bár Kata aznap nem adott meleg ebédet („Ha majd itt lesznek a fiatalok, akkor kaptok főttet!”), így is bőséges lakomában volt részük. Feri büszkén nézte a kislányt, talán valami közhelyet is mondott arról, hogy a falusi levegő meghozza az étvágyat.

Fülledt nyári meleg volt, nagyon elálmosodott.

– Mama, egy kicsit lefeküdnék pihenni, nagyon fáradt vagyok...

Kata tudta, hogy a férjének szüksége van a sziesztára, tudat alatt kicsit neheztelt is érte, hogy ő a szobában szundikál, miközben neki a konyhában kell szorgoskodnia.

– Luca most telefonált, hogy elindult. Menjen ki a kicsivel játszani, úgylis ez az utolsó alkalom, aztán már csak az anyjával lesz, hozzánk már szólítani sem fog, ismerem a gyerekeket.

Feri még próbálkozott volna, de az asszony szigorú pillantása beléfojtotta a szót. Valóban, az az egy óra már igazán nem oszt, nem szoroz...

Az utcán úgy érezte, hogy már csak egyetlen vágya van: kicsit lefeküdni. A melegben alig látott, egyre lassult csak, bármit is csinált, Katica mindig nevetve elszáguldott, hiába dorgálta meg és fenyegette, hogy bemennek és szégyenszemre szobafogságban kell várni az anyjára, a kislány csak nevetett, azzal a nevetéssel, aminek soha egyetlen felnőtt sem tud ellenállni.

Végre az utca végén feltűnt a városi busz. Mintha valaki intett volna, talán Luca, talán más... Feri csak annyit látott, hogy a kislány nekitáltosodik, száguldani kezd az országút felé, s ő hiába kiabál, hogy állj, tessék megállni, Katica nem látott, nem hallott. Futott utána, nem kapott levegőt, fájtak a csontjai, de nem tudta utolérni. A kislány eltűnt a sarkon, talán öt méterre lehetett az utca végétől, amikor meghallotta a fékcsikorgást és a csattanást...

Kata a konyhában mosogatott. Szíve szerint felrakta volna az estebédet, de tudta, Lucát nem lehet majd visszatartani attól, hogy Katicával ne vágjon neki a határnak. Fiatalok... De valahol megértette, szíve szerint, ha nem lennének már öregesek a lábai, ő is velük tartott volna. Időnként a redőny résein behallatszott a kislány sikongatása és nevetése, férje dohogása, hogy megint nem hallgat rá, hiába szól...

Lassan kicsit elhalkultak. Aztán jött a fékcsikorgás és a csattanás. Az első gondolata az volt, hogy valami örült megint száguldozik az országúton, hogy nem lehet velük semmit sem csinálni.

Nem hallott semmi többet. Csak a csend ért el a szívéig és jégbe dermedtette. Lerakta a konyharuhát, mozdulatlanul állt és némán mozogtak az ajkai. Hogy ez a csend ne az legyen, amitől retteg...

Csak ültem az éjszaka közepén a fészerben és néztem a meggörbült vasat... Aztán nagyon lassan felemeltem a kezem, milliméterről milliméterre közelítettem a vázhoz. Szerettem volna, ha az ujjaim sohasem érnének el addig, ha vége lenne a világnak, mielőtt hozzáérek. De végül lassan megérintettem és a kezem rásimult a meggörbült csőre.

És zokogni kezdtem, mint még soha az életemben. Pedig Katica halála óta egyetlen egy könnyet sem ejtettem. Rázkódott a vállam, úgy borultam arra a roncsra és úgy öleltem, mintha a kislányom lenne.

34. Gyerekszoba

Abból a napból bennem szinte semmi sem maradt meg. Amire beértem a kórházba, már mindennek vége volt, még azt sem engedték meg, hogy megnézzem a holttestet. Hiába mondtam, hogy már láttam csúnyább halottat is 89-ben, nem engedték. Talán jobb is volt, hiszen azok a halottak idegenek voltak.

Luca ült a kórház folyosóján a szocializmus idejéből ottmaradt műanyag székeken. Mintha éveket öregedett volna. Meggörnyedt, a szemei üresek, nem vette észre, mi történik körülötte, csak nézett előre, a karjai a térdén nyugodtak, tenyerei felfele nyitva, mintha gondolatban egy csecsemőt ringatna. A ruhája vértől volt csatakos.

Nem tudtam megszólalni, megpróbáltam átölelni. Hagyta magát, azt tehettem vele, amit akartam, olyan volt, mint egy rongybaba. Melléültem és vártam. Néha megpróbáltam megérinteni a vállát, de nem reagált. Csak akkor adott életjelet, ha azt mondtam, hogy lassan hazaindulhatnánk: hangosan tiltakozott, igaz, alig érthető szavakkal, hogy még itt van Katica, nem mehetünk haza, szüksége van ránk.

Eszembe jutottak a régi hittanórák, amikor azt magyarázták, hogy a lélek a halál után pár órát még a test közelében tölt, addig fel lehet adni neki a betegek kenetét... De ezek az órák már régen leteltek, és bennem csak egyetlen gondolat volt, hogy el, innen el. Fojtogatott a kórházzag.

Néztem Lucát. A nyári ruháját, valamikor csodaszép volt benne, finom bézsszínű, kiemelte tökéletesen nőies alakját, de most csupa vér és gyűrdés volt. A szeme a semmibe nézett, láttam, hogy egy másik világban van, s csak Isten tudja, hogy onnan még visszatér-e. Mégis irigyeltem. Mert akármilyen szörnyű is volt, az utolsó pillanatokban ott lehetett a kislányunk mellett, az utolsó, amit érzett, az anyja ölelése volt. És én nem voltam ott. Mert a munkám fontosabb volt, mint az, hogy a lányom mellett legyek. Gyűlöltem magamat.

Ez az éjszaka volt a legrosszabb az életemben. Nagy nehezen hazavittem, lefektettem, de még a ruhát sem tudtam leimádkozni róla, csak betakartam és megpróbáltam mellé feküdni. Ellökött magától. Fogtam egy takarót és a nappaliban lefeküdtem a szőnyegre. Behunytam a szememet és elaludtam. Tudtam, most nem tudok segíteni neki, s másnap még nagyobb szüksége lesz rám, erősnek kell lennem.

Néha, amikor felriadtam, a csendes zokogását hallottam. Felkeltem, bementem hozzá, de meg sem tudtam érinteni, éreztem, hogy a lelkében áthatolhatatlan falakat emelt maga köré.

Másnap reggel a vízcsobogásra ébredtem, Luca zuhanyozott. Benyitottam a fürdőszobába, körömkefével mosta a testét, véresre dörgölve a bőrét.

Fagyos tekintettel nézett rám:

– Menj ki. Inkább főzz egy erős kávé, elaludtam, még elkések a munkából.

Amikor kijött a fürdőből, átvágott a nappalin, be a hálóba és szokása ellenére magára csukta az ajtót. Felöltözött, az asztalon várta a friss kávé.

– Reggelit nem kapok? Ennyit sem lehet kérnem? – S meg sem várva, hogy megszólaljak, felhörpintette a kávé, kiviharzott a konyhába és a nyitott hűtőből megreggelizett. Felvette a kabátját és a cipőjét, s köszönés nélkül dolgozni indult.

Egész este meg sem szólalt. Némán ettük vacsorát.

– Az apád telefonált.

– Mit akart? – kérdezte szenvtelenül.

– A temetést kérdezte. Hogy hol legyen.

– Nálunk.

– Azt mondta, hogy ha gondoljuk, akkor az istenadtai sírba...

– Nem. Itt temetjük el. Nem akarok többet Istenadtára menni.

– Akkor felhívom és elmondom neki.

– Mondjad. – És ezzel félbe is szakadt a beszélgetés.

Kevesen voltunk a temetésen. Az öreg Feri nem is jött el, a baleset napjától kezdve ágynak esett. Nagyon csodáltam Lucát: egyetlen könnycseppet sem ejtett. Anna és Kata is jól tartották magukat, de amikor az első göröngyök a koporsóra estek, zokogásban törtek ki. Az apósommal egy szót sem ejtettünk, csak a sír fölött öleltük meg egymást.

Attól a naptól kezdve mindannyian halottak voltunk. A szívünk még vert, de csak látszatlét volt a miénk.

Attól a naptól kezdve... Lucával szinte sohasem beszélgettünk, csak a legfontosabbakról, úgy éltünk együtt, ahogy az ablak elé lerakott két szobanövény. Attól az éjszakától kezdve a házastársi együttléteink megszűntek. Néha kezdeményeztem egy kis cirógatással, de a válasz mindig csak az volt, hogy intézzem el gyorsan. Az első alkalommal még megpróbáltam, de amikor éreztem, hogy a karjaimban csak egy élettelen húsdarab van, inkább feladtam és utána kizártam a gondolataimból a fizikai együttlétet.

Egyik éjszaka arra ébredtem, hogy egyedül fekszem az ágyban. Rossz előérzetem támadt, elkezdtem keresni. A fény irányába mentem: Luca a gyerekszobában volt és Katica játékait porolgatta, rendezgette. Megálltam az ajtóban és néztem. Mosolygott, kicsit mintha dúdolt is volna, valami bugyuta altatót. Boldog volt. Odatérdeltem mellé, de észre sem vett. Szerettem volna bekerülni abba a kis világba, ahol újra ilyen boldog, megfogtam az egyik babát, hogy odanyújtsam neki. Amikor észrevett, megrázkódott, mint aki szép álomból ébred... Görcsbe rándult az arca, felkapott egy gyerekollót és felém vágott. Szerencsére biztonságos gyerekolló volt, kerekített végű, el tudtam hajolni, de azért hosszan végigkarcolta az arcomat. Láttam, újra le szeretne sújtani rám, megfogtam a csuklóját. Egymás szemébe néztünk egy pillanatig, olyan volt, mint amikor két kutya a szemével küzd meg, mielőtt egymásnak esnének... Pár pillanat után elengedtem és kimentem a szobából. Közben arra gondoltam, hogy ha most valami kést a hátamba vágna és meggyilkolna, nem is bánám.

Másnap reggel mellettem ébredt és megkérdezte, mit csináltam az arcommal. A régi borotvapengémre fogtam, szerencsére nem kérdezett többet.

Attól a naptól kezdve nem kerestem Lucát, ha éjszaka eltűnt, és nem léptem át a gyerekszoba küszöbét. De tudtam, hogy az utolsó ceruza is úgy fekszik az asztalon, ahogy Katica otthagyta.

35. Haláltánc

Ezekben az években, ha volt is néha kedvem dúdolni, mindig ez a dal járt körbe az agyamban: *Járd, ó járd, az ördögi táncot...* Úgy éreztem, mintha a sátán kottájából kellene játszanunk az életünket. De a helyzet Istenadtán sem volt jobb.

Az öreg Feri Katica halála óta nem kelt fel többé. Alig evett, keveset beszélt, de legalább volt valami kis kapcsolata a külvilággal. Néha beszélgetett a feleségével, Katával, de szinte mindig ugyanarról, hogy ő ölte meg a dédunokáját. Gyilkos, akinek nincs bocsánat. Bár Feri a maga idejében lázadó volt, tiltakozott a falu által megszabott szokások és szabályok ellen, mégis génjeiben hordozta a szigorú törvényt: aki ölt, annak halnia kell. És nem kaphat feloldozást.

Katának talán ez volt a legnehezebb időszak az életében, ha volt bűne, ezerszeresen levezelte. Próbálta volna vigasztalni a férjét, de csak üres és hazug szavak jöttek ki a száján. Ugyan, mit mondhatott volna? Hogy nem baj, lesz majd másik gyerek? De az istenadta föld hiába áldott és dúsan termő, a falubéli asszonyok méhe nem az, nehezen fogannak meg... És ha születne is másik gyerek, másik dédunoka is, állandó rettegés lenne az életük, hogy mikor történik vele valami. Különben is, elég hosszú ideig éltek, tanúi voltak a legszörnyűbb évszázadnak, mire várjanak még?

Magában szépen elrendezte a dolgokat: gondozza Ferit, amennyire csak lehet, megpróbálja, ha nem is széppé, de legalább elviselhetővé tenni az utolsó hónapjait, aztán ha meghal, elrendezi az ügyeit és utána megy. De addig erősnek kell lennie.

Egy dolog bántotta csak: egész életében a Rend volt az első. Hogy az érzéseit, a házát, a családját, az életét rendben tartsa, hogy szabályok szerint éljen és ezeket a szabályokat másokkal is betartassa, de Ferit nem tudta rávenni, hogy Istennel rendezze a dolgait. Hosszú idő után a kötelező vasárnapi misehallgatáson túl, újra imádkozni kezdett és csak egyet kért állandóan: mielőtt meghalna, a férje béküljön meg vele. És akkor talán, abban a másik világban együtt lehet az ő kis angyalukkal...

Karácsony körül eljött az utolsó stádium. Feri állapota egyre rosszabb lett, egyre többször homályosult el az elméje, nem volt más, kórházba kellett vinni. Este felhívta Lucát.

– Szia. A nagyapád kórházba került. Nincs sok hátra neki. Holnap látogasd meg.

– Szia. Nem tudom, hogy képes vagyok-e rá...

– Be fogsz jönni és kész. Beszélned kell vele, mielőtt meghal.

– Azóta egyszer sem találkoztunk.

– Elég a hisztiből. Megértem, hogy nem bírtál kijönni Istenadtára, hogy nem bírtál végigjenni azon az utcán...

– Nem.

– De most haldoklik a nagyapád. Gondolj arra, hogy mennyire szeretett egész életében. Nem mehet úgy el, hogy ne tudná azt, hogy szereted.

– Megpróbálom.

– Ne próbáld. Tedd meg.

– És mit mondjak neki?

– Legyél ott mellette, fogd meg a kezét, nézz a szemébe és mondd meg neki, hogy nem haragszol rá.

Percekig csak Luca lélegzetvételét lehetett hallani a telefonban, mire ki tudta mondani:

– Holnap ötre bemegyek. De kérlek, legyél te is ott.

– Ott leszek.

– Nagyi...

– Mondd.

– Szeretlek. És köszönöm.

– Én is, kis bogaram. Vigyázz magadra – nevezte Kata azon a néven, amit vagy harminc év óta nem mondott ki.

– Rendben, nagyi.

Másnap korábban elkéredzkedtem a hivatalból és elkísértem Lucát. Szegény Feri már nem volt magánál. Amikor felismerte az unokáját, mintha elmosolyodott volna, de lehet, hogy csak képzeletem. Luca odaült mellé. Láttam, hogy idegenként nézi azt a beesett arcú, borostás, üres tekintetű valakit, aki azelőtt a nagyapja volt. Kereste benne azt a régi embert, a nagyapját, aki annyit játszott, foglalkozott vele, aki formálta őt, de nagyon nehezen találta... Végtelennek tűnő idő után tudta megfogni a kezét, úgy kapaszkodott belé, úgy szorította, ahogy kisgyermekkorában és megszólalt:

– Nem haragszom rád. Szeretlek. Nem te tehetsz róla. Légy boldog.

Két könnyű puszit adott az arcára és kirohant a kórteremből.

Ott maradtam a két öreggel. Feri arca mintha egy pillanatra görcsbe rándult volna. Talán csak én vettem észre, Kata akkor éppen Luca után nézett, majd felém fordult:

– Mondd meg Lucának, hogy nagyon köszönöm. Menj, ne hagyd magára. Most nagyon nagy szüksége van rád.

Másnap reggel Kata felhívott.

– Feri meghalt. – Száraz és érzelemmentes volt a hangja, de éreztem rajta, hogy előtte sokat sírt.

– Hogyan? – tettem fel önkéntelenül is az egyik legbutább kérdést, amit csak lehetett.

– Már nem tért magához. Érdekes volt az orvosnak előre odaadni a pénzt, azonnal felhívott. Tudtam intézkedni. Megkapta az utolsó kenetet. Csak megbékélt Istennel.

– Ennek örülök. Jó, hogy tegnap bent voltunk.

– Igen. Lucának elmondod?

– Igen. Köszönöm.

– Köszönöm én is. És mondd el neki, hogy ha nem tud eljönni a temetésre, megértem.

Amikor leraktam a telefont, elgondolkoztam. Azt a rándulást Feri arcán nem tudtam elfelejteni. Mintha rossz szavakat mondtunk volna, mintha nem ezekre várt volna. Mintha amiatt halt volna meg, hogy nem kapta meg azt a feloldozást, amire vágyott.

Azóta is sokat rágódtam ezen. Talán azt kellett volna mondania Lucának, hogy tudja, hogy a nagyapja felelős Katica haláláért, de ugyanúgy felelős ő is. És mint az egyik gyilkos, megbocsát a másoknak. Ahogy Jézus sem az éteri magasságokból bocsátott meg az embereknek, hanem azzal, hogy ő is a bűnösök sorsát vállalta: *Ő azt, aki bűnt nem ismert, „bűnné” tette értünk, hogy benne „Isten igazságossága” legyünk.*⁵³

Feri bűnösnek érezte magát, gyerekgyilkosnak, s azzal, hogy a bűnt, amit viselt, amit magáénak érzett, nem mondta ki senki, pont azt akadályozták meg, hogy itt a földön feloldozást nyerhessen. Néven kell nevezni a bűnt, még ha kegyetlen is, hogy megtisztulhassunk.

Ez a titok mázsás súlyként nehezedett rám, mert tudtam, arról, hogy Feri békétlenül, feloldozás nélkül ment el ebből a világból... És erről soha, senkinek sem szabad beszélnem.

Ott ültem a fészer közepén és rájöttem, hogy talán megőrültem: egy biciklironcsnak mondom el a titkaimat, amiket eddig még végiggondolni is féltem.

Lucával mégis elmentünk a temetésre. Persze kerülő úton, ismeretlen mélyutakon, nehogy egyetlen olyan helyet is érintsünk, ahol valamikor Katicával jártunk. De tél volt, havas a hegyoldal, s ha nem is mondtunk, mindketten az utolsó Karácsonyunkra gondoltunk. Milyen boldogok voltunk...

A temetésen üresen kopogtak a szavak. Mintha a pap, a kondoleáló rokonság és falubeliek irtóztak volna attól, hogy akárcsak a leghalványabb utalást tegyék arra, amire mindenki gondolt, hogy ez a halál, bár öregembert ért, de következménye egy másik tragédiának, amit józan ésszel sem feldolgozni, sem elfelejteni nem lehet. Néztem az arcokat: mindenki lesütötte a szemét, senki nem nézett az arcunkba, mintha a halál jelét viselnénk magunkon.

Katára néztem és tudtam, hogy ő a következő a sorban. Talán pár hónap, talán pár év, de mindegy, az ő élete is véget ért már.

⁵³ 2. Korintusi levél 5,21.

Kata világa lassan bezárult: a ház, a kert, néha beszélgetés a menyével vagy a fiával, a templom és a temető. Tett-vett, s közben némán beszélgetett halottjaival. Apjával, férjével, néha-néha rászólt a kis Katicára, hogy ne rosszalkodjék. Máskor kislányosan felkacagott, amikor a tolmács tette neki a szépet, megdicsérte a festőnek a képét, amit a dédunokájáról festett. Ott ültek a szobában, kávéztak, beszélgettek, fiatalok és boldogok voltak mindannyian. Álomvilág volt, de szép álom.

Ha már minden elképzelhető és elképzelhetetlen házimunkával végzett, az emlékeit rendezgette. Most, hogy minden elveszített, döbbsen rá ezeknek az apróságoknak az értékére. Egy szentkép, egy szem dió, egy misekönyv... Kézben fogta nap, mint nap, újra és újra elmesélte magának a történeteket, amiket már senki más sem ismer.

Lassan már senkivel sem beszélt, legfeljebb egy-egy szót a fiával, a menyével, nagy néha, ha Luca felhívta, pár mondatot vele is, de aztán lerakta, hogy sok dolga van. Az élők már nem az ő világához tartoztak.

Aztán egy áprilisi reggelen kinézett az ablakon, s mert jó idő volt, úgy döntött, felmegy dolgozni a hegyoldalba, a gyümölcsösbe. Várja a munka apja földjén.

A falu még csak éppen hogy ébredezett. Katának ez az öröm útja volt, minden sarokról eszébe jutott egy-egy boldog pillanat. Itt a patakparton játszott kiskorában a többi lánnyal, itt ijesztette halálra az öreg boltos, itt fogta meg először Feri a kezét, erre ment a nászmenet. Erre mentek kirándulni a kis Ferivel... Ezer boldog emlék, ahogy lépkedett, újraélte az egész életét.

Néha meg-meg kellett állnia, nemhiába, a nyolcvanas éveit taposta már. Félúton járhatott a kaptatón, amikor meg kellett állnia: a mélyutat egy drótkerítés vágta ketté.

Kata csodálkozva nézte: a tudatából kiestek a nyolcvanas évek, amikor úgymond természetvédelmi okokból bekerítették a falut körülölelő erdőt. Persze mindenki tudta, hogy az elvtársak vadászni akartak. A falu feletti erdők mindig is vadászterületnek számítottak, még az Árpád-házi királyok idejétől kezdve, Kata apja is sokat mesélt arról, hogy fiatalkorában a „grófok” (akik persze mindenféle földesurak, bankárok lehettek valójában) milyen vadászatokat rendeztek, hogyan mulatoztak az erdészházban a táncosnőkkel. Furcsa módon, az „urak” és a „parasztok” nem zavarták egymást: az egyiknek a vad (mindegy, hogy nő vagy vadkan) kellett, a másiknak a fa, nem kerestették egymás útját. Az elvtársak viszont, akik himnuszként énekelték: „*minden leszünk*”, már nem elégedtek meg ennyivel: körbekerítették a falut a hegyek felől, nem törődve azzal, hogy a régi gyümölcsösök, a régi kálvária kápolna is a szögesdrót mögé kerültek. S hiába jött a rendszerváltozás, a kerítés maradt...

Kata csak állt, ujjai a dróthálóba kapaszkodott és nézte az utat, ami apja földjéhez vezet, amiről nem akarta tudni, hogy már régen nem az övék, csak azt, hogy el kell jutnia oda, de nem engedik... Nem vezet sehova sem az út, amin ment.

Amikor este a fia rátalált, még mindig hangtalanul mozogtak az ajkai, könnyezett és görcsösen kapaszkodott. Feri nagy nehezen haza tudta vinni, ágyba fektette, kihívta az orvost, elrendezték, hogy másnap kórházba vigyék. Az utolsó órákban a pap is meglátogatta. Kata minderről nem vett tudomást. A plébános már sokszor végzett ilyen szolgálatot, tudta, hogy a szent szavak még néha előhozzák az eltemetett tudatot, hát a régi Miatyánkot kezdte imádkozni: „Mi Atyánk, ki vagy a mennyekben...”, de Kata néma maradt. Ferinek támadt egy ötlete és a pap fülébe súgta:

– Németül...

A pap bólintott és elkezdte:

– *Vater unser...* – Kata hallgatott. A főtisztelendő újra nekikezdett, kicsit hangosabban, hogy az élők és a holtak közti senkiföldjén is hallják: – *Vater unser, der Du bist im Himmel, geheiligt werde Dein Name; zu uns komme Dein Reich...*⁵⁴

Az öregasszony szeme lassan megtelt étellel és halkán suttozta: ... *Dein Wille geschehe.*⁵⁵ És ezek voltak az utolsó szavai.

A plébános úr hazament, Feri megbeszélte Annával, hogy az éjszakát az édesanyja mellett tölti. Hazaszaladt a holmijaiért, de mire visszaért, Kata már halott volt. A szemei nyitva voltak, s az arcára mintha egy furcsa félmosoly fagyott volna...

⁵⁴ Mi Atyánk... ki vagy a mennyekben, szenteltessék meg a Te neved, jöjjön el a Te országod

⁵⁵ Legyen meg a Te akaratod

A történet véget ért. Ott ültem a fészerben, az egyetlen társaságom egy összegyűródött véres bicikli. S annak ellenére, hogy az elmúlt órákban évszázadnyi szenvedést és küszködést kellett átélnem, mintha kicsit megkönnyebbültem volna. Minden tagom ólomnehéz volt, olyan fáradt voltam, mintha évtizedek óta nem aludtam volna, de valahol a lelkem könnyű volt. Nem tudom, ismerik-e a fáradtságnak azt a fokát, amikor már nem számít se a múlt, se a jelen, csak a pillanat, az a furcsa éber álom, amikor még a legnagyobb tragédiáknak és veszélyeknek sincsen súlyuk, én ebben voltam.

Feltápázkodtam, kiléptem a kertbe és becsuktam magam mögött a fészer ajtaját, mintha a múltat akarnám oda bezárni. Egy pillanatra megálltam és élveztem az éjszakát. A telihold fényét, a langyos szellőt, a falusi csendet, a távoli kutyaugatást és akaratom ellenére valami békét éreztem.

Félig vakon elbotorkáltam az ágyig, nem nézve se jobbra, se balra, magamra húztam a takarót és elaludtam. Legalábbis azt hiszem, ami ezután történt, az álom volt.

Valaki megsimogatta az arcomat és átölelt, s egy kislányhang a fülemben súgott:

– Apu, hiányzol, de már jó helyen vagyok. Nagyon szeretlek.

Tudom, butaság, de abban a pillanatban valami olyan boldogság és melegség töltött el, amilyent sohasem éltem át addig.

36. Határfa

Gyönyörű békés álom fogadott magába. Olyan, amiről nem lehet felidézni, hogy miről szólt, mégis, ami után az ember egész nap mosolyog, ha nem is tudja, miért. Nem tudom, hogy pillanatokig, percekig, vagy órákig tartott, még sötét volt, amikor valaki újra felébresztett.

Éreztem, hogy valaki átölel, meztelen bőrünk egymáshoz simul. Jobb karjával a hajamat cirógatta, baljával a mellkasomat ölelte át, bal combjával a lábaim közé furakodott. Éreztem a bőrének forróságát, a mellét, ahogy a húsomnak nyomta. Megcsókolta a fületem és belesúgta:

– Szeretlek. Kívánlak.

A nő, aki mellettem feküdt talán a Kedvesem volt. Ha megvizsgálták volna a DNS-ét, biztos azonosnak találják, tudtam, hogy ez az az ember, akivel annyi évet együtt éltem át. Mégis más volt: a szenvedély, amivel átölelt, soha, eddig nem ismert csoda volt.

Furcsán működik az emberi test. Évek óta nem volt testi öröm az életemben, de még csak nem is vágyódtam rá. Tudtam, Luca képtelen lenne ezt átélni, legfeljebb áldozatul adná magát nekem. Más nőktől talán megkaphattam volna a hús örömét, de ettől rettegettem: féltem, ha mással élem át azt a csodát, amire a feleségem képtelen, az túl messzire vezetne, akkor lélekben már ahhoz a nőhöz kötődnék és ez óhatatlanul is ahhoz vezetne, hogy tönkretegyem még azt a keveset is, ami még megmaradt a házasságomból. Mert ha csak úgy is éltünk egymás mellett, mint két szobanövény, valami konok hit és remény élt bennem, hogy nekem ez a nő a sorsom, nem véletlen, hogy valamikor neki mondtam igent. Kell, hogy éljen benne még az a lány, akibe belebolondultam. Tehát kizártam az agyamból, a gondolataimból a szexualitást és a testem ezt a döntést elfogadta. Mindig arra az emberre gondoltam, aki azt mesélte, hogy a Gulágon soha nem voltak testi vágyai, mert tudta, hogy ebbe csak beleőrülne. Nekem jobb volt, mert legalább nem volt hideg és nem vertek.

De ebben a percben fellázadt a testem, a sok hideg éjszaka, visszautasítás után örülten követelte a jussát. Életre kelt. Megfordultam átöleltem a Kedvesem, megcsókoltam... És egy végtelen ideig tartó pillanatban eggyé váltunk. Eddig nem ismert vad tűzben egyesültünk, másik dimenzióba repültünk, összetörtük, visszazuhantunk, áttörtük a föld kérgét, egészen az izzó alvilágig... Olyan szeretkezés volt, amiben nemcsak két test, hanem a két lélek is teljesen egyesül.

Vad kavargás volt, mintha minden nő benne egyesült volna, s bennem minden férfi. S amikor mindketten beteltünk a csodával, hozzám bűjt – pedig az elmúlt években, ha az ágyban véletlenül hozzá értem, mintha áramütést kapott volna. Most úgy ölelt át, mintha azt akarta volna, hogy teljesen összesimuljon a bőrünk.

– Mi történt veled, Kedves? Még sohasem volt ilyen... – kérdeztem.

– Ma éjjel egy szörnyű álmom volt... De a vége nagyon szép volt. És rájöttem, hogy nagyon szeretlek.

– Elmondod?

– Ááá... nem. Kinevetnél. És ahhoz túl szép. Különben is, álmos vagyok. Aludjunk.

Behunyta a szemét és máris elszenderedett. Mosolygott álmában s lélegzete volt a legszebb zene, amit életemben hallottam. A karom volt a kispárnája, meg sem mertem mozdulni, féltettem álmát. Elszibbadt a húsom, késként hasított belé a fájdalom, de boldog voltam. Lassan mégis elaludtam, nem hosszú időre, talán negyedórára. A nap még nem kelt fel, de a hegyekről már tükröződtek az első sugarak.

Egyedül voltam. Rám tört a félsz: hol van a Kedves? Csak álom volt az egész, az a gyönyörű együttlét, amiben még nem volt részem? De szerencsére nem volt messze, a szoba közepén volt, egy szál melltartóban, éppen öltözködött. Nevetve rám kiáltott:

– Lustaság, ki az ágyból! Megyünk biciklizni!

– Mi?

– Igen. És légy szíves, mint férfi, vedd kezedbe a dolgokat és fújd fel a kerekeket. Gyorsan, mindjárt reggel lesz!

– Máris... – Felhúztam a sortomat és egy viszonylag tiszta pólót. Végig sem gondolva a dolgokat, kimentem a kertbe a fészerhez, a két biciklit kitoltam, közben óhatatlanul és megpillantottam a biciklironcsot. Eszembe jutott Katica, de furcsa módon nem a halálára gondoltam, hanem az álmomra és önkéntelenül is elmosolyodtam. Mintha valaki a lelkemet megsimogatta volna.

Mire a bicikliket felpumpáltam, Luca is elkészült.

– Hova megyünk?

– Majd meglátod! – nevetett rám és nyeregbe pattant.

Még csípős volt a nyár reggel, beleborzongtam a hidegbe. A bicikliút keskeny volt, nem néztem a tájat, csak a hátsó kerekét, kialvatlanságomban ez is elég nehéz feladat volt. Az út harmadát tehattuk meg a szomszéd falu felé, amikor hirtelen megállt és felkiáltott:

– Nézd!

És megláttam a legszebb hajnalt az életemben. A folyó túlsó partján még nem kelt fel a nap, épp csak megvörösítette az ég alját a fénye, az égen csak pár felhőfoslány kószált. A lapályt, mintha hó lenne, terítette be a köd, a földút eltűnt a semmiben, de a határfa, mint diadalmas életfa emelkedett ki a fehérségből. Kitámasztottam a biciklit, odaléptem hozzá és átkaroltam. Csendben álltunk és vártuk, hogy a napsugár elérjen minket. Amikor a nap elkezdett cirógni minket, a táj lassan kitisztult és Luca, mint aki álomból ébredt, megrázta magát és rám nevetett:

– Verseny! És a vesztes fizet ma este! – Másnak semmit sem mondott volna ez a mondat, de nekem az első éveink jutottak eszembe, amikor buta fogadásokat kötöttünk, amikor mindegy volt, hogy nyerünk vagy veszünk, csak az, hogy mindkét esetben közelebb kerülünk egymáshoz. Újfent nyeregbe pattant, csak úgy porzott utána a föld, mire utolértem, már a célnál volt. A bicikli a földön feküdt, ő pedig átölelte a fát. Amikor közelebb értem hozzá, láttam, hogy könnyezik.

Még sohasem láttam ilyen szépnek, ennyire szeretnivalónak, mint ebben a pillanatban. Néha az ösztönök átveszik az irányítást az ember felett. Vadul ölelni kezdtem, csókoltam a nyakát, a vállát. Egy pillanatra hátravetette a fejét, behunyta a szemét, megborzongott, mint aki a gyönyörtől libabőrös, visszacsókolt... Egy pillanatra újra átéltem a hajnali csodát, de a cirógató ujjak hirtelen az arcomba karmoltak. A másodperc tört része alatt magamhoz tértem, Luca ezt kihasználva ellökött magától.

– Ne haragudj... Most ne – nézett szinte dühösen rám.

– Pedig azt hittem...

– Én is – nézett a szemembe. Csillogó szemmel folytatta: – De most beszélnünk kell.

– Miről?

– Rólunk. Rólam.

– És mit akarsz mondani? – kérdeztem meglehetősen értetlenül.

– Hogy köszönöm, hogy mellettem álltál az elmúlt években. Nagyon hülye voltam és ezt senki más nem viselte volna el. Ha nem vagy mellettem, már diliházban vagy a temetőárokban lennék. Tudom, hogy neked is nehéz volt ezt az egészet feldolgoznod, de még engem is el kellett viselned. Szóval, köszönöm.

– Nem kell megköszönnöd, tudod, hogy szeretlek.

– Én is. Éppen ezért mondom azt, amit akarok. Szabad vagy. Elmehetsz. Most már elég erős vagyok ahhoz, hogy egyedül is megálljam a helyem.

– Most hagyjalak el, amikor már...?

– Igen, most. Ez egy csodálatos nap volt, évek óta nem volt ilyen. De ez csak egy pillanat volt. Már sohasem leszek olyan, mint Katika előtt voltam, már sohasem leszek az a nő, akibe bele-szerettél.

– És ez baj?

– Igen. Nem akarlak becsapni. Amikor feleségül vettél, egy másik nőnek ígértél hűséget, nem annak, aki lettem. Nem akarlak megkötözni. Érted? Szabad vagy!

– Nem akarlak elveszíteni.

– Éppen így nem fogsz. Ha most elhagysz, legalább a régi szép napjaink emléke megmarad és a ma hajnalé... Így legalább jó szívvel gondolsz rám.

– Képtelen vagyok arra, hogy nélküled éljek.

– Tudom. De most az egyszer ne a szívedet, hanem az eszedet használd. Mi már sohasem lehetünk együtt boldogok. És nem akarom, hogy szánalomból maradj velem.

– Nem... – próbálkoztam ellentmondani.

– Kedvesem, válaszolj őszintén: ha nem huszoneve, hanem mondjuk egy éve találkozunk, akkor is feleségül akartál volna venni?

Lefagyott az agyam és nem tudtam válaszolni. Luca rám nézett és folytatta:

– Látod, Kedvesem... A hallgatás a válasz. Hogy nem. Már régóta tudtam, csak azt nem, hogy hogyan ébresszelek rá. Kellett hozzá ez a mai reggel. És szeretném, ha ez lenne az utolsó szó, amit mondok neked: szeretlek.

Megsimogatta az arcomat, szájon puszilt, felszállt a biciklire és lassan tekerni kezdett a falu felé. Évek óta nem láttam ennyire határozottnak, magabiztosnak. És magamat sem éreztem még sohasem ennyire bénultnak. Szerettem volna utána száguldani, ellentmondani neki, meggyőzni, hogy van közös jövőnk, hogy van értelme a közös életünknek, de meg sem bírtam mozdulni.

Lassan csak egy pont volt, lassan el is tűnt és én csak ott álltam a fának dőlve...

És csak akkor jutott eszembe a válasz a kérdésére.

37. Péntek délután

Csendben odaléptem Andihoz és kávét töltöttem a csészéjébe. Csendes kis szertartás volt; pár percre félreraktuk a munkát és beszélgettünk, elmondtuk a napi apró-cseprő ügyeket, aztán kipihenten visszaindultunk az irodába. Egyre ritkább öröm, már messzebb voltunk egymástól, de ha összejön, annál szebb.

De van, ami sohasem változik: még mindig két édesítőszert rak a kávéjába, pár csepp tejjel (de nem többel, mert tűzforrón szereti), egyet kortyolt és megkérdezte:

- Mit terveztek a hétvégére?
- Lemegyek Istenadtára munka után.
- Andris, te sohasem adod fel...
- Nem. Most újra.

Újabbat kortyolt, egy pillanatig egyensúlyozott az ajkai előtt a csészével és folytatta:

- Emlékszem, amikor mesélted azt a hétvégét. Amikor az a furcsa álmotok volt.
- Igen – komorultam el egy pillanatra.
- De még sohasem mondtad el a végét. Mindig ott hagytad abba, hogy egyedül maradtál a fánál, azzal a szadista kérdéssel.
- Igen. Máig bánom, hogy nem jutott előbb eszembe a válasz. De tudod, a borzalmas évek, a boldog hajnal védtelenné tett.
- Mire gondoltál abban a pillanatban, amikor megkérdezte?

Lehajtottam a fejem, nem mertem a szemébe nézni:

- Arra, hogy ha tényleg az a házasság, ami az elmúlt években volt, akkor talán... Szégyellem, de az első pillanatban megkísértett a szabadság ígérete. De aztán a szemébe néztem és tudtam, hogy lehet, hogy más nő lehet szebb, kedvesebb, vagy bármi más, nekem ő a sorsom.
- Remélem neki nem így mondtad el! Soha nem értettél a nők lelkéhez – nevetett fel Andi.
- Nem, a világért sem, kicsit cizelláltam.
- Mit mondtál?
- Amikor végre utolértem? Hogy igen, elvenném, csak kevesebb illúzióval... Ezt válaszoltam Lucának.
- És erre?
- Azt hiszem, elhitte. Furcsák az emberek. Amikor azt mondtam neki, hogy szeretem, bármi is történik, nem hitte el. De amikor azt mondtam neki, hogy szeretem, bár elveszítettem a vele kapcsolatos álmimat, mégis vele akarok élni, azt már elhitte.
- Ne keress a nőkben logikát! – nevetett fel.
- És a férfiakban?
- Okos ember vagy, azzal amúgy sem próbálkoznál.

Forró nyári délután volt, de amikor kiértem a városból, lehúzott ablakkal egész elviselhető volt az idő. Kihasználtam, hogy egyedül vagyok, beraktam a lejátszóba egy Wagner CD-t és hangosan énekeltem a Hayatoh-t. Előre örültem a hétvégének és annak, hogy pár percig azt hallgathatok, amit akarok.

Szerettem ezt a Dunamenti csendes tájat. Szerettem, hogy minden fához, minden úthoz emlékek fűznek. Amikor megláttam a határfát, mint régi ismerősre mosolyogtam. Valahol úgy éreztem, hazaértem, hiába élünk máshol.

Megdobbant a szívem, amikor a nagyiék utcájába befordultam. Azt hiszem, a legszebb dolog, ha annyi év után még mindig tud örülni az ember a másiknak, ha alig várja a vele töltött időt. Talán már nem azzal a szerelmes vágyódással, mint az első hónapokban, de azzal a csendes bizonyossággal, hogy tudja: a lelke a másik nélkül fél, csak vele lehet teljes.

Amikor beléptem a kertkapun, a Kedvesem nekem háttal guggolt. Olyan gyönyörű volt: lenge nyári ruhát simogatott rajta a szél, olyat, amelyet évek óta nem vett fel, körülötte rózsák, amiket még Kata a szülei házából hozott el, mert ezek a virágok is eltáposhatatlanok voltak, mint az

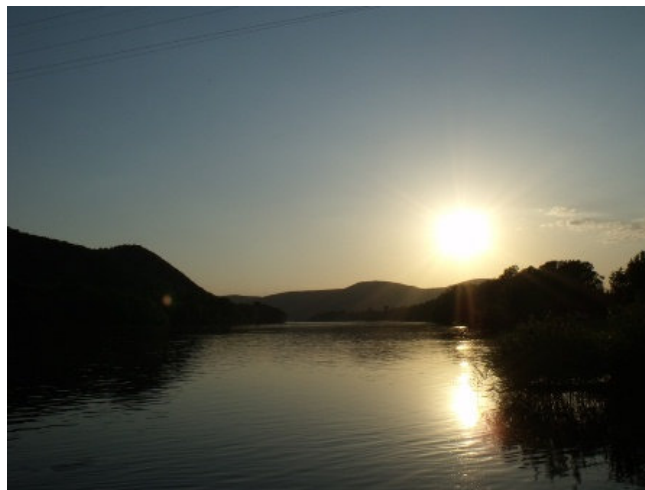
istenadtaiak. Egy pillanatra megálltam és csenden csodáltam a képet, de csak egy pillanatig, mert valami megmozdult Luca mögött. Két kis totyogós láb, két felém tárt kar és két csodálatos, kerekre nyílt szem... Úgy éreztem, hogy ezért érdemes volt mindent átélni és vállalni.

Este, amikor már alábbhagyott a forróság, lesétáltunk a Duna-partra. Csodálatosak a nyáresték a folyónál. Leültünk a padra és belefeledkeztünk a hullámokba. Közben arra gondoltam, hogy az elmúlt évszázadok során hány és hány sorsot görgetett maga előtt, hány ember küszködött és próbált meg boldog lenni ezen a földön. És mégis, annyi tragédia és halál után itt ülünk a partján és élvezzük a csendes, békés pillanatot. A kicsi a babakocsiban elégedetten szuszogott, közelebb húzódtam a Kedvesemhez, átkaroltam, s önkéntelenül is sorolni kezdtem kedvenc versem szavait:

*Két karodban ringatózom
csöndesen.
Két karomban ringatózol
csöndesen.
Két karodban gyermek vagyok,
hallgatag.
Két karomban gyermek vagy te,
hallgatlak.
Két karoddal átölelsz te,
ha félek.
Két karommal átölellek
s nem félek.
Két karodban...*

És itt egy pillanatra zavartan elhallgattam. De Luca elmosolyodott és folytatta:

*Két karodban nem ijeszt majd
a halál nagy
csöndje sem.
Két karodban a halálon,
mint egy álmon
átesem.⁵⁶*

⁵⁶ Radnóti Miklós